

**T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ**

**YALNIZLIK OLGUSU VE EVLİLİKTE YALNIZLIK
OLGUSU AÇISINDAN BİR MODEL OYUN SHİRLEY
VALENTİNE**

Yüksek Lisans Tezi

DİLARA SEZEN

İSTANBUL, 2020

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**YALNIZLIK KAVRAMI VE EVLİLİKTE YALNIZLIK
OLGUSU AÇISINDAN BİR MODEL OYUN SHIRLEY
VALENTİNE**

Yüksek Lisans Tezi

DİLARA SEZEN

Tez Danışmanı: DR. ÖĞR.ÜYESİ FERDİ ÇETİN

İSTANBUL, 2020

T.C.
BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Tezin Adı: Yalnızlık Kavramı ve Evlilikte Yalnızlık Olgusu Açısından Bir Model Oyun:
Shirley Valentine
Öğrencinin Adı Soyadı: Dilara Sezen
Tez Savunma Tarihi:

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğu
_____Enstitüsü tarafından onaylanmıştır.

Yar. Doç Dr. Burak KÜNTAY
Enstitü Müdürü
İmza

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları yerine getirmiş olduğunu
onaylarım.

Ali DÜŞENKALKAR
Program Koordinatörü
İmza

Bu Tez tarafımızca okunmuş, nitelik ve içerik açısından bir Yüksek Lisans tezi
olarak yeterli görülmüş ve kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmzalar

Tez Danışmanı

-

Dr. Öğr. Üyesi Ferdi ÇETİN

Ek Danışman

-

Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye

--

Ünvan, Adı ve SOYADI

Üye

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans tezimi yazarken, desteğini, ilgisini ve sabrını hiçbir zaman esirgemeyen çok sevgili tez danışmanım ve değerli hocam, Dr. Öğr. Üyesi Ferdi Çetin'e,

Öğrenim hayatıma başlamamda hep destek olan ve yol gösteren, tecrübeleri ve engin bilgileri ile yanımda olan çok sevgili öğretmenim Gürol Tonbul'a,

Sakinlik ve yavaşlığıyla her zaman örnek aldığım, önce insan olmak, sonra oyuncu olmak anlayışını bana benimseten, yoluma ışık olan sevgili öğretmenim Ali Düşenkalkar'a,

Sevgi ve Merhametiyle, sonsuz bilgisi ve yol göstericiliğiyle, ilham olan değerli öğretmenim Vahide Perçin'e,

Bana okulu ve doğaçlamayı sevdiren, sevgi dolu, ışığıyla mutluluk veren çok sevgili öğretmenim Buket Çelik'e,

Sonsuz bilgisi, samimiyeti ve yardımseverliği ile öğrenim hayatıma katkıda bulunan, çok değerli hocam Uluç Esen'e,

Hayallerimi gerçekleştirmemde bana her zaman destek olan aileme yürekten teşekkür ederim.

ÖZET

YALNIZLIK KAVRAMI VE EVLİLİKTE YALNIZLIK OLGUSU AÇISINDAN BİR MODEL OYUN SHIRLEY VALENTİNE

Dilara SEZEN

İleri Oyunculuk Programı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ferdi Çetin

Ocak 2020, 83 Sayfa

Bu tezin ilk bölümünde, insanın eski çağlardan beri yaşadığı, nedeni tam belli olmayan ama kişilerde olumsuz hisler yaratan yalnızlık olgusu ve insanların kendini, aile, toplum, sosyal çevre gibi ortamlardan soyutlamasına olanak veren, bilinçli ya da bilinç dışı sosyal, ekonomik, kültürel nedenler ile olaylara, şeylere, nesnelere uzak ve ilgisiz kalması ile ilişkilendirilen yabancılaşma kavramı üzerinde durulmuştur. Yalnızlık olgusu anlatılırken, farklı disiplinler ile değerlendirilmeye çalışılmış, yine aynı şekilde yabancılaşma olgusunu etkin bir biçimde ifade edebilmek için birbirinden farklı düşünürlerin yabancılaşma kavramı üstünde ki düşünceleri incelenmeye çalışılmıştır.

Tiyatro sanatına katkı sağlamış farklı coğrafyalardan yazarların yalnızlık olgusu ile ilgili kaleme aldığı birkaç eseri incelenerek, bu konu hakkında yazılan örneklerin fazlalığına ve coğrafya, mekan, sosyo-ekonomik durum fark etmeksizin, yalnızlığın ve yabancılaşma halinin toplumların ortak sorunu olduğu, her dönemde eskimeyen bir konu olarak sanatın çeşitli dallarında işlendiği anlatılmaya çalışılmıştır.

Tezin ikinci kısmına geçildiğinde ise, Willy Russell'ın kaleme aldığı Shirley Valentine adlı oyun incelenmiş ve Shirley Valentine karakteri yalnızlık olgusunun çeşitli değişkenleri ele alınarak, anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yalnızlık olgusu, Yabancılaşma, Shirley Valentine, Willy Russell

ABSTRACT

In the first part of this thesis, the phenomenon of loneliness that people have experienced since ancient times, whose reason is unknown but creates negative feelings in people and that allows people to isolate themselves from environments such as family, society, social environment, conscious or unconscious social, economic, cultural. The concept of alienation associated with being distant and indifferent to events, things, and objects is emphasized. While explaining the phenomenon of loneliness, it has been tried to be evaluated with different disciplines, in the same way, in order to express the phenomenon of alienation effectively, the thoughts of different thinkers on the concept of alienation are tried to be examined.

By examining several works of writers from different geographies who have contributed to the art of theater on the phenomenon of loneliness, the abundance of examples written on this subject and, regardless of geography, place, socio-economic situation, loneliness and alienation is a common problem of societies, as a subject that does not get old in every period. It has been tried to explain that it is handled in various branches of art.

In the second part of the thesis, the play *Shirley Valentine* was analyzed and the character of Shirley Valentine was tried to be understood by considering the various variables of the phenomenon of loneliness.

Keywords: Loneliness, Alienation, Shirley Valentine, Willy Russell

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
1. GİRİŞ.....	1
2. YALNIZLIK OLGUSU VE YABANCILAŞMA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ.....	5
2.1 YALNIZLIK OLGUSU... ..	5
2.2 EVLİLİKTE YALNIZLIK... ..	10
2.3 SOSYAL YALNIZLIK	14
2.4 YALNIZLIĞIN BİR SONUCU OLARAK DEPRESYON.....	16
2.5 DİĞER DEĞİŞKENLER İLE YALNIZLIK OLGUSU	18
2.5.1 FELSEFEDE YALNIZLIK	20
2.5.2 PSİKANALİTİK KURAMA GÖRE YALNIZLIK	22
3. YABANCILAŞMA	26
3.1 HEGEL'E GÖRE YABANCILAŞMA	34
3.2 FEUERBACH'A GÖRE YABANCILAŞMA	37
3.3 MARX'A GÖRE YABANCILAŞMA.....	38
4. KADIN VE YALNIZLIK OLGUSUNUN TİYATROYA YANSIMASI... ..	43
4.1 DARIO FO YALNIZ KADIN VE AÇIK AİLE OYUNLARI.....	47
4.2 HENRIK IBSEN BİR BEBEK EVİ.....	53
5. SHİRLEY VALENTİNE OYUNUNUN İNCELENMESİ.....	57
5.1 OYUNUN BİÇİMİ.....	58
5.2 OYUNUN TÜRÜ	59
5.3 OYUNUN KONUSU	59
5.4 OYUN ANALİZİ	60
5.4.1 Sahne 1.....	60
5.4.2 Sahne 2.....	67
5.5 SHİRLEY KARAKTERİNİN İNCELENMESİ.....	71
6. YAZAR.....	77

7. SONUÇ	79
KAYNAKÇA	82

1.GİRİŞ

Tiyatro toplumların, gelişmemiş yönlerini, olumsuzluklarını, farkında olmadığı gerçekleri izleyicinin seyrine sunarak, seyircide eğlenmenin yanında öğretici bir etki yaratan, insanların aydınlanmasında etkili olan bir sanat dalıdır. Tiyatronun toplumun karanlık yönlerine ışık tutarak, izleyicilerin seyrine sunmasının sorunlarımızı eleştirel bir biçimde ele alabileceğimiz bir fırsat yarattığı düşünülür. Bu tez boyunca, yalnızlık olgusunun gelişimi, insanlar üstünde ki olumlu ve olumsuz etkileri araştırılmıştır. Çeşitli boyutlarıyla yalnızlık duygusunu deneyimleyen bireylerin, kişisel gelişim ve dönüşüm süreçleri incelenmeye çalışılmıştır. Aynı zamanda yalnızlık olgusunun, toplumlar üstündeki etkileri incelenmiştir. Bunun yanında yabancılaşma kavramının tarihçesi anlatılarak, toplumların ve insanların, kendilerini ait hissedememe, farklı olduklarını hissetme gibi duygular yaşamaları sonucunda yabancılaşmaya başlamalarına sebep olan, durumlar tespit edilmiştir. Sürecin insanlar üstündeki değişimleri incelenmek istenmiştir. Tezin konusu olarak seçilen Shirley Valentine oyunu ile kadınların evliliklerinde yaşadıkları yalnızlık sorununa ve yalnızlığın insanlar üstündeki olumsuz etkilerine değinilmeye çalışılmıştır. Tezin başlangıcında incelenen yalnızlık sorunu, insanların eski çağlardan beri baş etmeye çalıştığı bir sorundur ve tiyatro oyunları içerisinde de en çok işlenen konulardan biri olmuştur. Özellikle kadınların evlilikte yaşadığı yalnızlık sorunları, toplum tarafından yok sayılan ve ötekileştirilen bireyin yabancılaşma süreci, ev içerisinde yemek yapmak ve çocuk bakmak gibi görevler yüklenmiş kadının, kendine ait özel bir alanının olmayışı ve ona verilen bütün imkan ve imkansızlıklara boyun eğmeleri gibi konular farklı coğrafyalardan yazarların eserleri incelenerek irdelenmeye çalışılmıştır.

Yalnızlık kavramı ve yabancılaşma olgusunu değerlendirirken, Shirley Valentine oyununun model olarak alınmasında etkili olan durumlardan biri, oyunun dramatik olarak incelendiğinde yabancılaşma ve yalnızlık konusunda gelişmiş bir örnek teşkil etmesidir. Yalnızlık kavramının kişiden kişiye, yaşa, zamana ve mekana bağlı olarak değişiklik gösterdiği bilinmektedir. Shirley Valentine oyununda, Shirley karakterinin yalnızlığın birçok yönünü tecrübe ettiğini ve tüm değişkenlikleri ile yabancılaşma olgusunu hayatına taşıdığını görebiliriz. Yalnızlık, zaman zaman Shirley'nin mecbur kaldığı, zorunlu olarak, dışarıdan gelen etkilerle kendini içinde

bulduğu bir durumken, yaşı ilerledikçe ve hayalleri ve hayat beklentileri değıştikçe tercih sebebi haline gelmeye başlamıştır. Kendini etrafındaki insanlar ile kıyaslayan ve özgüven eksikliği yaşayan Shirley Valentine, yalnızlığın sosyal etkilerini ve psikolojik zorluklarını tecrübe ederken, hayallerine kavuştuğu noktada ve hayatı boyunca gitmek istediği tek yer olan Yunanistan'a gittiğinde, etrafındaki insan kalabalığından uzakta tek başına kalmak istemiş ve yalnızlığın varoluşsal etkilerini tecrübe etmiştir. Shirley Valentine, içinde bulunduğu toplum, yaşadığı çevre ve aile hayatında yaşadığı düzen içerisinde sıkışıp kalmış bir kadın olarak gözükse de hayal etmekten ve arzulamaktan hiçbir zaman vazgeçmeyen, sınırlarını sürekli aşan, aşmak için çaba sarf eden bir kadındır. Oyunun içinde sosyo-ekonomik düzen içerisinde sıkışıp kalan Shirley'i gördüğümüz gibi, bundan bağımsız bir şekilde kendini geliştirmeye çalışan ve sınırlarının dışına çıkmaya çalışan bir kadının mücadelesine tanıklık ederiz. Bu bağlamda, Georg Wilhelm Friedrich Hegel'in, "Tin'in Görüngübilimi" kitabında dediği gibi her nasıl yabancılaşma, insanın kendini geliştirme sürecinde geçirmek zorunda olduğu bir süreç ise, Shirley bu süreci hayatının belirli dönemlerinde yaşamaya maruz kalmıştır. Fiziki ve ruhi varlığı arasında sıkışıp kalan Shirley, kendine ve topluma yabancılaşmaktan kaçınmamıştır. Hegel'in yabancılaşma kavramına göre insan, çevresine ve topluma yabancılaştıkça kendisini de düşünen ve hisseden bir varlık olarak görememeye başlar.

Shirley Valentine oyunu yalnızlık konusu çerçevesinde değerlendirdiğimizde de cinsiyet, yaş ve meslek alanında bu konuya hizmet edecek iyi bir örnek olduğu düşünülmüştür. Yapılan araştırmalara göre, toplumsal hayatta kadınlar, erkeklere oranla kendilerini daha yalnız hissederken, yine eğitim seviyesi, herhangi bir işte çalışmama durumu da diğer insanlara göre yalnızlığın daha çok hissedildiği durumlardandır. Shirley, evin işlerinden sorumlu kişi olarak hayatı boyunca hiçbir zaman çalışmamış bir kadın olduğu için, diğer evli kadınlara oranla daha fazla yalnızlık çektiği söylenilebilir. Aynı zamanda, eşleri tarafından sevilmeyen bireylerin daha fazla yalnızlık sıkıntısı çektiği gerçeği değerlendirildiğinde de Shirley Valentine oyunun seçilmesi iyi bir tercih olacaktır. Öyle ki Shirley, bırakın sevilmeyi, eş tarafından varlığı kabul edilen bir kadın olmaktan dahi çıkarılmıştır. Eşi çoğu zaman Shirley'nin söylediklerine cevap dahi vermeden onu kendinden uzaklaştırmayı başarmıştır. Evin içerisinde bu muameleye maruz kalan Shirley, diğer insanlarla da iletişim kurabileceğine olan inancını kaybetmiş ve özgüvenini yitirmiştir. Yalnızlık

çeken bireylerin, diğer insanlarla iletişim kurarken, yetersizlik hissi yaşadıklarından, iletişim sıkıntısı çektikleri ve zamanla insanlardan uzaklaşarak, kendi kabuklarına döndükleri bilinmektedir.

Shirley Valentine'nin hayatında, kendini olduğu yere ait hissedemiyor oluşu, oyunun içerisinde gördüğümüz aydınlanma ve fark ediş anlarıyla anlamlandırabildiğimiz normsuzluk ve anlamsızlık gibi duyguları yaşıyor oluşu ile yalnızlık ve yabancılaşmanın en temel unsurlarını gözlemlemekteyiz. Toplum içerisinde ki iletişiminin samimiyetsizleşmesi, gereksiz olduğunu düşünmesi ve büyüünün bozulması ile yabancılaşmanın psikolojik ve sosyolojik bağlamdaki yönlerini görebildiğimiz bir oyundur. Shirley Valentine oyunu, yabancılaşmanın ortadan kaldırılması durumuna da bir örnek teşkil etmektedir. Yabancılaşmayı psikolojik süreçler ile değerlendirenler, kişinin kendi çaba ve morali ile, çevre faktörlerinin değişimi ile mümkün olabileceğini düşünürken, Marksistler bu dönüşümü üretim araçlarının, özel mülkiyetin ortadan kaldırılması çerçevesinde değerlendirmişlerdir. (Başkaya, Ördek, 2008, S. 1323) Bu bağlamda Shirley, kendi çabası ve mücadelesi ile yabancılaşma halinden kurtularak yabancılaşmayı psikolojik süreçler ile değerlendiren kişilerin ilgi alanına girebilir.

Tezin ilk kısmında yalnızlık olgusu ve yabancılaşma kavramlarını incelerken çeşitli makale ve kitaptan faydalanılmış, farklı disiplinler, psikoloji, sosyoloji gibi alanlar incelenerek yalnızlık olgusuna farklı bakış açıları getirilmeye çalışılmıştır. Yine yabancılaşma olgusu için Hegel, Marks gibi düşünürlerin fikirleri anlaşılmasına çalışılmış ve sade bir dil ile aktarılmaya çalışılmıştır.

Çalışmada, yalnızlık olgusu, felsefi açıdan, psikolojik ve bilişsel açıdan incelenmiş ve kişilerin yalnızlığı yaşama sebepleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Buna göre yalnızlık kişinin kendi tercihine dayalı olabilirken, çok çeşitli etkenler ile içine çekildiği bir durum olarak da karşımıza çıkabilmektedir. Ayrıca bu durumun sonucunda kişilerin psikolojilerindeki olumsuz değişiklikler, depresyon, yabancılaşma gibi yalnızlığın insanlarda ortaya çıkardığı istenmeyen durumlar da incelenmiştir.

Tezin ikinci kısmına geçilmeden önce, tiyatro sanatında kadınlık kavramının ele alınışı, kadının tiyatrodaki yeri, feminist düşünce ve kendisine dayatılan tüm

toplumsal baskılardan ve görevlerden bağımsız bir şekilde yaşamak, özgür bir hayat kurabilmek ve bağımsız olmak gibi hayaller kuran kadınların, eski çağlardan beri hala devam eden mücadeleleri anlatılmaya çalışılmış ve Darío Fo'nun, Açık aile ve Yalnız Kadın, Henrik İbsen'in, Nora bir bebek evi gibi oyunları incelenerek kadının yalnızlık kavramı ve varoluş mücadelesi anlatılırken farklı örnekler ile desteklenmeye çalışılmıştır. Seçilen oyunların ortak özelliği, otoriteyi ve cinsel ayrımcılığı eleştirmesi, kadının toplumdaki ve aile içerisindeki yerini eleştirel bir bakış açısı ile sorgulamasıdır.

Tezin ikinci kısmında Willy Russell'in kaleme aldığı, Shirley Valentine oyunu incelenmiş, oyunun konusu kısaca ele alınmıştır. Oyun analizi bölümüne geçildiğinde, yalnızlık kavramı ve Shirley karakterinin yaşadığı yalnızlık bunalımı oyunun replikleri tek tek incelenerek anlaşılmaya çalışılmış, Shirley'nin yaşadığı yalnızlık buhranının sebebi analiz edilmeye çalışılmıştır. Shirley'nin hayatı ve yaşadıkları üzerinden, kadınların yaşadığı sorunlar incelenmeye çalışılmış, Shirley'nin karakter analizi çıkarılmıştır. Oyunun geneline bakılarak, yalnızlık olgusu anlaşılmaya çalışılmış, Willy Russell'in kaleme aldığı bu eserde, yalnızlığın gözümüze çarpan değişkenleri anlatılmaya çalışılmıştır. Son olarak oyunun türü ve yazarı ile ilgili bilgiler verilmiştir.

2.YALNIZLIK OLGUSU VE YABANCILAŞMA KAVRAMINA GENEL BAKIŞ

Günümüzde yabancılaşma ve yalnızlık olgusu bütün insanlığın ortak bir sorunu olarak görülebilir. Çalışma boyunca, yabancılaşma ve yalnızlık olgusunun farklı alanlarda görülen etkileri anlaşılmasına çalışılmış, yalnızlaşma sürecinin insanlar ve toplumlar üzerinde oluşturduğu etkilere değinilmiştir. Buna göre yalnızlık insanlar üzerinde olumlu ve olumsuz yönlerini görebildiğimiz genel geçerli tanımlanamayan bir değişkendir. Yabancılaşma ise, toplumsal hayat içinde olumsuz bir faktör olarak algılanan, insanların yaşam kalitesini azaltan bir etken olarak görülür. Bunun yanında, yalnızlığın olumlu etkileri olduğu gibi yabancılaşmanın da insanların gelişmesi için olumlu olduğunu savunan düşünceler vardır. Yalnızlık ve yabancılaşma kavramının tarih boyunca insanların ve toplumların var olduğu her alanda görüldüğü söylenebilir.

2.1 YALNIZLIK OLGUSU

Yalnızlık, insanın varoluşundan itibaren bütün kültürlerde, sanatsal ve edebi ifade türlerinde işlenen, kesin tanımlanamayan bir kavramdır. Yalnızlık en temelinde insana acı veren ve umutsuzluğa sürükleyen bir duygu durumudur. İnsanların yüzleşmekten kaçındığı ve bunun için her türlü çabayı harcadığı haldir.

Michael Ernest Sadler'e göre yalnızlık, birey için önemi ve değeri büyük olan bir kişinin kaybı sonucu hoş olmayan ve istenmeyen bir durum olarak tanımlanmaktadır. Yalnızlık insanın kendi iç dünyasına kapanması ve dış dünya ile bağlarını koparma aşamasına gelmesi olarak da tanımlanabilir. (Engin, Uğurluyol, Kaçmaz, 2016, S.1102) İnsanın tek başınalığı ve yalnız yaşaması somut yalnızlık olarak adlandırılabilirken, bir de içinde yaşadığı sosyal çevreden uzaklaşıp, izole biçimde yaşanan yalnızlık hali vardır. Yalnızlık kişinin kendisini anlayamaz ve çaresiz hissettiği durumlarda da ortaya çıkabilirken, çevresi tarafından bu duruma itilmesi ya da bireyin kendi isteği ile ilişkilerini en aza indirerek yaşadığı bir tercih de olabilir. Yalnızlık tabii her zaman insan psikolojisi üstünde olumsuz sonuçlar doğurmaz. Kimi zaman yalnızlık insanın yaratıcı yönünü geliştirerek onu üretime de

teşvik edebilir. Sanatçılar çoğu zaman eserlerini ya da buluşlarını böyle bir yalnızlık halindeyken ortaya koyarlar. Tabii bu yalnızlık biçimini toplumun az bir kısmında görebiliriz. Yalnızlık çoğu zaman mücadele etmek zorunda olduğumuz, yaşadığımız dönemin getirisi ve süreç içerisinde karşılaştığımız büyük problemlerden biridir. Yalnızlık hali yaş, cinsiyet, medeni durum ve ekonomik durum gözetmeksizin toplumun her kesimini etkileyen bir durumdur. Yalnız olmak ve kendini yalnız hissetmek birbiri ile bağlantılı olmayan durumlardır. Yalnızlık modern dünyada tüm insanların yaşayabileceği ortak bir duygudur. Gelişen teknoloji ve bunların kullanımı insanların yalnızlık olgusunu besleyen ve olumsuz etkileyen faktörlerdir. Gelişen dünyada tüm bu aygıtların kullanımı ve bunlara bağımlı sürdürülen bir yaşam tarzı insanların yalnızlık duygusunun artmasını tetiklemektedir. Bütün bunlar olurken bireyler içinde buldukları duygu durumunun çoğu zaman farkında bile değillerdir. Bazı durumlarda varoluşsal bir sancı olarak görülürken bazen de sorumluluğumuzu fark etme aşamasında karşı karşıya kaldığımız bir sorumluluk halidir. İçinde bulunduğumuz bu durumu atlatamadığımız zaman dış etkenlere muhtaç duruma düşebiliriz. Yalnızlık halini kimi insanlar bir tercih olarak görürken kimileri bir zorunluluk içinde kendilerini bulabilirler. Ama yapılan araştırmalar sonucunda teknoloji, maddeye kolay ulaşılabilir hali, çeşitlilik fazlalığı gibi etkenler ile bireyler yalnızlaşmış ve istenmeyen durumlar ortaya çıkmıştır.

Kişinin kendi özel alanı ve ördüğü duvarların dışına çıkamaması, bu durumlar içerisinde sıkışıp kalması insanın yalnızlıkla mücadelesine bir örnek olabilir. İnsanların umutsuzluk hali, onlara acı veren, hayal kırıklıkları yaşamalarını kaçınılmaz kılan bir zorlanma halidir. Kişinin özgüven eksikliği, öz farkındalık eksikliği, kimlik çatışması, boşanma, ikametgah sorunu, iletişimsizlik gibi faktörler ile duygu durumlarının tetiklenmesi bireyi yabancılaşma ve yalnızlık duyguları içine itmektedir. İnsan olarak bizler yaşadığımız toplum, aile, arkadaşlar ve sosyal çevremiz ile ayrılmaz bir bütündür.

Aile ilişkileri ve sosyal ilişkiler bireylerin duygusal yapısını ve karakterini etkileyen temel unsurlardır. Sosyal hayatımızda yaşadığımız ve içinden çıkamadığımız durumlar, ötekileştirilme, yalnız hissetme hali bireyin gelişimini ve yaşam biçimini olumsuz etkiler. Örneğin, ailesi tarafından sevilmeyen, saygı görmeyen bireyler ya da şevkat hissinden mahrum yetişen çocuklar, aile ilişkileri ve ebeveynleriyle olan bağları kopuk olduğundan istemsiz bir güven eksikliği ve yalnız hissi yaşarlar.

Yalnızlık hissi çoğunlukla bireyler arasındaki bağın kopması, yetersiz kalması durumlarında ortaya çıkan bir duygu durumudur. Duygu, istek ve hislerimizin çevremizdekiler tarafından görülmemesi, ötekileştirilmesi, göz ardı edilmesi halinde hissettiğimiz olumsuz duygu durumu da yalnızlık olgusunu tanımlayan etkenlerdendir. Yalnız kalmak insanların kaçındığı ve korktuğu bir durumdur. Sadece korkumuzun derecesi insanlar arasında farklılık gösterir. Kimilerimiz sessizlikten ve karanlıktan korkarken kimilerimiz bu durumdan zevk alır ve dinlendirici bulur. Sessizliği ve yalnızlığı bir üretim aracı olarak görür ve yalnızlık hissinden ilham alabilirler. Bu yalnızlığın olumlu etkileri arasında gösterilebilir.

Willy Russell, yalnızlık ile mücadele eden Shirley karakterini anlatırken, Shirley'nin evde tek başına olduğu zamanlarda duvarlar ile konuşarak, nesnelere, Shirley'nin yalnızlığından kaçış için kullanmasını bizlere ustalıkla izletmiştir. Shirley, zamanının çoğunu evde tek başına geçirdiği için bu yalnızlık hali zamanla onun insanlarla arasında duvarlar örmüş ve Shirley'i insanlardan uzaklaştırmıştır. Erich Fromm'a göre bu yalnızlıktan kaçınma gereksinimi olarak tarif edilir. Bu durum kişinin kendi dünyasından bağımsız, başka birilerine ya da kendi dışındaki dünyaya bağımlı olma gereksinimidir. Buna göre, Fiziksel açlık nasıl bedeni ölüme götürürse, tümünden yapayalnız ve soyutlanmış hissetmek de aynı şekilde insanın zihnini parçalanmaya götürür. (Fromm, 1996, S.5) Dışarıdaki insanları, komşularını ve eski arkadaşlarını kafasında hep farklı tezahür etmiş ve karşılaştıkları zamanlarda aslında onları ne kadar yanlış tanıdığına şahit olmuştur. Örneğin, karşı komşusu Gillian'ı kıskanç ve her şeyi abartan bir kadın olarak düşünürken, Shirley'nin cesareti karşısında Gillian'ın ne kadar etkilendiğini ve ona ipek bir elbise hediye edebilecek kadar naif bir kadın olduğuna şahit olmuştur. Yine oyunun ikinci sahnesinde, Shirley Yunanistan'da deniz kenarında bir yerde karşımıza çıkar. Ve bu sırada birlikte tatile gittiği arkadaşı Jane bir adamla tanışmış ve Shirley'i yalnız bırakmıştır. Jane günlerce Shirley'nin yanına gelmez. Ancak bu durum Shirley için çok da alışık olmadığı bir durum değildir. Evinde de her zaman yalnız olan Shirley'nin en yakın arkadaşı mutfağındaki duvardır. Yunanistan'da deniz kenarında güneşlenirken kendine arkadaş olarak deniz kenarındaki kayayı seçen Shirley'nin, kaya ile konuşmasına şahit oluruz. (Russell, 1986, s.19.)

Ne güzel, değil mi kaya? Buraya bayılıyorum.

İnsanlardan izole bir hayat yaşayan Shirley için tek başına bir yerlere gidebilmek, bir şeyler yapabilmek her zaman zor olmuştur. Aslında plaja gitmek isteyen Shirley'nin tek başına bunu yapamadığını, Jane olmadan plaja gidemediği için kayalıkta oturduğunu izleriz. Yalnızlık sadece bir anda ve durumda ortaya çıkmaz. Model oyunumuz olan Shirley Valentine'de gördüğümüz gibi, yalnızlık kavramı hayatın her alanında Shirley'i kısıtlayan, yapmak istediği her şey de karşısına çıkan bir engeldir.

Tekrar yalnızlık konusuna değinecek olursak yalnızlık; edebiyat, şiir ve şarkılarda işlenen bir konu olarak da karşımıza çıkar. İnsanlar genellikle yalnızlığın olumsuz yönlerini ele alır. Yalnız olmak, insanların günlük yaşamlarında kendi ile diğerleri arasında koyduğu mesafe olarak da adlandırılabilir. İnsanlar çoğu zaman hayal kırıklığı yaşamamak, reddedilmemek, acı çekmemek için yalnızlığı tercih edebilirler. Yalnızlık herkesin yaşayabileceği ve kaçınılmaz bir kaygı halidir. Kaynaklara baktığımızda yalnızlık ile ilgili genel bir yorum, kavram yoktur. Yalnızlık hissi evrenseldir, insanın insan olma hali ile ayrılmaz bir bütündür.

Hayat yolumuz boyunca birçok dönemden geçer ve varoluş sancuları çekeriz. Bebeklik, ergenlik, yaşlılık gibi dönemlerimizde duygu durumlarımız ve olaylara yaklaşım biçimlerimiz farklılık gösterir. Örneğin, aşk acı hayatın her döneminde farklı hissedilebilir. Ergenlikte aşk acısı dünyanın sonu gibi gelebilirken, yaşlılık dönemimizde edindiğimiz tecrübe ve olgunluklar ile bu duyguyu karşılıklı biçimimiz farklıdır. Gençken arkadaşlarımızla kavga ettiğimizde içine girdiğimiz ruhsal bunalım sanki dünyadaki kalan tek kişi oymuş gibi bizi etkilerken, orta yaşlarımıza geldiğimizde önceliklerimiz de değiştiğinden, aile, eş, çocuklar, geçim derdi ön plana çıktığı için, arkadaşımız ile yaşayacağımız herhangi bir olumsuz durumu, gençken verdiğimiz tepki ile kıyaslayamayız. Örneğin, oyunun ikinci sahnesinde Shirley'nin her akşam otelde tek başına yemek yediğini görürüz. Shirley halinden ne kadar memnun olsa da etraftaki insanlar Shirley'nin tek başına yemek yiyor olmasından rahatsızdır. Herkes istemsiz bir şekilde Shirley'e üzüldüğü, onunla konuşma ihtiyacı hissetmektedir. Aslında Shirley, o sırada bütün gün deniz kenarında güneşlenmiş, ıstakoz gibi yanmış ve halinden çok memnundur. Ama tek başına yemek yemesi, çevresindeki insanlarda gereksiz bir vicdan muhasebesine dönüşmüştür.

Otelde kalan müşterilerden biri, Shirley'nin yanına gelir ve konuşmaya başlar. Shirley'i masalarına davet eder. Halinden oldukça memnun olan Shirley bir anda kendini gereksiz ve sıkıcı konuşmaların tam ortasında bulmuştur ve bundan rahatsız olur. Beş dakika içerisinde karşısındaki kadının mikrodalgasının rengine kadar öğrenmiş olan Shirley, oradan kaçıp gitmek isteyecek kadar bunalır. (Russell, 1986, s.20.)

“Kimseyle konuşmak istemiyordum, sadece sessiz sedasız, kendi kendime kalmak istiyordum.”

Tam bu noktada fark ediyoruz ki yalnızlık kişilere göre, zamana, mekana ve hatta yaşa göre bile değişkenlik gösteren bir olgudur. Evinde tek başına olduğunda duvarlar ile konuştuğuna şahitlik ettiğimiz Shirley, gerçekten olmak istediği yerde olduğunda ve hayallerini süsleyen o anı yaşadığında yaşadığı yalnızlığını hiç kimseyle paylaşmak istememiştir. Kimi zaman hayatın getirisi olarak karşılaştığımız bir durum olan yalnızlık, kimi zaman da kendi tercihimize bağlıdır. Bize iyi gelecek olan şey belki bazen tek başlılığımızın tadını çıkarabilmektir. Fromm konuyla ilgili olarak, (Fromm,2003, S.121.)

Birey, dış dünya ile olan ilişkilerini devam ettirdiği sürece özgür değildir. Bu tür bağlar insana güvenlik ve ait olma duygusu verir. Bu bağlar için Fromm ‘‘ Asal Bağlar’’ terimini kullanır. Bu bireyselleşmenin bulunmadığı anlamını taşır demiştir.

Yalnızlık hissi de tıpkı diğer duygu değişkenlerimiz gibi yaşamımızın farklı dönemlerinde farklı hissedilebilir. Karşılaştığımız ilk yalnızlık anne karnından çıktıktan ve göbek bağı kesildikten sonraki andır. Anne ve babaları ile birlikte büyüyen, sağlıklı ilişkiler yürüten çocuklar, annesi ve babası boşanmış olan, huzursuz bir ev ortamında büyüyen çocuklara nazaran yalnızlık duygusunu daha az yaşar. Bu çocuklar gelecekte daha olumlu hisseden, güven duygusu ile yetişmiş bireyler olabilirler. Aile içerisinde destek görmeyen, kendini eksik hisseden çocuklar çevreleri ile kurdukları bağlarda sorunlar yaşarlar. Kendilerini soyutlama, yalnızlaştırma yolunu tercih edebilirler.

Ergenlik dönemi ise başlı başına zorlu bir yoldur. Kimlik arayışı ve bir gruba dahil olma çabası içerisinde savrulur dururuz. Arkadaşlarımız her şeyin önünde olur ve tam bu dönemde aile tarafından desteklenmek çok önemlidir. Ve son olarak hayatı boyunca çalışan, aktif bir yaşam içinde olan bireyler yaşlılık dönemine gelindiğinde yalnızlığın başka bir boyutu ile karşılaşır. Emeklilik döneminden sonra kişiler kendilerini bir işe yaramıyor gibi hissedebilir. Faydasız ve çaresiz biri olduklarını düşünebilirler. İşte tam bu noktada, eğitim düzeyi yüksek olan, kendini yetiştirmiş, hayatını istediği gibi yaşamış, aile kurmuş, çocuk sahibi olan kişiler yalnızlık hissini daha az hissederken, hayatı istediği gibi yaşayamamış, planladığı gibi gitmemiş olan, çocukları ve torunları olmayan kişilerin, belki de huzurevlerinde ikamet eden kişilerin, yalnızlığı çok daha derin duygularla hissettiği düşünülebilir.

2.2 EVLİLİKTE YALNIZLIK

Geleneksel toplumlarda, iyi bir aile kurmak, düzgün bir eş seçimi yapmak ve evlilik, iyi bir yaşama adım atmak ile eşdeğer görülmüştür. İyi bir evlilik yapmak, kişinin, bundan sonraki hayatında güvende olduğu ve daha az kaygı yaşayacağı bir hayat olarak görülebilirdi. Özellikle aile bireylerimizin, yaşlandıkça veya hastalık gibi durumlar ile karşılaştıkları zaman çocukları için iyi bir eş ve iyi bir aile kurma konusunda ne kadar ısrarcı oldukları ortadır. Bunun en önemli nedeni, ailelerimizin bizim yanımızda olmadıkları zaman, yalnızlıkla nasıl başa çıkabileceğimiz konusundaki endişeleridir. Hayatları boyunca her şeylerini bize adanmış olan ve bizim yanımızda olan ebeveynlerimiz, bir gün kendilerinin olmadığı bir dünyada, güvenli bir şekilde yaşamak için, düzgün bir aileye, iyi bir eşe sahip olmamız gerektiğini düşünürler. Ama sanılanın aksine evlilik her zaman kurtarıcı bir kurum olmayabilir. İyi eğitim almış, kendini her konuda geliştirmiş, eşlerinden bağımsız olan kadınların bile zaman zaman evlendikten sonra, eve ve eşe bağımlı hale geldiklerini görebiliriz. Subaşı'ya göre, modern toplumda yalnızlıktan kaçan insanlar, evlilik ile beraber diğer bütün insanlardan soyutlanarak sadece iki kişinin ilişkisini meydana getirmektedir. (Subaşı, 2019, S.63)

Evlilik iyi bir hayat, özgürleştirici bir yol olarak görülüp, olması gereken ve zorunlu bir kurum gibi düşünülüyorsa bile, zaman zaman kadın için sınırlayıcı bir

hal alabilir. Geleneksel aile düzeninde eşler arasında konuşulmayan ama evlilik içinde uygulanan zorunlu sorumluluklar vardır. Erkek, çalışıp para kazanmak evin geçimini sağlamak ile yüküken kadın, dışarıda olan eşinin aksine, ev içinde görevlere sahiptir. Yemek yapmak, temizlik yapmak, çocuk bakmak bunlara örnek gösterilebilir. Süregelen bu düzen içinde edinilen sorumluluklar, bir süre sonra kadınları rahatsız etmekte ve eve bağımlı hale getirebilmektedir. Toplumbilimci Jessie Bernard, evlilik ile ilgili şu fikirleri savunmuştur, (De Crow, Seidenberg, 1989, S.17)

Evliliğin kadınlar üzerinde daha derin bir iz bıraktığını, "geleneksel evliliğin kadınları hem bedensel hem de akılsal yönlerden hasta ettiğini" yazar. Bernard'a göre, evlilik ilişkisinde iki tür evlilik vardır. Kocanın evliliği ve kadının evliliği. Koca, genellikle evlilikten kazançlı çıkar, evlilik, erkeğin akıl sağlığını korur, mutluluğunu, mesleğindeki başarısını, gelirini ve ömrünü artırır. Kadını ise, evlilik yıkar. Dr. Bernard, bunu şöyle özetler: "Kadınları çıldırtan erkekler değil, günümüz evliliğinin anakronist bir biçimde yapılandırılması ya da daha doğrusu, bugün evliliğe eşlik eden, bütün kadınlardan ev kadını olmalarını isteyen yaşama biçimidir.

Geleneksel evlilikler, kadınlar için çoğu zaman, onları eve bağımlı kılan ve özgürlüğün kısıtlı olduğu bir hayat sunabilir. Kadının eğitim durumu, kendini geliştirme seviyesinden bağımsız, düzenin bir getirisi olarak gerçekleşecek sonuç kadın için her zaman sınırlayıcı olacaktır. Bunun aksi bir aile ve evlilik düzeninin kurulabilmesi için toplumdaki herkesin kadın veya erkek fark etmeksizin, eşitsizliklere rağmen eşitlik gerçeğini kabul etmesi ve kadın erkek fark etmeksizin, sorumlulukların eşit biçimde paylaşılması gereklidir.

Evlilikte yalnızlık, zamanla, kendiliğinden gelişen bir durum olmuştur. Birçok kadın ve erkek kendilerini yalnız hissettiklerinden bahseder. Bu yalnızlık hissini ortaya çıkmasındaki en büyük sebeplerden biri "özel alan" anlayışının olmayışıdır. Bununla birlikte önemsenmemek, ikinci planda kalmak, ilgisizlik eşlerin yalnız hissetmesinde rol oynayan faktörlerdir. İnsanlar için düzen çok önemlidir. Yıllarca devam eden alışkanlıklarından ve evlilik ile birlikte sağlanan düzenin bozulmasından korkarlar. Sadece düzeni bozulmasın diye bile eşler çoğu zaman birbirlerine olan sevgileri azalsa veya anlaşmazlıklar olsa bile bir sorun yokmuş gibi davranarak, arada

konusulması gereken konuları erteleyebilirler. Bir süre sonra eşler, aynı evin içerisinde birbirini görmeden, konuşmadan, her şeye tahammülsüz bir biçimde evliliklerini devam ettirebilirler. Birbirlerine karşı iki yabancı olarak sürdürülen bu evlilikler, paylaşımdan uzak ve her iki tarafın, kendi yalnızlığına çekildiği bir düzen içinde devam ettiğini görebiliriz.

Model oyunumuz olan Shirley Valentine’de de gördüğümüz gibi, Shirley ve eşi Joe’nun evlilikleri zamanla bu tarz bir evlilik haline gelmiştir. Shirley, her gün aynı saatte eve gelen kocasına yemek yapmak zorunda olan, yemekte et pişirmediği zaman azar işiteceğin bilen, eşiyle hiçbir zaman arkadaş gibi oturup konuşamayan, cinsel hayatında mutsuz bir kadındır. Shirley’nin kocası hayatta her zaman aynı şeyleri yapan, yeniliklere açık olmayan bir adamdır. Evliliklerinde yıllardır ve hatta başından beri heyecan yoktur. Her şey her gün aynı olmalı ve yerli yerinde olmalıdır. Örneğin, kocası eve geldiği anda her zaman masada yemek olduğunu görmek zorundadır. (Russell, 1986, S.3)

Benimki nasıl bir adamdır? Bir defa her şey başlangıçta nasıl idiyse, hep öyle olmasını ister. Örneğin şu kapıdan girdiği anda, yemeğin masanın üstünde olması şarttır. Eğer sofraya kurulmuş değilse kıyamet kopacak demektir.

Shirley, bir gün kocasıyla konuşma kararı almıştır ve bir gün o çayı masada görmediğinde bunun dünyanın sonu olmadığını söylemiştir, ancak kocası ona cevap bile vermemiş, söylediği şeyleri duymamazlıktan gelmiştir. Bu evliliklerdeki iletişimsizlik ve paylaşımsızlık konusunda oyunumuzdan küçük bir örnektir.

Shirley, çocuklar büyüdüğünde bu adamı bırakıp gitmenin hayalini kurarak senelerini geçirmiştir ancak çocuklar büyüdüğünde de gidememiştir. Çünkü gidecek bir yeri olmadığını fark etmiştir. İşte günümüzde evliliklerin geldiği en kötü noktalardan biri de budur. Eşler zamanla kendi hayatlarını ve geleceklerini düşünmeyi bırakıp karşı tarafın bakımına muhtaç hale gelmeye başlarlar. Bu farkında olmadan, zamanla gerçekleşen bir durumdur. İş bölümü ve sorumlulukların paylaşımı sonrasında kadın, daha fazla evde kalması gereken ve çocuklara bakması gereken kişi olduğu için, aslında yaptığı fedakarlık onu kocasına bağımlı bir hayatın içine çekmiştir.

Zaman ilerledikçe hayatın her alanında değişim ve dönüşümler yaşanır. Sosyal, kültürel, ekonomik değişimler ile evlilikler ve aile birimleri de dönüşmeye ve etkilenmeye başlar. Fromm’a göre, yabancılaşmanın neticesi olarak bireyler arasındaki

iletişimin azalmasıyla, insanlar tahammül edilemez yalnızlıktan kurtulmanın sonucu olarak evlenme yoluyla başka bir insanla yaşam birliğine gitmektedirler. (Fromm, 2004, S.18) Bu değişimler sonucunda aile yapıları ve rol dağılımları etkilenmektedir. Kişiler arasında sorunlar kaçınılmaz hale gelir. Geleneksel toplumlarda kadının rolü ev işi yapmak ve çocuklara bakmak iken erkekler çalışıp, para kazanan kişi rolünü üstlenmiştir. Evliliklerde eşlerin birbirlerinin istek ve beklentilerini karşılayamaması, iletişimsizlik, saygının azalması, sevginin yerini alışkanlığa bırakması, cinsel sorunlar, erk mücadelesi, kültürel ve sosyal bağlamdaki farklılıklar, aldatmalar, maddi sıkıntılar gibi etkenler ile karşı karşıya kalan eşler birbirlerinden zamanla uzaklaşıp, birey olarak hareket etmeye başlamışlardır. Ve tüm bu etkenler kişileri istemsiz bir yalnızlığa yönlendirmiştir. Aynı zamanda erkeğin eşine uyguladığı fiziksel ve duygusal şiddet, cinsel ihmal, saygısızlık, kavgacılık gibi etkenler ile de eşler, mücadele etmek zorunda kalmaktadır.

Evliliklerde boşanma nedenleri incelendiğinde, en önemli nedenlerden biri ilgisizlik ve sorumsuz davranışlar olmuştur. Kadınlar için sorumsuz ve ilgisiz davranışlardan sonra en önemli boşanma nedeni evin geçimini sağlayamamaktır. Erkekler içinse bir diğer sebep, eşinin ailesinin aile içi sorunlarına karışması ve saygısızlık olmuştur. Aynı zamanda kayıtlarda hiçbir zaman görünmeyen ama boşanma sürecini başlatan en önemli sorunların başında cinsel hayatın istenildiği gibi gitmemesi de görülür. Yapılan araştırmalarda boşanma aşamasındaki eşlerin çoğunun cinsel hayatlarının kötü olduğu ortaya çıkmıştır. Model oyunumuz olan Shirley Valentine'de de Shirley'nin evliliğinde mutlu bir cinsel hayatının olmadığını görürüz, Shirley cinsellikle ilgili bazı terimleri küçük kızından öğrenecek kadar bilgisiz ve arzularını bastıran bir karakterdir. Oyunun ilerleyen bölümlerinde Shirley'nin cinsel arzularının peşinden gidişine ve kırklı yaşlara gelene kadar kendinde farkında bile olmadığı zevkleri ve hazlarının farkına varışına şahitlik ederiz. Yunanistan'a gittikten sonra orada tanıştığı bir adam ile herhangi bir baskı altında kalmadan kendi özgür iradesi ile birlikte olmuş ve adama Kristof Colomb lakabını takmıştır. Birlikte klitoris adasını keşfettiği bu adam ile yaşadıkları belki de Shirley'nin en güzel cinsel deneyimidir. Zamanla monotonlaşan evliliğinde, sadece kendi zevklerine odaklı bir kocası olan Shirley, evlilik hayatında cinsel hazlarının farkında bile olmadan, sadece eşinin istekleri doğrultusunda hareket ederek yaşamış ve tıpkı diğer konularda olduğu gibi cinselliğini de bastırmak zorunda kalmıştır. (Russell, 1986, S.6)

‘‘Ama bizim gençliğimizde klitoris diye bir Şey duymamıştık. Bizim zamanımızda her Şey ‘içeri dışarı içeri dışarı haydi biraz da salla’ idi...’’

Evlilikte boşanma sürecinin uzamasının en önemli sebeplerinden biri çocukların varlığı ve geleceği hakkında duyulan endişedir. Ama bunun yanında çocukların varlığı her zaman boşanmanın önüne geçmeye yetmeyebilir. Eşler arasında sevgi yoksa, yalnızlık duygusu zamanla artar. Sevilmeyen bir kişi her yerde ve durumda kendisini yalnız hisseder.

Ele alabileceğimiz başka bir sorun ise kadınların eşlerinin kişiliklerine değer vermediğini düşünmeleridir. İletişimsizlik sonucu eşler giderek birbirinden uzaklaşmaktadır. Evde bütün ev işleri kadının üstüne kalmakta ve kadın kendini zamanla değerersiz, kullanılmış hissetmektedir. Aynı zamanda eşler zamanlarını birbirleriyle geirememekten ve paylaşmalarının olmamasından dolayı yalnızlığa doğru srklenmişler ve evlilikleri yalnızca tahammlden ibaret olmaya başlamıştır. Sevgi ve saygıdan uzak olan ilişki ve evlilik biçimleri, çoğu zaman için çıkar esasına dayalı olan ve düzenin bozulmaması için bencilce sürdürülen bir hal alabilir. Sonunda kadının yalnızlığa terkedilmesi gibi sonuçlar doğurabilmektedir. Yalnızlık hissi bir eş olmamasından doğmadığı gibi bu etkenlerin yalnızlığın hissedilmesine zemin hazırladığından söz edilebilir.

2.3 SOSYAL YALNIZLIK

Aile ortamı, çocukluk döneminde yerini arkadaşların ve yaşam boyunca dahil olacağımız hiçbir sosyal ortamın bize sağlayamayacağı güvenilir ortamı bizlere sağlamaktadır. Anne, babamız ve kardeşlerimiz ile kurduğumuz iletişim ve bağlılık duygusu bizlere tamamlanmışlık hissi ve güven verir. Bu bütünlük hissi karakterimizi oluştururken, kimlik kazanmamız için gerekli ortamı sağlar ve gelecekte diğer insanlar ile yakınlık sağlamamızı kolaylaştırabilir. Mijuskovic’e göre yalnızlık, anlam ve his olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Psikanalizin ıkış noktası Freud’a göre sosyal yalnızlık çocukluk döneminde başlayan bir süreçtir. Fakat ocuklar bunu algılayamazlar. Freud’a göre yalnızlık ‘‘okyanus hissi’’nin ‘‘okyanus duygusunun’’ tam tersidir. Evrende var olduğumuz ve bir bütün olduğumuzun bilincinde olursak bu bize iyi hissettirir. (Paula,2011, s.225)

İnsan ilişkilerinin kurulmasında ve doğru iletişim biçimlerinin keşfinde aile içinde izlediğimiz ilişki biçimleri ve deneyimlerimiz yol göstericidir. Çocukların anne ve baba ile kurdukları pozitif iletişim sonucunda daha ılımlı, iyimser, mutlu ve sevecen olduğu kanıtlanmıştır. Oysa ki aile içinde bu bağları yaşayamayan bireyler, içine kapanık, utangaç, daha karamsar bireyler olarak yetişebilirler. Modern ailelerde, küçülen sosyal çevrenin, çocukları bile ötekileştiren hale getirmesi, sevginin hissedilmediği, sosyalleşmeyen ailelerden gelen bireylerin daha fazla yalnızlık sorunu ile mücadele ettikleri bilinmektedir. Zilboorg, yalnızlık tartışmasında yalnızlığın, bir kimsenin hayatındaki anahtar bir araç olduğunu ifade etmiştir. Bu yazar, yalnızlığı derinlemesine araştırmıştır. O sevilmenin ve hayran olmanın güzelliğinin sevincini, bir taraftan da küçük ve zayıf olmanın ve bir başkasını sevindirmenin bir ihtiyaç olmasının meydana getirdiği şoku tartışmıştır. Winnicott, Zillboorg ile aynı fikirde birleşmiştir. Yalnız olma durumu ile ilgili bir teori oluşturmuşlardır ve bu teori bir çocuğun kendisine bakan ailesinin varlığında yalnız olma ihtimalini ifade etmektedir. (Paula,2011, s.225)

Tüm bu sebepler ile insanın, yalnızlığını tetikleyen önemli etkenler arasında sosyal çevrenin etkileri de görülebilir. Arkadaş çevremiz ile ve ailemiz ile kurduğumuz olumlu ilişkiler bizi yalnızlık hissinden korumaya yardımcı olacaktır. İyi arkadaşlık ilişkileri her yaşta insanın ihtiyacı olan bir durumdur. Bu denli, tercih ile ve kendi isteğimiz ile kurduğumuz arkadaşlık ilişkilerinde sürekliliğin sağlanabilmesi gerekmektedir. Çünkü yakın ilişkiler kurup bunu devam ettirememek insanlar üstünde derin bir yalnızlık hissine ve hayal kırıklıklarına sebep olabilmektedir. Bu hayal kırıklığını tekrar yaşamak istemeyen insan, kendini koruma iç güdüsü ile sosyal ilişkilerden kaçınabilir ve hayal kırıklığı yaşayan insan güvensizlik, değersiz hissetme gibi durumlar ile karşı karşıya kalabilir. Bu durumda yalnızlık hissi kaçınılmaz hale gelir. Yalnızlık bu noktada, insanların olumsuzluklar ile mücadelesinde sığındığı bir liman haline gelir. Modernleşen toplum düzenlerinde sanayileşme, ekonomik büyüme, nüfus artışı gibi sebepler ile kent yaşamları da farklı yönde şekillenmeye başlamıştır. Artan nüfus yoğunluğu ve şehirleşmenin tek bir merkezde toplanmasının sonucu olarak yüksek katlı binalar artmış, komşuluk ilişkileri ve sosyal bağlar kopmaya yüz tutmuştur. Aynı apartmanda oturan insanlar birbirini hiç görmeden ve tanımadan senelerce aynı yerde yaşamaya başlamışlardır.

2.3 YALNIZLIĞIN BİR SONUCU OLARAK DEPRESYON

Depresyon, yalnızlık algısına neden olan ve yalnızlığa eşlik eden bir değişkendir. Yalnızlık ve depresyon birbiri ile bağlantılı olan ancak birbirinden farklı değişkenleri olan iki durumdur. Depresyon yalnızlığın nedeni ya da sonucu olabilmektedir. Çünkü yalnızlığın, yaşamı değiştirme, intihar, vazgeçiş gibi sonuçları olabilir.

Yalnızlık ve depresyon ortak kaçınılmaz yönere sahiptir. İnsanlar arasındaki iletişimsizlik sorunu sebebiyle yalnız kişilerin sosyal yardıma ihtiyaçları olduğu görülmektedir. Kişilerin insanlar ile olan ilişkilerinde iletişimi başlatırken ve devam ettirirken problemlerle karşılaşmaları bunlarla baş edemeyince, depresif eğilim içine girdikleri saptanmıştır. Aynı zamanda özgüven eksikliği yaşayan, sessiz ve çekinik kişiliğe sahip insanlarda depresyon eğilimleri sıkça görülmektedir. Sessizlik, depresif uyumsuzluk yaratarak, yalnızlığa yönelim isteği ile karşımıza çıkmaktadır. Bunların yanında maddi sıkıntılar, ekonomik özgürlük, sağlık sıkıntıları gibi etkenler yüzünden insanlar kendi iç dünyalarına kapanmak zorunda kalmış ve depresif bir ruh haline çekinmişlerdir. Yalnızlık hissi kişilerin çevresine olan güvenini azaltır ve uyum problemi yaşamalarına vesile olabilir. Bu uyum ve güvensizlik ortamında ruhsal sıkıntılar ve depresyonun oluşması kaçınılmaz olur.

Toplumların modernleşme seviyesi arttıkça, insanların toplumlardan uzaklaşması da aynı derecede azalır. İnsanlar toplum ile düşünce farklılıklarına girebilir ve bu fikir ayrılıkları insanlarda kaygı bozuklukları, depresyon ile kendini gösterebilir. Tunalı'ya göre. Toplumlar zamanla modernizm ve teknolojinin gelişmesi ile birlikte, insansal değerlerini yitirmiş ve yabancılaşmış bir hale gelebilirler. Bu toplumlarda yaşayan bireylerde zamanla, özgürlüğünü ve bağımsızlığını yitirdiği düşünülür. (Tunalı, 1976, S.38) Yalnız insanlar aynı zamanda özgüven sorunu yaşarlar bunun nedeni kendilerine güven duymamaları ve ait oldukları yere ait hissetmemelerinden doğabilir. İletişim sorunu yaşayan bireyler kendilerini birçok konuda yetersiz görmekte ve özgüven eksikliği yaşayabilmektedir. Özgüven sorunu yaşayan ve kendini bir yere ait hissedemeyen birey, kendini başkalarından daha az değerli ve yetersiz donanımlı biri gibi hissedebilir. Horney'e göre, bu etkenlerden çok daha önemli olanı bireyin kendine yabancılaşmasıdır. Hem gerçek özü doğru bir

gelişimden alıkonulmuş, hem de diğer insanlarla başatme stratejisi içinde verdiği mücadele insanın tertemiz duygularını ve arzu ve düşüncelerini ayaklar altına almaya itmiştir. (Horney, 1998, S.17.)

Model oyunumuz olan Shirley Valentine' de Shirley karakteri, zaman zaman Joe'dan ayrılmayı düşünmüştür ama bunu yapabilecek özgüveni hiçbir zaman bulamamıştır. Cesaret edip bu kararını Joe'ya söyleyememiştir. Shirley, Joe ile mutlu değildir, çok uzun zamandır aynı evin içinde birbirini görmeyen iki insan olarak yaşarlar ancak Shirley neden onu bir türlü bırakamadığını anlayamamıştır. Neden böyle sindiğini, neden Joe'ya asla karşı koyamadığını bir türlü anlayamayan ve yaşadığı tüm bu iç çelişkiler içinde gittikçe yalnızlaşan Shirley, depresif bir hal içine girmiş, bu durum Shirley'nin kabuğuna çekilmesine sebep olmuştur. Kendi ile ve çevresindeki kişiler ile uyum içinde olamayan, onlar ile iletişim kuramayan insan, derin bir ruhsal bunalımın içine girer. Kendine ait bir yer ve güvende hissedebileceği bir ortam bulamayan insanlar kendilerini ister istemez yalnızlaştırma yoluna gidebilirler. Bu uyumsuzluk süreci beraberinde kişinin kendini toplumdan soyutlamasına sebep olur. Shirley'nin özellikle çocuklarının küçük olduğu bir dönemde her şeyden nefret ettiğini ve çevresindeki kimseyi sevmediğini görebiliriz. Hayatındaki bütün durumlardan kötü sonuçlar çıkardığı, her şeyden tiksindiği bir dönemi olmuştur. Kendi yapamadığı şeyleri başkalarının yaptığını gördükçe ve onun hayali olan hayata başkalarının sahip olduğunu fark ettikçe hayattan, insanlardan ve kendinden nefret ettiği bir döneme girmiştir. Örneğin, küçükken aynı sınıfta olduğu Marjorle diye bir kadın vardır. Marjorle ailesi zengin, çeşitli dersler alan, kendini geliştirmiş, çok güzel giyinen ve dış görünüşü çok güzel olan bir kızdır. Shirley çoğu zaman onun gibi olmayı istemiş ve içten içe ondan nefret etmiştir. (Russell, 1986, S.10)

O zamanlar her şeyden nefret ederdim. Ondan nefret ediyorum şundan nefret ediyorum bundan nefret ediyorum. Ama aslında hiçbir şeyden nefret etmiyordum. Nefret ettiğim tek şey kendimdi.

Shirley, kendi içine kapanık, duvarlar ile konuşan, arkadaşı olmayan ve depresif karakterli biri gibi görünse bile hayatının bir döneminde böyle bir kadın değildi. Mutlu bir gençliği olmuştu. Örneğin, Joe ile ilk tanıştığı zamanlar mutlulardı. Birlikte eğlenir, gülerlerdi. Birlikte yemek yaparlardı ve paylaşımları fazlaydı. Evlerini birlikte dekore etmişlerdi. Ortak zevkleri vardı. Birbirlerini severlerdi. Shirley zaman

zaman o günler aklına geldiğinde hayatının hangi döneminde kayıp insanlar listesine girdiğini düşünür. Hayatının iplerini ne zaman başkalarının eline vermiştir? Bunları düşündükçe depresyonun belirtileri olan kendini suçlama, haksızlık etme gibi durumlar yaşamaya başlamıştır. (Russell, 1986, S.11)

Ne oldu? Kim, beni bu yeni benliğime soktu? Ben bunu istemiyordum ki... Ne zaman oldu? Ne zaman her şeyin tadı kaçtı? Shirley Valentine ne zaman kayıp insanlar listesine girdi?

Yalnızlık kavramının çok çeşitli etkenleri olduğundan ve tek bir sebep ve sonuca bağlı olmadan, farklı değişkenlerle, herkeste farklı bir etki yarattığından söz etmiştik. Yine buna bağlı olarak yalnızlık, sosyal ve kültürel sınıf farklılıkları, cinsiyet ve yaş gibi değişkenlerle bağlantılı olup, sosyo-ekonomik yapılarla da belirlenebilir.

2.3 DİĞER DEĞİŞKENLER İLE YALNIZLIK OLGUSU

Toplumda yalnızlık hissini en çok yaşayan kesimin, yaşlılar ve ergenler olduğu öngörülmektedir. Yaşlılık döneminde bireyler, yaş almanın getirdiği hastalıklar, fiziksel güçsüzlükler ile birlikte diğer insanlara daha çok ihtiyaç duymaya başlarlar ve onları diğerlerine mecbur hissettiren bu durum yalnızlık hislerini daha fazla tetiklemektedir. Ayrıca emeklilik sürecinde evde oturmaları, kendilerini işe yaramıyor hissetmelerine yol açabilir. Yaş nedeni ile arkadaşlarını kaybetmeleri, ölümler, çocuklarının evlerden ayrılıp kendi ailelerini kurmaları gibi durumlar yaşlılarda, yalnızlık hissini tetikleyen en önemli etkenlerdir. İnsanların yaş aldıkça veya zor bir hayat yaşamasına bağlı olarak, ölümlere, hastalıklara ve ayrılıklara verdikleri tepkilerinde, genç bireylere göre daha olağan karşıladıkları görülmektedir. Olaylara gençken verdiğimiz tepkiler ile yaş aldıkça verdiğimiz tepkilerin boyutu küçülmektedir. Yine buna bağlı olarak, hayat tecrübelerimiz arttıkça, kabullenme seviyemizde buna bağlı olarak değişir. Yalnızlaşmaya başladıkça, toplumdan uzaklaşmaya başladıkça, kendimize ve hayatımıza yabancılaşmak kaçınılmaz olabilir.

Yalnızlık hissini karakter ile bağlantılı durumları araştırıldığında yalnız insanların "ben" odaklı ve diğerlerini düşünmeyen bir yönelimde oldukları görülebilmektedir. Bunlar hayatın olumlu yönlerini göremeyen, özgüveni düşük,

karamsar bireylerdir. Bu kişilik özelliklerine sahip olan bireylerde yalnızlığı etkileyen en önemli etkenlerden biri sosyal çevredir. Gençlik döneminde arkadaş sayımız, yalnızlığımız ile doğrudan bağlantılıyken, yaş ilerledikçe kurduğumuz ilişki düzeyinin ve paylaşımların önemli olduğu görülmektedir. Buna bağlı olarak yalnızlık seviyemiz, bir kişilik özelliği sayılmazken, arkadaş sayımızın fazlalığı, sosyal çevre, cinsiyet, yaş, aile ilişkileri ile doğrudan bağlantılıdır.

Bunun yanında kadınlarda, erkeklere oranla yalnızlık hissinin daha fazla olduğu araştırmalarca teyit edilmiştir. Ama diğer yandan genç kızların, kız arkadaşları ile daha yakın ve yoğun ilişkiler kurmalarına bağlı olarak erkeklere göre daha az yalnızlık sorunu yaşadıkları görülmektedir. Daha ileri yaşlarda kadınların yakın arkadaş ilişkilerinin gelişmediği durumlarda erkeklerden daha fazla duygusal yalnızlık yaşadıkları, erkeklerinse, onları destekleyecek arkadaş grupları olmadığı zaman bu sıkıntıyı çektikleri bilinmektedir. Ayrıca meslek tercihi ve eğitim seviyesi yalnızlıkla bağlantılı değişkenlerdir. Üst düzey yöneticilerin, mesleklerinde kendilerini üst düzeylerde gören bireylerin, düşük gelirli kişilerle kıyaslandığında yalnızlık hissinden çok daha uzak olduğu bilinmektedir.

Günümüzde modern dünya düzeni ve kapitalist sistemin insanları yalnızlaştırdığı bilinmektedir. Ekonomik değerlerin, ilişkilerin önüne geçtiği bir çağda, kişiler benmerkezci ve bencil tavırlar sergileyebilirler. Çünkü diğerler insanlar, onlar için önemsizdir. Modernleşme arttıkça insan ilişkileri aynı oranda azalmaya başlamıştır. Ait hissetme ve güven duygusu yerini başka türlü tatminlere bırakmıştır. İnsanlar parasının veya mal varlığının çokluğu ile saygı ve değer görmeye başladıkça, manevi değerlerin yerini maddi değerler almıştır. Modernleşmenin hızla ilerlediği toplumlarda artan makineleşme ile makinelerin kullanımının artışı, sosyal ilişkileri azaltmış, iletişim şekillerini değiştirmiştir. Teknoloji cep telefonu kullanımı, bilgisayarlar, sanal bir iletişim kanalı oluşturmuş ve yalnızlığı arttıran önemli etkenler olmuştur. Teknolojinin gelişimi ile insanlar birbirlerine ihtiyaç duymamaya başlamışlar ve vakitlerinin çoğunu kendi başlarına makinelerin başında geçirmeye başlamışlardır. Birlik ve beraberlik içerisinde yaşamayı unutan insan, toplu yaşam tarzının güzelliğini unutmaya başlamış ve "ben" algısı üstünden kendine tek başına bir dünya kurmaya başlamıştır. Ancak, geleneksel bağlarından, toplu yaşam tarzından uzaklaşan insanlar kaygı ve yalnızlık hissinden, sahip oldukları eşyaların yardımı ile kurtulamayabilirler. Bu imkanlar ve eşyalar çoğu zaman insanlar üstünde gerçekçi

olmayan bir güven duygusu yaratmaktadır. Çünkü yalnızlık hissi, engel olunamayan ve içten gelen, insanın bilinç altında devam eden bir his olarak düşünülebilir.

2.3.1 Felsefede Yalnızlık

Felsefede yalnızlık, bireylerin kişisel tamamlanmışlığı, ilişkilerin en üst düzeyde ilerlemesi, özgürlüğün devamı olarak nitelendirilir. Yalnızlık felsefi yönüyle ele alındığında ortak bir sonuç çıkmasa bile düşüncelerin özünde yalnızlık, acı veren, kaçınılmaz bir durumdur. Kişisel gelişim ve olgunluk için gereklidir. Aristo, insanın diğer insanlarla etkileşim halinde olması gerektiğini ve sosyal birliktelik aradığını düşünmüştür. Arkadaşsızlık durumunun hiç kimsenin tercih edeceği bir seçenek olmadığını savunmuştur.

Hıristiyan varoluşçu Kierkegaard'a göre birey olabilmek için bir kimsenin varoluşun yokluğunun korkusunu kabul etmesi lazım. Bu kabul ile bir birey yalnızlığın korkusuyla yüzleşir, böylece bir birey olabilirler. (Paula, 2011, S.225) Kierkegaard'ın düşüncesine göre, ne olmak istediğini ve nasıl biri olmak istediğini anlamak isteyen insan, bunun gerçekleşme sürecinde istekli ve cesaretli olmalıdır. İnsanın özünün keşfinde ve gerçeği ararken insan, kalabalıklardan uzakta, tek başına olmalıdır. Schopenhauer'a göre ise, özgür olmak isteyen insan ilk önce yalnızlığı tatmalıdır. Bağımsız olabilen insan ancak kendi ile yalnız kalabilen insandır. Birey olabilmek ve kendini tamamlamaya bir adım daha yaklaşabilmek, Schopenhauer'a göre ancak yalnızlığı ve bağımsızlığı sevmek ile mümkündür. (Paula, 2011, S.225)

Aristofanes ise yalnızlığı ‘‘umutsuzluk ve ayrı kalma imajı’’ olarak tasvir etmiştir. Felsefi anlamda yalnızlık, insan doğasında en temel unsurlardan biri olarak görülmüştür. Yalnızlık kendi anlamını insanlar tarafından oluşturur. İnsanlar yaşadığı dünya içerisinde ve hayatlarındaki ani değişikliklerde bu tecrübelerde bilgili olan diğer kişilerden faydalanarak, onlardan yardım alarak ilişki biçimlerini ilerletmişlerdir. Tillich yalnızlıkla ilgili iki kavramı literatüre sokmuştur. Bunlar ‘‘Loneliness’’ yani yalnızlık, diğeri ise ‘‘Solitude’’ yani kendi başına olma halidir. Tillich, aynı zamanda yalnızlığa yeni bir boyut eklemiş ve özgürlükle yalnızlığı boyutlandırmıştır. Özgürlük yalnızlık ile desteklendiğinde cesaretli davranma ve risk alma şeklinde bir yoldur. (İmamoğlu, 2008, S.111) Tillich, yalnızlığı değerlendirirken, özgürlükten bağımsız

düşünememiştir. Özgürlük, cesaret ve risk almanın bir ifade şeklidir. Kendini ispat etmenin yolu, Kendi olmanın cesareti ve var olma gücüne katılımdır. (Paula, 2011, S.225) Tillich' e göre, kendini anlamının yolu yalnızlıktan geçer. Bireysel yolculuğu tecrübe ederken, yalnızlık yol boyunca insana eşlik eden bir yol arkadaşıdır. Bu yol boyunca insanlar ile karşılaşsak bile sonunda tercih edilen her zaman yalnızlık olacaktır.

Model oyunumuz olan Shirley Valentine' de de Shirley'nin 42 yaşına kadar bağımlı yaşadığı çocukları ve kocasından her ne kadar uzaklaşmak ve kendi için bir şeyler yapmak istese de bunu yapabilecek gücü kendinde bulamadığını görürüz. Dilediği şeyleri yapmak, görmek istediği yerleri görmek için hiçbir zaman cesareti olmamış ve bunun onun hak etmeyeceği kadar imkansız bir durum olduğunu düşünmüştür. Jane'nin Yunanistan'a gitme teklifi ile birlikte, çocukları tarafından maruz kaldığı dışlanma ve Joe tarafından görülüyor, yok sayılıyor oluşu ile birlikte süre gelen süreçte bir dönüşüm ve değişim içine giren Shirley, kendisine ve hayatına yapılan haksızlıklar karşısında anlık sınırlar ile cesaret toplamayı başarmış ve kendi hayatı için, özgürce planlar yapma kararı almıştır. Bu durum zamanla öyle bir hal alacaktır ki oyunun sonunda Shirley'nin bütün ailesini geride bırakıp tek başına Yunanistan'da bir adaya yerleşme kararı almasına sebep olacaktır. Yunanistan'da bir adada tek başına yaşamak ve hayatını kendi istekleri çerçevesinde şekillendirebilecek olma fikri, Shirley'i 43 yaşından sonra son derece özgür ve mutlu hissettirmiştir. Shirley, tek başınayken yapabileceklerinin sınırı olmadığını görmüş ve kaybettiği cesaretini tekrar geri kazanmıştır. Onun kendinden başka hiç kimseye ihtiyacı yoktur. Yalnızlığın verdiği cesaret ve özgürlüğün bir kadında alabileceği en güzel hali oyunun sonunda Willy Russell bizlere hissettirmeyi başarmıştır. (Russell, 1986, S.27)

“Dünyada tek istediği şeyin, benim geri dönmem olduğunu ilave etti. Bunun mümkün olmadığını söyledim. Çünkü onun beklediği, onun istediği kadın artık yoktu.”

Shirley Valentine oyununda, yalnızlığın acı veren, histerik ve sancılı süreçlerini görmüş ve yalnızlığın bir insan üstünde yarattığı olumsuz etkileri oyun boyu izlemiş olsak bile oyunun sonuna gelindiğinde, yalnızlığın Shirley'nin olgunlaşma döneminde yaşadığı bir tercih olduğunu görürüz. Shirley, tüm tecrübeleri ve yaşam şeklinin bir sonucu olarak, zorunlu bir şekilde yalnızlığın içine itilmiş ve

orada tek başına bırakılmış bir kadın olmasına rağmen, olgunlaştıkça yalnızlığı ile mutlu olmanın özgüvenini yaşamış ve yalnızlığını bir cesaret ürünü olarak ortaya koymuştur.

2.3.2 Psikanalitik Kurama Göre Yalnızlık

Yalnızlık olgusunun psikolojik yanını ele alan ilk kuramcı Zilboorg'tur. Zilboorg'a göre yalnızlık ve tek başınalık durumu birbirinden farklıdır. Negatif anlam taşımayan "Ionesome" terimi normal bir yalnızlık halini tanımlar. Zihnin geçiş durumunu ifade eder. Bireyler bu duygu durumunu hayatlarındaki önemli birini yitirdiklerinde, kısa bir zaman içerisinde sevdiği birisinin hayatında olmaması durumunda hisseder. Bunun yanında daha ağır hissedilen, boğucu ve daha acı verici olan yalnızlık hissi "Loneliness" terimi ile ifade edilir. (Paula, 2011, S.225)

Zilboorg'a göre, Yalnızlık hissini yaşayan kişinin karakterinde belirli değişimler ve dönüşümler görünmeye başlar. Bunlara, özgüven eksikliği, diğerleri tarafından sürekli övülme isteği, çocukça davranışlar örnek gösterilebilir.

Model oyunumuz olan Shirley Valentine'i, psikanalitik yalnızlık kuramına göre değerlendirdiğimizde, Shirley karakterinde yalnızlığın iki halini görmekteyiz. Negatif anlam taşımayan, Ionesome hali, özellikle oyunun sonlarında karşımıza çıkarken. Loneliness hali, oyunun başlarında, Shirley'nin evin içinde duvarlar ile konuştuğu dönemde karşımıza çıkmaktadır. Shirley, çevresindeki insanlar tarafından yok sayıldığı için ve kıymet görmediği için, komşularına, eski arkadaşlarına özenen, onlar gibi olmak isteyen ama içten içe onlardan nefret eden biri haline gelmiştir. İçinde bulunduğu yalnızlık ve çaresizlik Shirley'de her türlü özgüven eksikliğine ve güvensizliğe sebebiyet vermiştir. Oyunun sonlarında ise, Costas ile tanışan cinselliğinin ve özgürlüğünün tadına varan Shirley, yalnızlığın Ionesome haline girmiştir. Yalnızlık artık Shirley için bir tercihtir. Ve Shirley bu durumdan son derece memnundur. Tıpkı Zilboorg'un dediği gibi, Shirley, zihinsel ve duygusal olarak bir değişim geçirmiş ve yeniden doğmuş gibi olmuştur. Zilboorg, sevilmenin ve hayran olmanın güzelliğinin sevincini, bir taraftan küçük ve zayıf olmanın ve bir başkasını sevindirmenin bir ihtiyaç olmasının meydana getirdiği şoku tartışmıştır. (Paula, 2011, S.225)

Yalnızlığın psikanalitik yönlerine devam edecek olursak, kişileri, ergenlik, çocukluk duygularına dayandıran bu duygu, sosyal yaşamlarını tamamen etkileyen, ilişkilerini bozan bir durumdur. Bireyler, sevildiğini bildikleri ve emin oldukları zaman yalnızlıkla daha kolay başa çıkabilirler. Evde tek kaldıklarında yalnızlık hissine kapılmaktan kaçınabilirler. Çünkü bir yerlerde ve bazı kişiler tarafından sevildiğini bilme hissi insanlara güven duygusu vermektedir ve her an tekrar kaldığı yerden başlayabilme, gittiğinde onları orada bulabilme hissi onlara güven vermektedir. Kabul edilme, değer görme, sevilme hissi gerçekten hissedildiğinde bireylerin kendine ve çevresine duyduğu özgüven, yalnızlık hissini ortadan kaldırmaktadır. Bunun aksi durumlarda kişi kendini değersiz ve reddedilmiş hissettiği zaman, oradan kaçma isteği, davranışlarında negatif yönde bir değişim kaçınılmaz olabilir. Kişiler içinde buldukları olumsuz ve acı veren bu duygu durumundan kurtulmak için kendi savunma mekanizmalarını devreye sokabilirler. Kişiden kişiye değişen bu durumlar, insanlardan uzaklaşma ya da tam aksi insanlara daha çok yakınlaşma çabası, sevecenlik, güç gösterisi ya da boyun eğme, her şeyi kabullenme ya da reddetme gibi etkiler ile kendini gösterir. Ayrıca yalnızlık hali, mutsuzluk, kaygı, umutsuzluk, doyumsuzluk gibi etkilerle de bağlantılıdır.

Kavramsal açıdan incelendiğinde kuramcılar yalnızlığı farklı şekiller ile açıklamışlardır. Fatma Öz, kitabında çeşitli düşünürlerin yalnızlık ile ilgili fikirlerine yer vermiştir. Buna göre Sullivan'a göre yalnızlık,

Kişilerarası ilişkilerden kaynaklanan sorunlar nedeni ile kişiye rahatsızlık veren ve istenmeyen bir durum olarak tanımlanmaktadır. Sadler yalnızlığı, birey için önemi ve değeri büyük olan bir kişinin kaybı sonucu hoş olmayan ve istenmeyen bir durum olarak tanımlamaktadır. Rook; kişi kendisinin anlaşılmadığını hissettiği noktada kendisinden ve çevresinden uzaklaşarak, yabancılaşması olarak tanımlar. Peplau ise yalnızlığı; yalnızlık, yapayalnızlık ve tek başınalık olmak üzere üçe ayırmaktadır. Tek başınalık kişinin kendi seçimidir ve yalnız olmadan da tek başına olmak mümkündür. Yapayalnızlık, kişi başkaları ile yakın ilişkilerde bulunmak istese bile, bir arada olmayı reddeder. Yalnızlık ise bireyin boş vermişliği, sosyal hayattan kopması, duygusal olarak üzüntü ve sıkıntının hakim olduğu bir durumdur. Kişinin kendi tercihi değildir. Kişilerin, depresyon, anksiyete gibi sorunları, zayıf benlik

algısı, karamsarlık, utanma, çekingenlik gibi elinde olmayan sebepler ile baş edememesi onları yalnızlığa iten kişilik değişkenleridir. (Öz, 2010, S.150)

Psikolojik olarak değerlendirildiğinde yalnızlık hissi, anlamsızlık ve boşluk duygusuyla paralel ilerlemektedir. Bireyler kendi kişisel dünyalarında yaşadıkça bu durum toplumlarda da yaygın bir şekilde görülmeye başlanmıştır. Yalnızlık hissi içine giren kişiler çoğu zaman en kötü durumları yaşadıkları anlarda bile bir anlam arayışında olmuşlardır. Yalnızlığın insanın kendi tercihi ile yaşadığı durum ise, varoluşçu bir yaklaşımdır. Varoluşçu yaklaşıma göre yalnızlık, yalnızlığın bir yaşam biçimi olarak kabul edilmiş halidir. Yalnızlık varoluşçu yaklaşıma göre yaşamın temelidir. Buna göre hayat bireyin tek başına yaşaması ve tamamlaması gereken bir süreçtir. Bu başkasına verilebilen, aktarılabilen bir süreç değildir. Yalnızlık bu yaklaşım ile değerlendirildiğinde, kişinin yaratıcılığını besleyen, mutlu ve güvende hissetmesini sağlayan, diğer insanlardan izole yaşamayı gerektiren bir tercih halidir. Kişi yalnız kaldığı süreler boyunca kendine dair bir farkındalık halindedir. Gerçek yalnızlık kişiyi üretime ve yaratıcılığa iten bir duygu halidir. Maustakos yalnızlığı tanımlarken

“Yalnız olmak; o kadar güçlü ve derin hissedilir, o kadar ürkütücü bir değişikliktir ki o anda başka bir şeyi algılamaya, başka bir duyguyu hissetmeye gerek yoktur” demiştir. Varoluşsal yalnızlık, insanın kendisi ve diğer kişiler arasındaki değişmez boşluk hissidir. (Engin, Uğurluyol, Kaçmaz, 2016, S.1102)

2. YABANCILAŞMA

Yabancılaşma, kişilerin içinde bulunduğu toplum ve çevreden uzaklaşma halidir. Yabancılaşmaya başlayan bireyler, ailesine, işine ve kendi benliğine uzaklaşmaya başlamıştır. Uzaklaşmaya yol açan bu durum, kişinin tüm ilişkilerini değiştirmiş ve ilişki biçimlerini sorgulamasına zemin hazırlamıştır. İlişkilerini sorgulayan kişi, kendisine ve etrafındaki diğer kişilere yönelik algısını kaybetmeye başlamış ve değiştirmiştir. Daha önce yaşamadığı bir anlam arayışının ortasında kalan insan, çevresinden uzaklaştığı süre boyunca kendisine ve doğaya yaklaşmaya başlamıştır.

Yabancılaşma kavramını incelerken, bu kavramı birçok farklı yönü ile değerlendirmek gerekmektedir. Bireyin bulunduğu ortama ayak uyduramaması, kendini ait hissedememesi, yalnızlık çektiği ve anlamsız bir duygu durumuna girmesi yabancılaşmanın psikolojik yönü ile değerlendirilebilecekken, grup içerisinde bir varlık gösterememe, toplumların birbirine olan uzaklığı, küreselleşen dünyada insanın yeri gibi başlıklar altında yabancılaşmayı değerlendirmek, yabancılaşmanın sosyolojik etkileridir. Yabancılaşmanın, din ile ilgisi ve kişinin özünden gelmesi ise konunun diğer incelenmesi gereken yönleridir. Zaman kavramı her insan ve toplum için farklı ilerleyebilirken ve değişirken, değişmeyen tek şey, hangi toplum ve coğrafyada yaşadığından bağımsız, insanın devamlı bir değişim içinde olduğudur. Çok çeşitli etkenler ile birbiri ile sürekli etkileşim halinde olan insanlar ve medeniyetler, ülkeler, toplumsal açıdan, dini açıdan ve siyasi açıdan devamlı bir dönüşüm içindedirler. Balcı yabancılaşma olgusunu tanımlarken, (Balcı, 2003, S.30)

Doğu ve Batıyı kültürel içerik olarak ayırmamızın sebebi, toplum bilinçlerinin ortaya koyduğu ürünlerin özde farklılıklarına dayanır. Söz konusu edilen yabancılaşma, ürünlerin ya da fertlerin birbirlerine karşı olan durumlarıdır. Yani bunlardan her biri ötekine ‘diğer’dir, ‘öteki’ de ‘yabancı’ olandır. Diğerinin ortaya koyduğu ürünü benimsemek, ‘ötekileşmek’, ‘yabancılaşmak’ tır demiştir.

Zamana bağlı olan bu değişimler, toplumların gelişmişlik düzeylerini belirlerken, bir rekabet ortamı yaratır. Bütüne ayak uyduramayan ve dahil olamayan

kişiler ya da ülkeler ise dışarıda kalabilir. Birçok nedenden kaynaklanabilecek bu dahil olamama durumu kişileri yaşadığı çevreden ve toplumdan uzaklaştırır, toplum ve kişiler arasında uçurumlar görülmeye başlanır. Psikolojik, sosyolojik, ekonomik vb. nedenler ile temellendirebileceğimiz, içinde yaşadığımız topluma ve kendi benliğimize uzaklaşmaya başlamamız yabancılaşmanın bir sonucudur. Brecht'e göre modern toplumlarda yabancılaşma, insana ilişkin anlamların yitirilmişliğidir. (Nutku, 1985, S.174)

Kişilerin kendileri, isteklerinden bağımsız yaşadıkları, zamana ve değişen koşullara ayak uyduramaması yabancılaşma olarak adlandırılır. Aile toplantıları, arkadaş buluşmaları, iş görüşmeleri gibi grup ile yapılan, insanların birbiriyle iletişim halinde olduğu gruplar içerisinde kendini yalnız hissetme, bulunduğu ortamdaki uzaklaşma isteği, düşüncelere dalma, kendi kendine kalmayı arzulama gibi insanların psikolojisini olumsuz etkileyen duygu durumları yabancılaşmanın birer sonucudur. Yüreğ'e göre yabancılaşma olgusu, (Yüreğ, 2005, S. 58)

Yaşanılan dönemin sosyal, felsefi, psikolojik ve bilimsel durumuyla açıklanabilir. Dolayısıyla, bugünün çok uzağında yaşanan ve yabancılaşma olarak değerlendirilen durumlar bugünkü algıyla kavramaya çalışıldığında yabancılaşma olgusunun felsefi, sosyal, psikolojik, bilimsel durumlardan uzak, sadece toplumda görülen aykırılıklar demek olduğu algılaması ortaya çıkacaktır. Bu da günümüzde yaşanan yabancılaşmanın tam olarak ne olduğunun, hangi sebeplerle ortaya çıktığının anlaşılmasında yetersiz kalacak, sadece kısmî olarak anlaşılmasına neden olacaktır.

Yabancılaşma 19. ve 20. Yüzyıllarda hayatımıza girmiştir. Bu dönemde sanayileşme ve modernleşme ile birlikte, bilim ve akıl ön plana çıkmış, yaşanan bu değişimlerle birlikte insanlar birbirine ve kendilerine karşı değersizleştirme yoluna girmişlerdir. Akıl ve bilim sayesinde her konuda bilgi sahibi olabilen ve her şey üstünde egemenlik kuran insan, insani değerlerden, kültürlerinden uzaklaşmış, kapitalist sistem içerisinde maddenin ön planda olduğu, iletişimsiz bir hayat tarzı yaşamaya başlamıştır.

Yine gelişen toplum düzeninde makinelerin ve teknolojinin hayatımızın önemli bir yerini alması, insanların birbirine olan ihtiyaçlarını azaltmış ve kendi kendilerine yeterek bir diğerinin varlığını umursamama halini doğurmuştur. Hayatımızı kolaylaştıran makineler yaratıcılığımızı, iş halletme becerimizi unutmamıza vesile olmuştur. Bireysellik, yabancılaşmanın ilk aşamasını meydana getirmiştir. Eşyalara, maddelere verdiğimiz değer birbirimize verdiğimiz değer önüne geçmiş, bizi birbirimizden ve kendi benliğimizden uzaklaştırmıştır. Günümüzde sahip olduğumuz eşyalar ve makineler sayesinde hiç kimseye ihtiyacımız olmadan, yemeğimizi yapabilmek, vakit geçirmek, eğlenmek gibi ihtiyaçlarımızı karşılayabiliyoruz. Ve bu “bireyselleşme” dediğimiz bir kavramın hayatımıza girmesine sebep olabilmektedir. Birey olarak, tek başına hareket eder ve çevremizdeki insanları gözlemleyip, bir tercih ve seçeneklerimiz arasında seçim yaparız. Yabancılaşmanın, modernleşen dünyada, özellikle evlilikte daha çok karşımıza çıkmasının sebebi bireyselliğimizin ön planda olmasıdır. Modernleşen dünyada, okuyan, kendini geliştiren insan, tercihlerini akıl yoluyla yapmaya başlamış, özgürce, kendi kurallarını koyarak, kendi isteklerini gözeterek yaşamaya başlamıştır.

19.yüzyılda felsefi bir kavram olarak ortaya çıkan yabancılaşma kavramı, Marksist felsefeyle popülerlik kazanmıştır. Yaşadığımız sosyo-ekonomik çevre içerisinde, makinenin gelişmesi, teknoloji ve sanayileşmenin hızla arttığı 21.yüzyılda ‘tüketmek için var olma’ durumu bizleri kişisel yalnızlığa itmekle birlikte, toplumdan soyutlanmamıza yol açmaktadır. Cevizcinin Felsefe Sözlüğüne baktığımızda, bir şeyi ya da kimseyi başka bir şeyden ya da kimseden uzaklaştıran, yabancı hale getiren eylem ya da gelişmedir. Kontrol altına alınamayan içgüdüler, tutkular ve alışkanlıklar nedeniyle, insanı kendi özüne ve çevresine yabancı hale gelmesi durumudur. Kişinin gerçek benliğiyle olan içsel temasını yitirdiğini anlamasının sonucu olan kendinden kopma halini ifade eder. (Cevizci, 2000, S.906)

Yabancılaşma temel anlamıyla değerlendirildiğinde, kişileri kendinden ya da diğer kişilerden uzaklaştıran, başka bir şeye, nesneye, kişilere yabancılaştıran bir değişimdir. Psikiyatride normalden sapma durumu anlamında kullanılmıştır. (Abacı, s266.)

Psikolojik olarak değerlendirildiğinde, kişinin kendine, topluma, doğaya ve diğer insanlara karşı uzak kalma halidir. Felsefi olarak değerlendirildiğinde yabancılaşma, şeylerin ve nesnelere bilinç için yabancı, uzak ve ilgisiz görünmesidir. Aynı zamanda daha önceden ilgi duyulan şeylere, dostluk ilişkisi içinde bulunulan insanlara, evlilikte eşlere karşı kayıtsız, ilgisiz kalma hatta bıkkınlık ya da tiksinti hissetme anlamında kullanılır. Kişilerin, kendi benliği ve zihin, bilinç düzlemindeki halleri ile bütünlük içerisinde hissetmemesi durumu yabancılaşmadır. Timur Rasim Özdenören yabancılaşma kavramını değerlendirirken şu ifadeleri kullanmıştır. (Timur,2011, S.3)

Felsefi anlamda “yabancılaşma” kavramını ilk kullananların, 19. yüzyılın başlarında, Fichte ve Hegel olduğu bilinmektedir. Hem kavramsal hem de kuramsal düzeyde yabancılaşmanın yaygınlık kazanmaya başlaması, Marks sonrası dönemde ve asıl olarak da ikinci dünya savaşının sonrasında gerçekleşir. Hegel’in, zamanın ve mekânın dışında tasavvur ettiği kendi kendisiyle var olan varlığı, Marks, zamanda ve mekânda var olan ama kendisi olması gerekirken, kendisi olarak kalamayan ve bundan dolayı da yabancılaşan bir “ilk varlık” anlamında tasavvur eder.

Yabancılaşma kavramını, insan varlığının bir kaderi olarak benimseyenler bulunmakla birlikte, genellikle modern çağın iktisadi ve sosyal yönelişlerinin bir sonucu kabul edilmekte ve bu temel üzerinde değerlendirilmektedir. Bir kimsenin bir şeye veya bir topluma uyumsuzluğu şeklinde açıklanan yabancılaşma kavramı geniş anlamda ferdin, topluma, kültüre ve tabiata olan uyumunun azalması, mensubu olduğu topluma karşı olması, bu durumun bireyin yalnızlığına ve çaresizliğine yol açması, şeklinde tarif edilir. (Balcı, 2003, S.88) Nilüfer İlhan’a göre yabancılaşma, (İlhan, 2012, S.42-59)

İnsanın kendi dışında bir varlığın kutsallığını kabul ederek tapması farkındalık olarak yorumlandığı gibi kendi özünden uzaklaşarak başka bir varlıkla kendini tanımlamaya çalışması olarak da kabul edilir. Benlik yitimi, kaygı durumları, kuralsızlık(anomi), umutsuzluk, kişiliksizleşmek, köksüzlük, yalnızlık, iletişimsizlik, anlamsızlık, amaçsızlık, değer ve inanç yitimidir.

İlhan'a göre, Yabancılaşmayı sosyolojik bir açıdan yorumlayan Georg Simmel, yabancılaşma kavramını anlatırken şu cümleleri kurmuştur, (İlhan, 2012, S.42-59)

Metropolle ortaya çıkan ve kişinin tanınma ve fark edilme edimini elinden alan bir olgudur. Simmel, metropolde yaşayan insanı yakın takibe alır ve onun yaşam dinamiklerini belirlemeye çalışır. Örneğin, metropolde yaşam, paranın merkezinde ve zamanın hızlılığı içerisinde dönmektedir. İnsanda bu akış içerisinde birbirine yalnız ve yabancı kalarak adeta içi boşalan varlıklara dönüşür.

Yabancılaşma olgusu ile model oyunumuz olan Shirley Valentine oyununda sıkça karşılaşırız. Willy Russell, henüz daha oyunun başında Shirley karakterini duvarlar ile konuşan birisi olarak izleyiciye sunmuş ve bu kasıtlı tuhaflik örneği izleyicinin karşısına yabancılaşma olgusunun bir getirisi olarak çıkar. Kiraz'a göre yabancılaşma, insanın olmadığı yer anlamına gelmektedir. (Kiraz, 2011, S.4) Shirley Valentine, insanlardan uzak ve izole hayatında, yalnızlıktan kurtulmanın yolunu değişik şekillerde aramıştır. Shirley'nin metropol yaşamının alışkanlıklarının ve zamanın getirdiği deneyimlerin dışında kalarak eskiye bağlı bir yaşam sürdürdüğünü henüz oyunun başındayken izleyebiliriz. Oyunun başında Shirley şarap içmektedir ve kızı Millandra'nın onu şarap içmeye alıştırdığını, artık bu dönemde rom kola içilmediğini söylediğini görürüz. Millandra'nın entelektüel bir hayat tarzı benimsediğini, Shirley'nin ise eski alışkanlıklarını sürdürdüğünü izleriz. (Russell, 1986, S.2)

“Eskiden hiç şarap içmezdim. Kızımız Millandra başlattı beni bu işe... Dedi ki “anne” dedi... “Artık kimse romla kola içmiyor. Şimdi artık herkes şarap içiyor.” Ahh çocuklar! Onlar her şeyi bilirler değil mi? O günlerde Millandra'mız hafif entelektüel geçiniyordu.”

Yine oyunun ilerleyen kısımlarında Shirley'nin feminizimden bahsettiği bir kısım vardır ki, Shirley feminizmi tanımlarken erkek düşmanlığı cümlesini kullanmıştır. Shirley'nin bu tanımı bize, zamanın gerisinde, eski kafalı bir bakış açısı ile modern çağın getirisi olan bazı terimleri ve oluşumları geleneksel bir düşünce tarzı ile algıladığını göstermektedir.

Yabancılaşmanın farklı anlamlardan bir ya da birkaçını esas almasının polemik doğurabileceğine ileri süren Seeman, bundan kaçınmak istediğini ifade ederek, yabancılaşma kavramını bu anlamların/boyutların hepsini içerek şekilde tanımlamaya girişir. Buna göre beş boyutlu bir yabancılaşma tanımı geliştirir. (Öztalay, S. 117)

- (1) *Güç yitimi olarak yabancılaşma, kişinin kendi eyleminin sonuçları, ürünleri üzerinde denetiminin olabileceğine dair inancının azalması durumuna;*
- (2) *Anlam yitimi olarak yabancılaşma, kişinin eyleminin sonuçlarına dair doyurucu öngörülerde bulunmaya dönük inancının azalması, eylemine anlam yükleyemez hale gelmesi durumuna;*
- (3) *Normlara inancını kaybetme olarak yabancılaşma, kişinin amaçlarına toplumsal olarak onaylanmış araçlara başvurarak ulaşabileceğine dair inancını yitirmesi durumuna;*
- (4) *Yalıtılmışlık olarak yabancılaşma, kişinin toplumun yüksek önem verdiği inançlara, değerlere ve davranış kalıplarına çok az değer biçmesi durumuna;*
- (5) *Kendine yabancılaşma, kişinin hayatını tatmin olamadığı işlerle geçiriyor duygusunu güçlü biçimde hissetmesi durumuna gönderme yapar.*

Seeman'ın yabancılaşma ile ilgili yaptığı bu çıkarımlardan, Shirley oyununda gözlemlediğimiz kısımlar bir numarada bahsettiği güç yitimi olarak yabancılaşma ve beş numara kendine yabancılaşma bölümleridir.

Öyle ki, Shirley'nin en yakın arkadaşı olan Jane, Shirley'i 15 günlük bir tatile davet etmiştir. Jane, Shirley ve ikisi için uçak bileti almış ve plan yapmıştır. Ancak Jane ile birlikte bu tatile çıkmak Shirley için neredeyse imkansızdır. Aslında ona çok iyi geleceğini düşündüğü ve gitmek için büyük arzu duyduğu bu tatile gidebilme fikrini aklından bile geçirmeden, kocasını düşünmeye başlamıştır. Eşine tatile gideceğini söylediği anda suratının alacağı ifadeyi ve iki hafta boyunca kendine nasıl bakacağını düşünmeye başlamıştır. Çünkü o an önemli olan, Shirley'nin yapmak istediği şey ve hayalleri değildir. Eşi Costas'ın kendine nasıl bakacağı ve Shirley'nin yokluğunda düzenini nasıl devam ettireceğini düşünür. Costas'ın iki hafta yiyemeyeceği yemekler Shirley'nin hayallerinden daha önemlidir.

Seeman'ın bahsettiği gibi Shirley, kendi yapmak istediği şeyi bir kenara bırakarak, kendi kararını, istekleri doğrultusunda verememiş, yapmak istediği şeyden kendini mahrum bırakmıştır. Kendi eylemini, gerçekten yapmak istediği şeyi ikinci plana atmış ve kocasının o iki haftayı tek başına geçiremeyeceğini düşünmüştür. Belki de hayatı boyunca hep yaptığı gibi kendinden önce başkalarını düşünmüştür. Kendi kararları ve istekleri olabileceği inancına sahip değildir. Aslında çok gitmek istediği o tatile gitme kararını kendi özgür iradesi ile verememiştir. (Russell, 1986, S.5)

‘‘Ah! Duvar, ah! Aslında ne müthiş bir şey olurdu, değil mi? Çayını önüne koyuyorum, sonra ‘‘ha aklıma gelmişken söyleyeyim tatlım, ben on beş gün için Yunanistan’a kadar gidiyorum.’’

Shirley, iki haftalığına gideceği tatilden bahsederken müthiş kelimesini kullanarak onun için ne kadar imkansız bir durum olduğunu bizlere bir kere daha hissettirmiştir. Bu hayal edemeyeceği kadar müthiş bir düşüncedir. Bu aslında kolaylıkla mümkün olabilecek ve Shirley'nin kendi özgür iradesi ile verebileceği basit kararları imkansız gibi görmesi ve bir hayal olarak adlandırması oyunun pek çok kısmında görebileceğimiz güç yitimi olarak yabancılaşmaya bir örnektir. Shirley, eylemlerinin sonuçlarını tek başına göğüsleyebilecek ve kendi kararını alabilecek gücü kendinde hissedememektedir. Yine oyunun neredeyse tamamına hakim olan, Shirley'nin karakterini tanımlarken aklımıza ilk gelecek olan durum, Seeman'ın yabancılaşma tanımlarından biri olan kendine yabancılaşmadır. Shirley hayatının tamamını kendi istek ve arzularını düşünmeden, hayallerini bir kenara koymuş bir şekilde yaşamaktadır. Zamanının tamamını evde geçiren ve duvarlar ile konuşan bir kadın haline gelmiştir. Hayatını tatmin olmadığı işlerle geçiriyor oluşunu hemen hemen her cümlesinden anlayabiliriz. (Russell, 1986, S.9)

Örneğin, ‘‘ Küçükken, büyüyünce hep seyahat etmeyi isterdim. Hostes olmayı düşlerdim. Ama bu gibi şeyleri hep akıllı kızlar başarırlar.’’

Hayatını seyahatler ile geçirmek isteyen bir kadın olmasına rağmen, gidebildiği en uzak yer evinin çevresidir. Hostes olmayı düşleyecek kadar dünyayı gezmek isteyen bir kadın olan Shirley, şimdi en büyük hayali deniz kenarında bir masada oturabilmek olan bir kadın haline dönüşmüştür.

Hayatını ev işleri, çocukların işleri ve kocasının istekleri çevresinde sınırlamış ve ömrünü onlara adamıştır. Oyunda Shirley'nin kendine yabancılaştığı ilk an arkadaşı Marjor ile karşılaşması ile başlar. Bir hayat kadını olan Marjor bütün dünyayı gezen, sevgi dolu bir kadındır. Uzun yıllar sonra ilk karşılaşmaları olduğu halde Shirley'i o kadar içten ve sevecenlikle öpmüştür ki, Shirley uzun yıllardır hakkında yanlış düşüncelere sahip olduğu, kendine çok uzak gördüğü bu arkadaşı tarafından sergilenen iyi tavır karşısında bir aydınlanma yaşamış ve birden eski hayatı aklına gelmiştir. Özellikle kızlık soyadı olan Valentine ile seslenen arkadaşının karşısında belki de hayatının ilk kendine yabancılaşma anını yaşamıştır. (Russell, 1986, S.11)

*Ben Shirley Valentine'dim... Ben Shirley Valentine'dim... Shirley'dim...
Ne oldu? Kim, beni bu yeni benliğime soktu? Ben bunu istemiyordum ki...
Sen onu hatırlıyor musun duvar? Shirley Valentine'i hatırlıyor musun?
Ne zaman oldu? Ne zaman her şeyin tadı kaçtı? Shirley Valentine ne zaman
kayıp insanlar listesine girdi?*

Bu sözler belki de Shirley'nin farkında olmadan, başkalarının eline iplerini teslim ettiği hayatının en büyük yüzleşmesidir. Shirley, ne olmuştu hayatını elinden kaçırmıştı? Ne zaman isteklerinin önüne başkalarını koymaya başlamıştı? Hostes olmanın hayalini kuran o küçük Shirley Valentine ne zaman uçak bileti gördüğünde şaşırın, uçakla bir tatile gitmenin imkansız olduğunu düşünen bir kadına dönüşmüştü? Oyunun hemen hemen tamamında Seeman'ın kendine yabancılaşma tanımına uyan bir Shirley karakteri izleyebiliriz. Yabancılaşma kavramının genel hatlarına tekrar dönecek olursak, Ünaldı'ya göre, (Ünaldı, 2011, S.15)

Yabancılaşma felsefi anlamda, genellikle insanın kendine, aslına, sırt dönmesi, ondan uzaklaşması anlamında kullanılmaktadır. Yabancılaşma kavramı hangi anlamda kullanılırsa kullanılsın daima kopma, sırt dönme, sürgün, anlamsızlık gibi derin bir yarılmayı göstermektedir.

Hegel, felsefi anlamda yabancılaşma kavramını ilk kullanan düşünürdür. Hegel'e göre yabancılaşma, kişinin potansiyel gücünü koruması ya da doğaya aktarması ve bunun getirisi olarak kendinden uzaklaşması ile birlikte ortaya çıkar.

Siyasal ve sosyolojik bir kavram olarak yabancılaşmayı ilk defa kullanan ise Marx'tır. İnsan, tarih boyunca gelişme ve değişimlerden geçmiştir. Bu değişimler sonucu insan, kendine yabancılaşmıştır. Marx'a göre yabancılaşma insanın kendine, doğaya ve çevresindeki insanlara karşı uzaklaşmasından doğar. Avşar'a göre, Yabancılaşma, ancak ben ile başkası arasına, özneyle nesne arasına bir ilişki girdiğinde ve buna göre özne, geriye dönülmez biçimde dönüştüğünde söz konusu olacaktır. Bir başkası olmak fikriyle birlikte "yabancılaşma" kavramını, insanlığa Hegel armağan etmiştir. Onu daha sonra Marx, bir başka bağlamda ele aldı. Hegel, yabancılaşma sorununu içsel düzeyde ya da bilinç olguları düzeyinde işledi, onun dışsal yanını düşünmedi. Marx yabancılaşmaya toplumsal, iktisadi, kültürel bir anlam verdi. (Avşar, 1992, S.16)

Sonuç olarak insanlar, totaliter rejimlerin egemen olduğu, insanların değersizleştiği, toplumsal ilişkilerin ikinci plana atıldığı dünya düzeninde birbirlerine yabancılaşmışlardır. İnsanlar güven duygusundan uzak, korku ve kuşku içinde yaşamaktadır. Varoluşlarına bir anlam getirme çabası içinde, anlamsızlık ve yalnızlık içerisinde boğulmaktadırlar. Güvensizlik ve kuşku içinde yaşayan insan çareyi, bireyselleşme ve kendini toplumdan, kendinden soyutlamada bulmuştur. Tiyatro sanatı, insanların yalnızlığını, yabancılaşma duygusunu, şüphelerini, korkularını ve bu durumdan ötürü doğan olumsuz ruh halini sahneye yansıtarak, seyircide bir farkındalık yaratabilir ve insanların aydınlanma yolunda öncü olabilir.

3.1 HEGEL'E GÖRE YABANCILAŞMA

Yabancılaşma kavramını felsefi olarak ilk kullanan Hegel'dir. Yabancılaşma felsefi açıdan incelendiğinde, şeylerin, nesnelerin, kişiler için yabancı ve uzak görünmesidir. Geçmişte ilgilenilen durumlara artık ilgi duymama, insanlara kayıtsız kalma, kendini soyutlama halidir. Hegel'e göre varlık, kendini gerçekleştirme durumundadır. Ve bu gerçekleştirme yolu üç aşamada incelenir. Bunun ilk adımı geist ya da tinin kendi başıdır. Kendini gerçekleştirme yolunun ikinci adımı ise doğada bulunur. Geist bu aşamada, kendinden kopmuş ve başkası olmuştur. Kendine yabancılaşmıştır. Geist'in bu kendinden kopma halinden uzaklaşması ve yabancılaşmadan sıyrılması için kendine tekrardan dönmesi gereklidir. Bu da kendini

gerçekleştirme yolunun üçüncü adımıdır. Geist, bu aşamada özgürlüğe ve gerçek dünyaya, kendi benliğine kavuşur. Kendi özüne dönerek bilinciyle buluşur. Geist, burada gelişimini üç aşamaya ayırır. Bunlar öznel ruh, nesnel ruh ve mutlak ruhtur. Özetle, Hegel'in yabancılaşma felsefesi, geist'in dünyadaki nesneye dönmesi ve kendine yabancılaşması durumlarıyla mücadelesi olarak görülebilir.

Oyunda, Shirley'nin hostes olma hayalini artık hatırlamıyor olması, Jane'nin birlikte tatile gitmek için aldığı bilete ve Jane kayıtsız kalması, insanlardan uzakta, arkadaşı olmadan duvarlar ile konuşacak kadar yalnız bir kadın olması, Hegel'in yabancılaşma kavramını tam benliğinde yaşayan bir karakter olduğunu bize göstermektedir. Oyunun bir bölümünde Shirley, çocukken çatılardan atlamayı çok sevdiğini anlatır. (Russell, 1986, S.12)

“Biliyor musunuz ben küçükken çatıdan atlamayı çok severdim. Ama inanın şimdi biraz yüksek topuklu ayakkabı giymeye bile korkuyorum.”

Çocukken çatılardan atlamayı seven o küçük kız şimdi topuklu ayakkabı giyemeyecek kadar yükseklik korkusu olan birine dönüşmüştür. Geçmişinde onun için önemli olan ve heyecan duyduğu şeyler, büyüdükçe kaybolmuş, Shirley hayatta değer verdiği şeylere karşı kayıtsızlaşmış, ilgi alanları kendi isteği dışında değişmiştir. Kocasını ve çocukları tarafından yalnızlaştırılarak, değersizleştirilen Shirley, zaman ilerledikçe insanlardan uzaklaşmış, hayal kurmayı bırakmış, kendi istek ve arzularını unutmuş, en önemlisi kendi benliğinden kopmaya başlamıştır. (Russell, 1986, S.12)

Bilmiyorum, eğer beni bana anlatsalardı, “her halde şaka ediyorsunuz” derdim. Aslında bu hayattan nefret ediyorum. Duvarlarla konuşmak zorunda kaldığım bu hayattan nefret ediyorum.

Kızıltan'a göre yabancılaşma, Hegel'de, düşüncenin olduğu kadar, varlığında dinamik ilkesi olan bu hareketin ikinci adımında ortaya çıkan bir durumdur. (Kızıltan, 1986, S.18-19)

Var olan ancak başkılığı içinde, “başka olmayı, yabancılaşmayı ve bu yabancılaşmanın aşılmasını gerçekleştirdiğinde somut hakikatine varmaktadır. Çünkü o karşıtların barışması ile kendi kendine eşit olur. Böylece

başlangıçta ne ise, sonunda da o, fakat bu kez tüm somutluğu içinde o olur. Bundan dolaydır ki dünya tarihinin amacı, Geist'in hakikatte ne ise onun bilgisine ulaşmasıdır. Geist, kendini hakikatte olduğu gibi gerçekleştirebilmek için, kendi kendini konu edinmesi, kendini karşısına alması gerekmektedir.

Hegel, yabancılaşmayı ontolojik bir olgu olarak değerlendirmiştir. Bu kavramın, kendini gerçekleştirmeye çalışan insan ve nesne yani başkaları tarafından etkilenip yönlendirilen insan olarak ikiye ayrılışının sonucu olduğunu söylemiştir. Yabancılaşmayı, Rousseau ve Marx toplumsallığa geçiş, istisat ve siyaset bağlamında konu edinmiş ve ona olumsuz bir anlam yüklemişken, söz konusu yaklaşımları büyük ölçüde içine alan daha geniş bir yabancılaşma kavramı düşünmüştür. Yabancılaşmaya olumlu bir anlam yüklemişlerdir. Balcı'ya göre, Hegel, sadece insan dünyasına ait ürünlerin (devlet, bilim, siyaset, iktisat vd.) değil, aynı zamanda *doğa*'nın, *tin*'in yabancılaşmasıyla oluştuğunu söyler. Hegel, yabancılaşmayı, ferdin özde ayrı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrılması olarak yorumlamaktadır. (Balcı,2003, S.89)

Hegel'de, yabancılaşma kavramı hem ayrılma hem bütünleşme hallerini içerecek bir tarzda formüle edilmektedir. Hegel, yabancılaşma teriminin iki büyük ve birbirini ile ilintili anlamı olduğunu bilmektedir. Birincisi, bireyin özde farklı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrıldığı farkındalığı. İkincisi, bireyin özünde farklı olmadığı ve geçmişte birleşik olduğu bir şeyden ayrı olan benliğinden kasti vazgeçiş ya da teslimiyetidir. Yani yabancılaşma durumundaki kendisini, bu ayrılığın zeminini yok etmek üzere kurban edişi. (Demirer, Özbudun, 1999, S.19-20)

Hegel, Mutlak'ın, Tin (Geist) olarak ifade edilmesi, tamamlanmış bütünsellik anlamında varlığın ve gerçeğin diyalektik bir yapısı olduğu anlamını taşır. Hegel'de tin, hem kendinde-varlık (tez, doğa), hem kendi için-varlık (antitez, insan) hem de kendinde ve kendi için varlıktır (sentez, tarih, hareket). Özne ve nesnenin, düşünce ve varlığın, doğa ve insanın tek başlarına ele alındığında birer soyutlamadan ibaret kaldığıdır. Hegel'de mutlak sadece töz değil, aynı zamanda 'Özne'dir. Yani varlık, kendisini sadece doğa olarak değil, insan olarak da gerçekleştirmektedir. Yabancılaşma, bütünselliği oluşturan bu iki ucun kendilerini bir diğerinde gerçekleştirmeleri sürecinde yaşanan tabii bir durumdur. (Osmanoğlu, 2016, S.69)

Hegel'e göre, doğa, "Mutlak Ruh"un bir görüntüsüdür ve "Mutlak Ruh"un kendine yabancılaşması ya da kendini dışsallaştırması sonucunda ortaya çıkmıştır. Ruh, ne olduğunu yalnızca kendi özünü dışsallaştırarak anlayabilir. Özünü dışsallaştırdığı bu süreçte, ruh kendini ikiye bölmektedir. Birinci bölüm doğadır ve bilinen nesne durumundadır. İkinci bölüm ise bilen özne, insandır. (Tolan, 1996:285)

Hegel'e göre yabancılaşma, insanın kendini geliştirme sürecinde geçirmesi gereken zorunlu bir süreçtir. Yabancılaşma, insanın fiziki ve ruhi varlığı arasındaki ayrım sonucu ortaya çıkmaktadır. Hegel'in yabancılaşma kavramında insan, çevresine yabancılaşmakta, kendisini düşünen ve hisseden bir varlık olarak görmemektedir. (Ofloğlu, Büyükyılmaz, 2003, S.119) İnsanlık tarihi, aynı zamanda insanoğlunun yabancılaşmasının tarihidir. Bu terim 'mutlak ruhun' yabancılaşması üzerine kurulmuştur. İnsan, doğa, toplumlar var oldukça, yabancılaşma var olacaktır. Yabancılaşma mutlak ruhun bir özelliğidir. Bundan kaçmak için ancak mutlak ruhun kendine dönmesi durumu söz konusu olmalıdır. Kişi bu durumdan özüne dönerek kendiliğinden kurtulmaktadır.

3.2 FEUERBACH'A GÖRE YABANCILAŞMA

Feuerbach, felsefesinin temel noktası din eleştirisidir. Feuerbach için gerçek olan insandır. Felsefesinin doğmasında temel olarak insanı ele alır. Feuerbach'a göre, insan kendini gerçek kılarken ve nesneleştirirken, insanın kendini dönüştürdüğü bu nesnelere ondan bağımsızlaşmakta; ona yabancı bir hale gelmekte ve onu egemenlikleri altına almaktadırlar. İnsan kendisini Tanrı'da dışsallaştırmıştır; yani Tanrı insanın bir ürününden ibarettir. İnsan en iyi özelliklerini Tanrı'ya atfetmekte ve kendini onda açılmaktadır. İnsan Tanrıyı ne kadar zenginleştirirse kendisini o kadar yoksunlaştırmaktadır. İnsanın gerçek özü Tanrıya atfettiği özdür ve insan yabancılaşmayı bu nitelikleri yeniden kendinde toplayarak aşacaktır. Hayvanlardan insanları ayıran olgunun din olduğunu öne süren Feuerbach, dinin insanın kendini keşfetmesinin bir yolu olduğunu düşünür. Ona göre insan, kendi doğasını ararken Tanrı'ya yaklaşmış ve bu yolla kendinden uzaklaşmıştır. İnsanın kendine yabancılaşması bunun sonucu olarak ortaya çıkmıştır.

Feuerbach'ın gözünde Tanrı, insanın özünün mutlaklaştırılması ve insanın kendisinden uzaklaştırılmasıdır. Yani ona göre insan kendi özünden, daha yüksek, hayali ve yabancı bir varlık yarattığı, onu kendi üstüne koyduğu ve karşısında kendisini köleleştirdiğinde kendisine yabancılaşır. (Cevizci, 2000, S. 906-908)

Oyunda, Shirley için Tanrı kavramının bir yargı unsuru olarak görüldüğünü izleyebiliriz. Shirley, yaptığı kötü şeyler karşılığında tanrı tarafından cezalandırıldığını, iyi şeylerinde ödüllendirildiğini düşünen bir karakterdir. (Russell, 1986, S.9)

Tanrı beni cezalandırıyor olmalı. Eğer sen Meryem Ana'yı memleketine ulaştıramayan bir evlat yetiştirirsen olacağı da budur.

Yunanistan'a gitmeye karar verdikten sonra bavulunu toplarken yaşadığı iç hesaplaşma Shirley'nin yine kendi isteklerini yapıyor olmasının bir bedeli olduğunu hissettiğini göstermektedir. Senelerdir doğru dürüst dışarı bile çıkmamasına rağmen gideceği iki haftalık tatilin ona göre elbette ki bir bedeli olacaktır. Tanrı onu yaptığı bu sorumsuzluktan dolayı cezalandıracak diye düşünmektedir. Kalıpları içinde sıkışıp kalmış, yapacağı en ufak özgür harekette cezalandırılacağını düşünen Shirley, tam anlamıyla kendini hapsettiği kalıpların esiri olmuştur. Hayatında kendisi dışındaki herkesi tanrısalılaştırdıkça, kendi benliğine yabancılaşmıştır. Shirley, kendi için yapacağı herhangi bir şey veya atacağı her bir adım için Tanrı tarafından cezalandırılacağına inanmaktadır. (Russell, 1986, S.14)

Tanrım biliyorum bunu mutlaka ödeceksin. Ama ne olur, dönüşte ödeyeyim. Bana bir iyilik yap, şu iki hafta içinde ödetme.

3.3 MARX'A GÖRE YABANCILAŞMA

Marx, insanın diğer canlılardan ayrılan yanının, üretim olduğunu ve üretimin insanın özünü oluşturduğunu düşünür. Ve yabancılaşma kavramını bu temel üstüne kurar. Marx'a göre doğa, insana yaşam ve üretim alanında sonsuz bir sağlayıcıdır. Ancak işçi yani insan doğanın ona sunduklarını benimsedikçe işçi ürününe yabancılaşır. Ve insan doğanın üstündeki hakimiyetini kaybetmeye başlar. Ve işçi ne kadar fazla üretirse kendine o kadar yabancılaşır.

Marx, Feuerbach gibi yabancılaşmanın kökenini insanın kendisine yerleştirip ondan insancılık/doğacılık formülünü alırken; Hegel'den de yabancılaşmanın tarihsel gelişim içinde bir moment olduğunu ve kendi aşılma koşullarını kendi içinde taşıdığı düşüncesini almıştır. Feuerbach'ın görüşlerini kabul etmekle birlikte, insanın dini anlamda yabancılaşmasının, çeşitli yabancılaşma türlerinden, insanın kendi kendisine yabancılaşma şekillerinden yalnızca biri olduğunu savunan Marks'a göre, insan kendi faaliyetinin ürünü olan şeylerden, bir köle, güçsüz ve bağımlı bir varlık olarak ilişki kurduğu ayrı, bağımsız ve güçlü nesnelere dünyası meydana getirmek suretiyle kendi kendisine çeşitli şekillerde yabancılaşır. Bu yabancılaşma türlerini özellikle kapitalist topluma ilişkin eleştirisinde ön plana çıkartan Marks'a göre, modern kapitalist toplum teknolojiye yalnızca üretim açısından değer vermekle kalmaz, fakat teknoloji tarafından üretilen nesnelere, insan varlıklarına gösterilmesi gereken saygıyı göstererek tapar. Böyle bir toplum insanları birbirine yakınlaştırmak yerine, her birini diğerinden yalıtılmış küçük adacıklar haline getirir. İşte böyle bir toplum yabancılaşmış bir toplum, böyle bir toplumun bireyleri yabancılaşmış insanlardır. (Cevizci, 2000, S. 906-908)

Marx, yabancılaşmanın diğer bir getirisi olarak, insanın üretim yaptıkça kendisini diğer hayvanlardan ayıran özelliklerini keşfetmesini ve kendini diğerlerinden ayırmasını ele alır. Bu insanın kendi türüne yabancılaşmasıdır. Bunun getirisi olarak insanın türüne yabancılaşması, insanın insana yabancılaşmasını beraberinde getirir. Ve Marx, bu yabancılaşma durumundan kurtuluşun kominizm ile mümkün olabileceğini savunmuştur. Mülkiyet kavramının var olmadığı bir düzende yabancılaşmanın mümkün olamayacağını savunur.

Marks, eserlerinde yabancılaşma kavramını başka yabancı kelimelerle birlikte de kullanır. Nesneleşme, uzaklaşma ve türüne yabancılaşma gibi yardımcı kelimelere ihtiyaç duyulmuştur. Marks'a göre yabancılaşma dört ana birime ayrılır. Bunlardan birincisi, işçilerin ürettiği ürünlerin ikinci şahıslar tarafından alınıp, kişinin ürün üstünde bir hak iddia edememesi ve ürüne yabancılaşmasıdır. İkincisi, eylem üretimin önüne geçer. Kapital sistemde eylem hiçbir gerçek tatmin sağlamaz ve yabancı bir faaliyet haline gelir. İşçinin emeği satılabilir bir hale gelmiştir. Ve bu kapital düzen sayesinde insanlar birbirlerinden uzaklaşır. Diğer bir madde ise insanın kendine yabancılaşmasıdır der. Bireyin kendi derininden ayrı düşmesi, başkalarının istek ve

arzusunu kendinden önde tutması, benliğini kaybetmesi halidir. Bir diğeri ise doğaya yabancılaşmadır. Doğadan kopuşu ifade eder. İnsanın diğeri canlıların aksine doğaya egemen olabilme özellikleri insanı değiştirir ve ihtiyaçları sonucunda insanın doğayı kullanması insanın doğaya yabancılaşmasına vesile olur. (Demir, 2018, S.65)

Kızıltan'a göre, Marx, yaşam biçiminin üç farklı alanını eleştiri konusu yaparak üç tarz yabancılaşma olduğunu göstermeye çalışmıştır. Bunlar, Burjuva toplumunun ekonomik yapısının eleştirisinden ekonomik yabancılaşmaya, Devlet yapısının eleştirisinden politik yabancılaşmaya, Dinin eleştirisinden, dinsel yabancılaşmadır. (Kızıltan, 1986, S.20)

Bu noktada, Shirley Valentine oyununda yalnızlığın bu dört biriminden, insanın kendine yabancılaşması ve başkalarının isteklerini kendi isteklerinin önüne koyması ile kendi benliğine uzaklaşması durumu sıkça karşımıza çıkmaktadır. Oyunda Shirley'nin ailesini kendi arzularının önüne koyması, kocası ve çocukları için kendi benliğinden uzaklaşmasını sürekli olarak görmekteyiz. Yer yer kendi ile yüzleştiği ve benliğinden kopuşunu fark ettiği bölümler görülmektedir. Örneğin, Bir gün Shirley'nin kızı Millandra eve gelir, artık kendi evinde kalmayacağını orayı artık sevmediğini, tekrar annesinin evine döndüğünü söyler. Annesinden televizyonu odasına çıkarmasını, onunla eskisi gibi ilgilenmesini bekler. Artık yine eskisi gibi onlarla yaşayacağını söyler. Ancak Shirley, Yunanistan'a gidecektir ve bu Millandra'nın eve gelmesi için doğru zaman değildir. Shirley, kızına on beş günlüğüne Jane ile Yunanistan'a gideceğini söylediğinde, Millandra çıldırır. (Russell, 1986, S.16)

"Ne münasebetle Yunanistan'a gidiyor muşsun?" der.

Belki çocukları doğduğundan beri onlardan ayrı hiçbir yere gitmeyen, hayatını çocuklarına ve onun isteklerine adanmış olan Shirley, kendisi için bir şey yapmak istediğinde ve alt tarafı on beş günlüğüne onlardan uzakta olacağını söylediğinde aldığı tepki karşısında çok büyük bir hayal kırıklığına uğramıştır. Onun isteklerinin hiçbir zaman önemli olmadığını, çocuklarının bencilliğini gören Shirley, gerçek bir fark ediş yaşamış ve bir sinirle evi terk eden Millandra'nın arkasından bakakalmıştır. Millandra'nın verdiği bu tepki karşısında Shirley, kendini çok çaresiz ve çirkin hissetmiş, kendine yine haksızlık etmeye başlamıştır. O zaten bu tatile gitmeyi hak etmeyecek kadar çirkin ve Yunanistan'a gitmeye cesaret edebilecek kadar münasebetsiz biri olduğunu düşünmeye başlamıştır. Shirley'nin yaşadığı bu küçük

ve basit olay karşısında, çevresindekilerin tepkileri sonucunda kendini hiçbir şeyi hak etmeyen birisi olarak görmesi, bütün özgüvenini yitirmesi ve bunun hayatının bütün alanlarında karşısına çıkması Shirley'nin kendi benliğinden kopuşuna sebebiyet veren en ufak örneklerden biridir. (Russell, 1986, S.17)

‘Kendimi o kadar çirkin hissetmeye başlamamıştım ki. Belki de Millandra'mızın hakkı var. Yunanistan'a ne münasebetle gidiyorum? Niçin gidiyorum? Evet, hakkı var. Belki benim Yunanistan'a gitmem acıklı bir yelteniş...’

Marx, yabancılaşmanın bireyselliğin kaybı anlamına geldiğini ve bu tür bir kaybın aslında birey açısından ve toplum genelinde istenilmeyen bir durum olduğunu ortaya atmıştır. Marx' a göre yabancılaşma, emeğin işçinin dışında olması, onun özüne ilişkin olmaması ve işçinin kendi emeğini, üretimini yadsıması sonucu işine, emeğine, içinde yaşadığı doğaya, kendi öz doğasına ve diğer insanlara uzaklaşmasına neden olan eylemdir. Marx için yabancılaşmanın göstergeleri emek, iş bölümü ve özel mülkiyettir. (Marx,2003, S.108)

Sonuç olarak Marx, yabancılaşma kavramını değerlendirirken, toplumsal, iktisadi ve kültürel boyutları ile ele alır. Özel mülkiyete dayalı yaşam düzeninde insan kendi ile çelişir ve yabancılaşma kaçınılmazdır. İnsanın emeğinden çıkan üretim insana yabancıdır. İnsan emeği sonucu ortaya çıkan ürünler insanı, kendi türü ile karşı karşıya getirir ve insan kendi benliğinden uzaklaşmaya mahkum edilir. Marx'a göre, yabancılaşmadan kurtulmak, işçi sınıfının bir devrimiyle gerçekleşecektir. Özel mülkiyetin olmadığı bir düzende, Komünist bir düzen ve sınıfsız bir dünya düzeni kurulacaktır.

4.KADIN VE YALNIZLIK OLGUSUNUN TİYATROYA YANSIMASI

Geçmişten günümüze dek yalnızlık kavramı, kadınların yalnızlığı, tiyatro oyunlarında işlenen bir konudur. Kadınlar, erkek egemenliğinin olduğu bir dönemde ve toplumda kadın olarak kendini kanıtlamak ve topluma kendini kabul ettirebilmek için büyük mücadeleler vermek zorundadır. Son yıllarda artan kadına yönelik fiziksel ve psikolojik şiddet sanatın her dalında gördüğümüz gibi tiyatro metinlerinde de sıkça karşımıza çıkan bir konudur. Kadınların zaman geçtikçe bilinçlenmesi, kendi karar mekanizmalarına göre karar vermeye başlamaları, erkekler tarafından dayatılan kuralları eskisi kadar önemsememeleri sonucunda kadınların artık okumak, meslek sahibi olmak, kendi hayatını kendisi yönlendirmek, boşanmaktan korkmamak, kendi kararına göre çocuk yapıp kendi kararına göre doğurmak gibi hayati kararlarda tek başına söz sahibi olduklarını görmeye başladık. Sanatçılar ve oyun yazarları, kadının zaman içindeki bu değişimini ve gelişimini oyunlarında ele almışlardır. Bu eserler ataerkil toplumlarda sıkışıp kalan kadınları, geleneksel ve modern yaşam arasındaki uçurumları daha yakından görmemizi sağlamaktadır.

Willy Russell, Shirley Valentine oyununu yazarken, yalnızlıkla baş etmeye çalışan bir kadının, toplum içinde olmak ve kendini var edebilmek için başa çıktığı zorlukları ve mücadelesini bizlere sunmaya çalışmıştır. Shirley Valentine, içine girdiği yalnızlık girdabından kendi çabası ve azmiyle kurtulmayı başarmış ve oyunun sonunda bireysel özgürlüğünü kendi eline alarak bir başarı hikayesi yazmıştır. Oyun bize, kaybettiğimiz umut ışığı ya da umutsuzluğa düştüğümüz bir an seyrettiğimizde mücadele edebilme gücü aşılması bakımından son derece özgün bir örnektir. Shirley, boyunduruğu altına girdiği aile hayatı ve evlilik hayatından kendi çabasıyla kurtulmayı başarmış ve arzuladığı hayatı yaşamak için cesaret ile adımlar atmıştır. Oyunda sürekli bir dönüşüm içinde olduğunu gördüğümüz ve her geçen sahnede daha da güçlendiğini gözlemleyebildiğimiz, Shirley Valentine, oyunun sonlarına doğru geldiğimizde, eşinden ve çocuklarından ayrılıp yepyeni bir hayata kendini hazır hissetmektedir. Ona daha bir sene öncesine kadar hayal gibi gelecek olan özgürlük, deniz kenarında bir masada oturabilmek, yeni yerler görmek, yeni insanlarla tanışmak, eşinden ayrılmak gibi kavramlar şimdi tam da ulaşabileceği yerdedir ve Shirley bunu tek başına başarmıştır.

Willy Russell, hayatımız ile ilgili kararlar alırken cesurca davranabilmemiz ve hayatımızın dümenini ele alırken korkak davranmamamız için gerekli olan tüm cesareti tek bir oyunla vermeyi başarmıştır. Bunu yaparken sade bir dil kullanmış ama bir o kadar altı dolu olan, yirmi yedi sayfalık bir oyun ile izletmeyi başarabilmiştir. Tiyatronun aydınlatıcı ve öğretici, aynı zamanda bir o kadar güçlendirici yönünü izleyiciye başarılı bir şekilde hissettirmiştir.

Günümüzde, küreselleşme ve modern hayat biçimi, ekonomiden, kültüre, sanata, insan ilişkilerine, iletişim biçimlerine kadar hayatın her alanında değişimlere neden olmuştur. Küreselleşme arttıkça, teknoloji ilerlemiş ve bilgi ile üretim yapılmaya başlanmıştır. Buna bağlı olarak kadınların önüne eğitim engeli çıkmaya başlamıştır. Kadınların teknolojiye erişimi, bilgisayar kullanımı, çalışma hayatına atılım oranları erkeklere göre daha az olduğu için eşitsizlik burada kadınların karşısına çıkabilmektedir. Çocuk sahibi olan ve evlenen kadınlar, aile sorumlulukları, çocukların bakımları, ev işleri gibi işler ile meşgul oldukları için çalışma yaşamları, kariyerleri ve aileleri arasında bir tercih yapmak zorunda kalmışlardır. Buna bağlı olarak iş hayatındaki başarılarının yerini, erkeklerin aksine, aile içindeki başarılar ile kapatmaya başlamışlardır. Kendi geleceğini ve isteklerini düşünmeksizin, ailenin bir arada olması ve huzurun devamı için tamamlayıcı rol üstlenen kadın, hayatını tam anlamıyla ev işlerine, eşinin mutluluğuna, çocukların gelişimine adanmıştır. Dışarıda olan ve çalışan eşlerinin fedakarlığına karşı, bunun bir sorumluluk olduğunu düşünen kadınlar, çoğu zaman bunu bir görev olarak benimsedikleri için ellerinden alınan özgürlük, eğlenme, kişisel gelişim gibi haklarının farkında bile değillerdir. Erkekler dışarıda çalışıp eve para getiren kişi sorumluluğunu yerine getirdiği sürece kadınlarda ev işlerine bakarak, onları tamamlayıcı bir role girmiş, bunu bir görev ve sorumluluk olarak benimsemişlerdir.

Hayatın her alanını konu edinen ve eleştirel tarzda öğretici bir rol üstlenen tiyatro sanatında, toplumun en büyük sorunlarından biri olan kadınların özgürlüğü, toplumdaki yeri, bunalımı, eşitsizlik gibi konular seyircilerin izlenimine sunulmuştur. Muhakeme yeteneğinin devreye girmesi ile süre gelen alışkanlıkların, geleneksel düzenlerin yerini eşit bir toplum düzeninin ve özgür bir yaşam sürecinin alması için bir çaba sarf edilmiştir.

Burada feminist tiyatrodan bahsedilmesi gerekir. Feminist Tiyatro, kadının yaşadığı sorunları, kültürel ve toplumsal faktörler içerisinde inceleyen, toplumda bazı değişiklikler yapmak için teşvik eden, kadının iç dünyasını, ruhunu oyunlara taşıyan bir hareket biçimidir. Feminizm, kadının toplumsal hak ve özgürlükler bakımından erkekle eşit olması gerektiğini söyleyen ve bunun için kadınların haklarını tanıyarak, eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için çabalayan bir hareket biçimidir. Buna göre kadın ve erkek arasında mutlak eşitlik olmalıdır. Feminizm, sanatın her alanında olduğu gibi tiyatroyu da etkilemiştir. Feminist oyunlarda, kadının ezilmişliği, ötekileştirilmesi ele alınmış ve bunların temeline inerek eril toplum yapısı eleştirilmiştir. Güç ve söz sahibi olanın her zaman erkek kişiler olması ve ilk çağlarda avcılık rolünü üstelenen erkeğin evin reisi ve toprağın da sahibi olarak kabul edilmesi ile başlayan süreç, kadınların özgürlük mücadelesi vermeye başladıkları zamana kadar değişmeden gitmiştir. Toplum içinde geçmişten gelen alışkanlıklar ile öteki durumunda varlığını sürdüren kadın, geleneksel tiyatro anlayışına baktığımız zamanda da öteki durumunda kalmıştır. Ancak deneysel tiyatronun hayatımıza girmesi ile ve feminizmin dünyada yayılımı ile bağlantılı olarak, feminist tiyatronun temelleri atılmıştır. Dünya savaşlarından sonra değişen dünya düzeni sayesinde farklı toplum ve yaşam biçimleri arayışları başlamıştır.

Avan'a göre, 1980 askeri darbesinden sonra ülkemizde kadın hareketi başlamıştır. Savaş veya darbe sırasında erkeklerle birlikte mücadele eden kadınların, karar aşamasında konu dışı bırakılmaları ve yeniden ötekileştirilmeleri etkili olmuştur. Geleneksel tiyatrolar, ikinci plana itilen ataerkil bir zihniyet ile gösterilen kadınlar artık kendi tiyatro gruplarını oluşturmaya başlamışlardır. (Pirpir, 2019, S.125) Ajda Başkan, bir yazısında feminist tiyatro için şunları söylemiştir; (Baştan, 2011, S.175-185)

Feministler için öncelikli olan ülke sorunları değil, özel yaşam alanı olan “ev sorunları”dır. Erkeklerden olumlu anlamda yarar göremeyen kadınlar, değişimi kendi kendilerine yapmaya çalışırlar. Bu değişimde en önemli araçlardan biri, yazın ve tiyatro olur. Feminist tiyatro, “Kadın tiyatrosu” ile sıklıkla karıştırılır. Gerçekte, ikisi birbirinden farklı türlerdir. Feminist tiyatro, özünde temel haklarla ilgili propagandaları olan politik bir sanattır. Kadın tiyatrosunda ise kadının toplumda ezilmesi, kadına yanlış bakış, kadın cinselliği ve kadınların ortak deneyimleri gibi konular ele alınır.

Shirley Valentine oyunu için, feminist bir metindir diyememekle birlikte feminist metine girişte küçük bir adımdır diyebiliriz. Shirley'nin mücadelesinde şahit olduğumuz aile içi sorunlar ve iletişimsizlik, Shirley'nin tek başına verdiği kararlar sonucunda yaşadığı aydınlanma süreci ve pozitif yönde dönüşümü, Ajda Baştan'ın feminist tiyatro düşüncelerini destekler pozisyonundadır. Ve bu yönleriyle Willy Russell, feminist tiyatroya küçük bir göz kırpmıştır diyebiliriz.

Feminist tiyatrolar, kadınların en önemli sorunları olan, eşitsizlik, şiddet, baskı, tecavüz vs. bir dizi konular sahnede anlatılır ve toplumun farkındalık düzeyini artırma ve kadının hak ettiği değeri görmesi için ışık olmak, yol açmak amaçlanmıştır. Feminist tiyatro, erkeği sahneden indirip, kadını bilinen karakterlerin dışına çıkarmak ve doğru bilinen kalıpların ve kuralların yıkılması amaçlanmıştır. Sinan Gül feminist tiyatrodan şu şekilde bahsetmiştir; (Gül, 2009, S.43.)

Feminist tiyatro kendinde tiyatral sorumluluktan ziyade daha fazla insana ulaşmak gibi bir sorumluluk hissetmektedir. Yeni anlatım araçları ve biçimleri üzerine kafa yormaktansa daha fazla kadına ulaşip, daha farklı sorunların tanıtılması ve çözülmesi için mücadele etmek birinci sıradadır. Bu farklılığıyla altmış sekiz hareketinin devrimci dalgasıyla şekillenen grup ve çalışmalarından ayrılmaktadır. Feminist tiyatro kendi biçimini, yapmış olduğu bilinç yükseltme ve kolektif grup çalışmalarından üretmiştir. Bu anlamda tiyatro anlayışı bakımından teori pratiği değil, pratik teoriyi doğurmuştur.

Bu tür oyunlar arttıkça ve yaşamın bir aynası olan sahnede gösterimi devam ettikçe, kadınların ötekileştirilmediği, erkekler ile eşit hak ve özgürlüklere sahip olabildikleri yeni bir düzene ulaşmak çok daha kolay olacaktır. Her kadın iyi bir anne, sevgi dolu bir eş olmanın yanında sadece kadındır. Her şeyden önce insan olmak, hayalleri ile var olmak, cinsiyet gözetmeksizin, her canlının en temel hakkıdır. Doğduğumuz an kimliğimize yapıştırılan kız, Müslüman gibi ibarelerin dışında bağımsız olabildiğimiz bir düzeyde, ilk önce insan, sonra kadınız. Cinsiyet, ırk gibi sınırlayıcı olgular ancak eskiye bağlı, sığ düşünceli toplumlarda geçerliliğini devam ettirebilir. Kendi ile barışık olmayan, kendine güveni olmayan ve özünde mutlu olmayan kadınların ne çocuklarına ne eşine, ailesindeki hiçbir bireye gerçekten faydalı olamayacağını düşünebiliriz. Virginia Woolf'un dediği gibi, her kadının ilk önce

kendine ait bir odası olmak zorundadır. Bu oda, özel alan içerisinde kendi tatminini yaşayan, ilk önce kendini seven, hayallerinin peşinden koşabilen, ne istediğinin farkında olabilen, sıradan oturma odasından biraz kaçıp insanların her zaman birbirleriyle değil, gerçeklikle ilişkili olduğunu görebilen kadın, gökyüzünü, ağaçları her ne olursa onu kendi içerisinde algılayabilen kadın ve hayatını kendi istek ve arzularının dışına itmeden yönetebilen bir kadın, etrafındaki herkese de ışık olacaktır. (Woolf, 2019, S.129)

Bu ortamı yaratmak için Nora gibi başkalarına ihtiyaç duymaya, onların bizim kendi alanımızı oluşturmasını beklememize gerek yoktur. Ya da Shirley gibi, gitmek istediğimiz bir yere giderken birilerinin iznini almamıza gerek yoktur. Biz özgürce kendi yaşamımızı planlayarak, kendimize ait bir oda yaratabiliriz.

Cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, eşitsizlik gibi nice sorunlar insan eli ile var olmuşsa bile yine insanların farkındalığı ile son bulacaktır. Bunun için yapılabilecek en temel şey kendi çevremizi bilinçlendirerek işe başlamaktır. Bunun yanında, sanatın her dalı bu sorunları gözümüzün önüne sererek, olması gereken düzeni biz insanlara incelikle aktaracaktır. Okuduğumuz romanlarda, oyunlarda, şiirlerde, gittiğimiz resim sergilerinde, gördüğümüz heykellerde, kısaca sanatın herhangi bir dalında deneyimleyebildiğimiz bu sorunlar, eleştirel bir biçimde ele alındığı sürece aydınlanma yolunda her geçen gün bir adım daha atacağımıza inanabiliriz.

Model oyunumuz olan Shirley Valentine’de, göreceğimiz gibi oyunlarda tek yönlü bir diyalog tarzı benimsenmiş, kadının yalnızlığına, etrafında onu anlayan insanların sayısının azlığına, yalnızlık içinde çaresizce çırpınan kadınların mücadelesine gönderme yapmak amaçlanmıştır. Feminist tiyatronun ortaya çıkmasının en temel sebeplerinden sayılan yalnızlık durumu, tiyatro metinlerinde seyircinin izlenimine sunulmuştur. Tiyatro tarihinde, kadının aile içindeki yeri ve birey olamama hali dikkate alındığında yazılmış ve buna eleştirel bir bakış açısı getiren birçok oyun görebiliriz.

Aşağıda örnek olarak alınan oyunlar olan Açık Aile, Yalnız kadın, Nora bir bebek evi, Shirley Valentine gibi oyunlar ile yazarlar, farklı zamanlarda ve kültürlerde, coğrafi koşullar ve sosyal şartlardan bağımsız tüm toplumların ortak sorunu olan kadın

konusunu ele almış ve kadının ezilmesi, sömürülmesi, gelişiminin engellenmesi karşısında eleştirilerini tiyatro sanatına yansıtmışlardır. Toplum üstünde bir bilinç yaratmak ve farkındalığı arttırmak bu yazarların en faydalı amaçları arasındadır.

4.1 DARİO FO, YALNIZ KADIN VE AÇIK AİLE OYUNLARI

Yalnızlık temalı tiyatro oyunlarından bahsederken, Dario Fo'dan örnek vermemek olmazdı. Dario Fo, 1926 yılında İtalya'nın Leggiuno- Sangiano kasabasında doğmuş ve İtalyan Halk tiyatrosu özelliklerini barındıran eserler yaratmıştır. Eserleri sayesinde 1997'de Nobel edebiyat ödülünü almıştır. 1950 yılında oyuncu kimliği ile de tanınan France Rame ile tanışmışlardır. Kısa süre sonra evlenen çift sanat hayatlarına da birlikte devam etmiş, Dario Fo ve France Rame Tiyatro Kumpanyasını kurmuşlardır. Bir kadın olarak yaşadığı sosyal ve politik baskıları "Kadın Oyunları" adlı oyununda eşi ile birlikte anlatmaya çalışan Rame, kadın hareketinin İtalya'da duyulmasında ve önemli bir yere gelmesinde katkı sağlamıştır. Dario Fo, oyunlarında politik eleştiriye mizah ile birleştirmiş ve toplumun en küçük yapı taşı olan aile ilişkilerini mizahi bir tarzda ele almıştır. Toplumun içinde var olan sorunları sahneye taşıyarak eleştiri biçimi geliştirmiştir. Günlük olaylar ve mizah ile gündelik hayata göndermeler yapmıştır.

Yalnız Kadın oyununda, adından anlayabileceğimiz üzere kadınların günümüzde yaşadığı en büyük sorunlardan biri olan yalnızlık ele alınmıştır. Kocasından dövülen, sürekli şiddet gören, kadınlığını ve dişiliğini keşfedememiş yalnız bir kadın karakter görürüz. Kadın kocasından eve kilitlenir, sürekli aşağılanır ve konuşacak, dertleşecek hiç kimsesi yoktur. Bir gün karşı apartmanında oturan bir komşusunu pencerede yakalar ve kadına yalnızlığın verdiği baskı ve dertleşme isteğini en yüksek safhada göstererek bütün hayatını, kocasını, çocuklarını, eve kitlendiğini, dayak yediğini anlatır. Kocasından sindirilen ve sevgi görmeyen bu yalnız kadının, birileriyle konuşmaya ve dertleşmeye ne kadar ihtiyacı olduğunu oyunun daha başında anlarız. Oyunun daha başında, komşusunu gören yalnız kadının, komşusuna sesini duyuramayınca söylediği, (Fo,2000,S.15)

‘‘Bu odada sürekli çalan bi CD var. Duyuyor musunuz? Mutfakta bir teyp...Duydunuz mu? Böyle olunca evin içinde nereye gidersem gideyim kendimi hiç yalnız hissetmiyorum.’’

Oyunun bu bölümünde, kadının yalnızlığı ne denli acı ve güç yaşadığını anlayabiliyoruz. Öyle ki yalnızlığını bastırabilmek için evin her yerine televizyon, teyp koyan, bu aletlerin sesleri ile kendi sesinden uzaklaşmaya çalışan yalnız bir kadını görürüz. Zaten biraz sonra komşusuna yalnızlıktan kurtulmak için kendisinin ne yaptığını soracaktır. Kadın, yalnızlığını paylaşabildiği iki çocuğu olduğunu ama büyük olanın kendi arkadaşları ile olduğunu, küçük olanın ise diğer erkekler gibi bakıma muhtaç olduğunu söylemiş ve kadının bakıcı rolüne işaret etmek istemiştir. Erkeklerin, kadınlara nasıl davrandığını eleştirel bir biçimde anlatmaya çalışan oyunda, baş kahramanımız olan yalnız kadının, etrafı iki oğlu ve kocası tarafından çevrilmiş olsa da erkeklerin içinde yalnız kalmış olduğunu görürüz.

Oyunda aynı zamanda eşyalar ile hayatlarındaki boşlukları doldurmaya çalışan kadınların çaresizlikleri de ele alınmıştır. Kadınlar içerisinde buldukları yalnızlık halinden kurtulmak için mutluluğu, sahip olduğu eşyaların fazlalığı ve güzelliği üstünden aramaya başlamıştır. (Fo, 2000, S. 15)

‘‘ Her şeyim var... Benim şeylerim var...buzdolabım var...Biliyorum herkesin buzdolabı var ama benimki buzları yuvarlak yuvarlak yapar. Sonra çamaşır makinem var... 24 silindirli. Yıkıyor ve kurutuyor. Hem de nasıl kurutuyor... Sonra düdüklü tenceremde var... Sonra mikser, mikserim var... Her odada müziğim var. Daha ne isterim...’’

Oyun devam ettiğinde çocuklardan, onların mamalarından, horlamasından bahseder. Yazar burada, kadınların evde temizlikçi, bakıcı gibi roller ile kocaları tarafından her zaman ikinci plana atılmalarını, yok sayılmalarını eleştirmiştir. Yalnız kadına yardımcı olan tek kişi temizlikçi kadındır. Ancak o da kayınbiraderinin tacizleri yüzünden işten ayrılmak zorunda kalmıştır. Kayınbiraderinin bu özelliği yalnız kadını rahatsız etmektedir. Kadınların ev içinde ve iş hayatında yaşadığı en büyük zorluklardan biri olan cinsel istismar ve taciz sorunu oyunun bu bölümünde eleştirilmek istenmiştir. Kayınbirader sürekli porno dergileri okuyan, kadın peşinde koşan bir adamdır ve yalnız kadının tek avuntusu ellenmeden önce izin alınmasıdır. Kadının, bu durumu bile

normal bir durum gibi komşusuna anlatması, kadının içinde bulunduğu durumun nedenli kötü olduğunu açıkça görmemizi sağlar.

Aynı zamanda, yalnız kadının, intihara meyilli olduğunu oyunun ilerleyen kısımlarında görürüz. Bu durum sevmediği adamlarla evlendirilen ya da eşleri tarafından sevgi görmeyen kadınların içlerine düştükleri burhan halinin sonucu olarak bir kurtuluş olarak görülmektedir. Ama yalnız kadının kayınbiraderini ve kocasını ayıpladığı halde, kocasını aldatması, kadının tüm baskılardan sıyrılıp kendi benliğini araması olarak yorumlayabiliriz. Yalnız kadın yaşadığı tüm olumsuzluklara, baskılara ve yalnızlığa rağmen bunlara bu düzene alışmış ve hayatını böyle sürdürmüştür. Hayatına onu seven ve değer veren bir adam girmesiyle kadın varoluş sancısı yaşamaya başlamıştır. Şimdiye kadar yaşamadığı duyguları yaşamaya başlamış, her ne kadar yanlış olduğunu düşünse bile bu ilişki biçimine hayır diyememiştir.

Yalnız Kadın, oyunu ele aldığı tüm bu yönleriyle, baskı altında olan ve sevilmeyen bir kadının trajik hikayesini ele almış, kadının toplumdaki yerine eleştirel bir bakış açısı getirmiştir. Oyunun sonlarına doğru kadının, kocasının yaptığı her şeye boyun eğmiş, yalana başvuran, çaresizlikten şiddete yatkın hale gelen bir psikolojiye girdiğini görürüz.

Dario Fo'nun, Açık Aile oyunu, Yalnız Kadın oyunu gibi evli bir çift, karı koca arasında geçmektedir. Evliliğin, rutininden ve sıkıcılığında sıkılan koca, karısına evlilik hayatlarının devam etmesini istediğini ancak açık ilişki biçiminde sürdürmek istediğini söylemiştir. Bu teklif karşısında bunalıma giren bir kadının hikayesini görürüz. Öyle ki kocasının bu teklifini kaldıramayan kadın hayatından vazgeçme noktasına kadar gelmiştir. Oyunun ilerleyen bölümlerinde kadının sırf evliliğini kurtarmak için başka adamlarla birlikte olma girişimlerinde bulunduğunu görürüz. Bu süreçte yalnız kadınıımız kilo vermeye başlamış, eski kıyafetlerini atmış yerine yenilerini almış, saçlarını değiştirmiş, kendinde bir dönüşüm yaratmıştır. Ama kocasının eve getirdiği kadınlara tahammül edememektedir. Kocasının bu teklifi karşısında yalnızlaşmış ve ruhsal bunalıma girmiştir. Dario Fo, Yalnız Kadın oyununda olduğu gibi bu oyununda da erkeğin ötekileştirdiği kadını ve yok sayılan özgürlüğünü eleştirel bir biçimde okuyucuya sunmuştur. Oyun, kadının intihar sahnesiyle başlar, artık kadın için rutin haline gelen bu intihar süreci seyirciye gösterilmeye çalışılmıştır. (Fo, 2000, S.61)

Kadının “Ölmek istememin nedeni hep aynıydı. Kocam artık beni arzulamıyordu, sevilmiyordum. Ve kocamın her yeni ilişkisini öğrendiğimde kıyametler kopuyordu.”

Repliklerinden yalnızlığı ve arzulanmama karşısında çektiği acıyı analiz edebiliyoruz. Öyle ki adam kadına sadece şefkat duymakta ve annesi yerine koymaktadır. (Fo, 2000, S.62)

ADAM: Dünyada sahip olduğum en tatlı kadınsın, sığınağımsın benim. Sen tıpkı annem gibisin! ANTONİA: Annen! Biliyordum. Beni terfi ettirdin. Sağ ol canım!

Günümüzde pek çok evlilikte gördüğümüz en büyük sorunlardan biri bu durumdur. Kadınlar zaman içinde eşlerinin arzulamadığı, annelerinin yerini dolduran biri gibi olmuşlardır. Çünkü kadınlar yemek yapan, çocuk bakan, ütü yapan, sahip çıkan, şefkatli yönleriyle anne görevini istemeden de olsa üstlenmişlerdir. Artık kocaları için arzu edilen değil, vazgeçilemeyen olmuşlardır. Ama kadınlar, kadın gibi hissetmek, arzulanmak isterler. Antonia, kocasının ilgisiz davranışlarından dolayı çok sıkılmış, sevgi görmek isteyen bir kadındır. Kocasının ‘açık aile’ teklifi karşısında, kendisini aşağılanmış hissetmiştir. (Fo, 2000, S.61)

ANTONİA: Evet, böyle durumlarda çıldırıyordum. Ama beni en çok çıldırtan da kocamın basitlikleriydi. Benimle uzun süredir sevişmiyordu.

Kocasının baskılarına dayanamayan Antonia’ya oğlu yardımcı olur. Oğlunun Antonia’yı cesaretlendirmesinden sonra kadın, açık aile fikrine sıcak bakmaya başlar. Kıyafetlerini değiştirip, spor yapmaya başlayan Antonia, dönüşüm içine girer. Ama karşısına çıkan adamlar ya çok gençtir ya da çok yaşlı. İsteddiği gibi biri karşısına çıkmaz ve yeniden umutsuzluk Antonia’nın bütün ruhunu sarmaya başlar. Bunun yanında kocasının hayatındaki her şeyin yolunda gitmesi, hayatından çok memnun olması Antonia’yı delirtir. Bir zaman sonra adam sadece cinsel ilişkiyi değil, duygularını bile diğer kadınlar ile paylaşmaya başlamıştır. Bunları gören Antonia, gün geçtikçe kocasına yabancılaşmaya başlar. (Fo, 2000, S.68)

ADAM: Eğer bana biraz dikkat ettiysen, kadınlarla sadece yatak ilişkisinde bulunmadığımı anlarsın. Onlarla konuştuğumda oluyor.

ANTONÍA: Cinsellik olduğunu her zaman sen söyledin. Sadece seks diye.

ADAM: Evet ama onlarla duygusal bağlarım olduğunu söylesem, daha çok sinirlenecektin eminim.

Antonia, yaşadığı olaylar karşısında düştüğü çaresizlik içerisinde, kocasının her geçen gün kendinden uzaklaşması karşısında elinden hiçbir şey gelmemesi ve buna tahammül edememesi üzerine artık kendi hayatına bakma kararı almıştır. Kendine bakmaya, güzelleşmeye başlar. Adam eve gelip gitmeyi sürdürür ama artık Antonia onunla ilgilenmez. Kendine başka bir hayat kurmuştur. Nobel ödülü alan başarılı bir adam ile bir birlikteliğe başlayan Antonia bunu kocasına anlatır. Adam bir süre sonra aldığı açık aile kararını sorgulamaya başlar. Çünkü hiç düşündüğü gibi olmamıştır. O kendi hayatını yaşayacağını, gününü gün edeceğini sanırken, karısının onu bekleyeceğini onu asla bırakmayacağını düşünmüştür. Ama gördükleri karşısında hayal kırıklığına uğrayan adam, verdiği kararı sorgulamaya başlar. Profesörün karısı ile ilgilenmesinden rahatsız olan adam, bencilce şu cümleleri söylemiştir. (Fo, 2000, S.72)

ADAM: Seni kullanıyorum, terk ediyorum, çürüğe çıkarıyorum ama birileri seni ele geçirmeye kalkışrsa! Eğer bir orospu çocuğu karımın hala büyüleyici olduğunu söyler, onu arzular ve ona bir değer biçerse, öfkeden çıldıracak bir sebep var demektir. Üstüne üstlük, onu ele geçirmeye çalışan bu kişi, daha zeki, daha esprili, çok diplomalı, demokrat biri olursa...

Olaylar adamın düşündüğü gibi gelişmemiştir. Antonia'nın ona artık ihtiyacı yoktur. Kendine bambaşka bir hayat kurmuştur ve çok mutludur. Üstelik hayatındaki insan, kocasından çok daha üstün meziyetlere sahip bir adamdır. Buna dayanamayan adam artık çıldırma seviyesine gelmiştir. Hele profesörün eve geleceğini öğrenen adam iyice çileden çıkar. Çünkü Antonia onun, kocasını görmesini istemez. Kocasının ondan çok daha yeteneksiz ve meziyetsiz olduğunu düşünen Antonia, profesörün bunu görmesini hiç istemez ve utanır. Bunu duyan adam, eline bir atkı alır ve Antonia'nın boğazına yapıştırır. Oyunun tam bu kısmında, çaresiz çırpınışlar içerisinde erk kişinin,

kadını zayıf noktasından, fiziksel gücünden vuracağı apaçık ortadır. Her şeyini bir anda kaybettiğini anlayan adam, bencilce ve hırs ile kadına şiddet uygulamaktan kendini geri tutamayacaktır.

Oyun karşılıklı intihar girişimleri, delilikler, güç çatışmaları içerisinde sürüp giderken çıkarabileceğimiz en nihai sonuç şudur; evlilik müessesesi içerisinde her türlü hakkı kendine gören erk tarafın, her türlü sapkın istek ve seçeneği kendi için bir hak olarak görmesi ama bunun karşısında, aynı hak ve özgürlükler kadın tarafından yaşanmaya başladığında buna tahammül edememesi ve her türlü şiddet, baskı girişiminde bulunmaya başlamasıdır. Her alanda üstün olmaya ve karar mekanizmasının kendisinde olmasına alışkın olan erkeklerin, sonuç istedikleri gibi olmadığında ve kadınların onlarla aynı şartlara sahip olabildiklerini gördüklerinde buna asla tahammül edememeleri, kadınların günümüzde hala yaşadıkları sorunların temelini oluşturmaktadır. Erkeklerin kendilerini kadınların üstünde görmeye devam etmeleri, eşitlik anlayışını benimsemedikleri bir dünyada kadın bu tarz aldatılma, şiddet, intihar gibi olumsuz durumları yaşamak zorunda kalacaktır.

Dario Fo'nun, kadınlarını değerlendirecek olursak, Yalnız Kadın ve Antonia kocalarının ilgisizlikleri, şiddet eğilimleri, kocaları tarafından ötekileştirilmeleri, yok sayılmaları karşısında mutsuzluğa itilmiş kadınlardır. Her iki karakterde de gördüğümüz, kontrolsüz davranışlar, ilgi isteği, yalan, ani ruh değişimleri, fevri davranışlar, kadınların yalnız kalmama isteklerinden kaynaklanmaktadır. Erkekler tarafından sanki bir görevmiş gibi, onlara dayatılan, evde kalma, ev işleri yapma, çocuklara bakma, yemek yapma gibi işler aslında evliliklerinin bitişine yol açar. İstenmeyen biri durumuna düşürülen kadınlar bununla yüzleştiklerinde ağır ruhsal bunalımlara girmiştir.

4.2 HENRIK IBSEN, NORA: BİR BEBEK EVİ

Henrik Ibsen'in kaleme aldığı, Nora Bir Bebek Evi oyunu yalnızlık olgusunun tiyatroya yansıyan en önemli örneklerinden biridir. Nora karakteri de tıpkı Dario Fo'nun yalnız kadını, Antonia ve Shirley gibi yaşadığı kalıplara sıkışmış hayatından kurtulmak isteyen, anne ve iyi bir eş olma görevinden sıkılmış, kendini keşfetme çabası içine girmiş bir kadındır. Ibsen, bu kadın karakteri yazarken, toplum, kültür, din

ve ahlak normları içinde sıkışmış kadın figürlerini özgürleştirmeye çalışmış ve idealize edilen kadın olgusunu yermiştir.

Nora, hayatı boyunca hep başkaları tarafından düşünölmüş ve kararları başkaları tarafından alınmış bir kadındır. Hayatında hiçbir zaman kendi için bir şeyler düşünmek zorunda kalmamıştır. İlk önce babası ve sonra kocası onun yerine her şeye karar vermiştir. Nora'nın fikrini almaksızın onun hayatını hep başkaları yönlendirir. Bu düzen içerisinde Nora'ya düşen mutlu olmak, içinde yaşadığı hayata şükretmek ve kabullenmektir. Nora bir anne olmasına rağmen aynı zamanda eşi Torvald'ın küçük kızıdır. Nora evliliğini ve çocuklarını mucize olarak gören ve bununla yetinmeyi bilen bir kadındır. Ama bir gün bunun sadece bir yanılsamadan ibaret olduğunu fark etmiş ve kendini bir evcilik oyunun içinde gibi görmeye başlamıştır. Hayatı o hiç farkında bile olmadan yönetilmiş ve o bu evcilik oyununa inandırılmıştır. Bir gün tüm bu bildiği ve inandığı değerler yok olduğunda Nora'da Antonia ve Shirley gibi ona bahşedilen bu sınırlardan çıkma kararı almış ve kendi benliğini ve kadınlığını arama çabasına girmiştir. (Ibsen, 2012, S.169)

“Demek istediğim şu: Babamın avuçlarından seninkilere düştüm. Sen her şeyi kendi zevkine göre ayarladın, ben de senin zevklerini benimsedim ya da benimsemiş gibi yaptım. Aslında bilmiyorum... Sanırım ikisinden de biraz vardı, bazen öyle bazen böyle işte. Geriye dönüp baktığımda, sanki bir dilenci gibi eline baktığımı görüyorum. Sırf sana birtakım oyunlar oynayarak yaşamışım Torvald. Ama bunu isteyen sendin. Sen ve babam, bana çok büyük haksızlık ettiniz. Bu hayatta hiçbir şey olamadıysam suç sizin..”

Nora, evin süs bebeği olarak büyütölmüş bir kızıdır. Onun yerine hep başkaları düşünmüştür. Bütün kararları babası, annesi, kocası almıştır. Kendine dair bir fikri olmadan, ona dayatılan her şeyi kabul ederek büyütölmüş olan Nora, yine ailesinde gördüğü düzeni kendi evliliğinde de devam ettirmiştir. Nora bir avukattır. Kocası ise Banka müdürüdür. Evlilik kurallarını ve görevlerini, bir anne ve eş olarak üstüne düşenleri daha çocukluk döneminde öğrenen Nora, evinde mutluluk saçan, kocasına ve çocuklarına iyi davranan, onların isteklerini her şekilde yerine getiren bir kadındır. Onun aksine kocası gibi ciddi, sevgisiz, işkolik, disiplinli bir adamdır. Evdeki tek karar mekanizması Torvald'dır. Öyle ki Nora'nın yediklerine bile karışmaktadır. Çünkü

doğruyu bilen kişi Torvald'dır. Nora ona göre çocuksu ve karar verebilecek kapasitede değildir. Zamanla Nora babasının ve kocasının onun hayatına bu denli müdahil olmalarını saçma bulmaya başlamıştır. Nora olmasa Torvald'ın bir hiç olduğunu düşünmeye başlamıştır. Nora zaman geçtikçe kadınlık görevlerini yerine getirmek zorunda olan, ailenin mutluluk kaynağı ve ara bulucusu olan, fikri olmayan bir kadın kalıbına sokulduğunu fark etmiş ve kimlik çatışması yaşamaya başlamıştır. Aynı zamanda kocasının, işlerinin iyi gitmesini sağlayan bir sırrı vardır ve Nora bu sırrı bilmektedir. Kocasının başarılı olmak için yaptıklarından sonra başlarına birçok şey gelmiş ama kocası bu olanlar sonunda sadece kendini düşünmüş, Nora'yı umursamamıştır. Bu zamana kadar Nora'yı bir bebek gibi yönlendiren Torvald, işler istediği gibi gitmediğinde Nora'yı korumamış ve yalnız bırakmıştır. Nora'nın her şeyi fark etmeye başlaması, sabahlara kadar çalışması ve kocasını kurtarmak için uğraşmasından sonra olmuştur. Bu yaptığı ondan beklenilmeyen bir davranıştır. Kocasını kurtarmak için yasadışı bir evrağa imza atmıştır ve aynı şeyi kocası da onun için yapar diye düşünmüştür. Ama Torvald bu yaptığını öğrendiğinde, Nora'yı suçlar ve onun artık çocuklarına annelik yapabilecek temizlikte olmadığını söyler. Tüm bunların sonunda çok büyük hayal kırıklığına uğrayan Nora, bireyselliğinin farkına varmış ve belki de hiç elde edemediği tek başlılık duygusunu geri kazanmıştır. Oyundaki şu replikler Nora'nın aydınlanma anına iyi bir örnektir. (Ibsen, 2012, S.168)

Nora: ... sen beni hiçbir zaman anlamadın. Bana karşı çok günah işlediniz. Önce babam, sonra sen.

Torvald: İkimizde dünyada her şeyden çok seni sevmedik mi? Nora: Beni asla sevmediniz. Siz beni sevmekten yalnızca zevk aldınız.

Kocasının onun tanıdığı, bildiği ve inandığı insan olmadığını fark eden Nora'nın, bildiği tüm gerçekler yıkılmış, doğruları şaşmıştır. Nora, içinde bulunduğu evcilik oyunundan kurtulup, kendi kararlarını alabileceği, kadınlığını hissedebileceği bir yaşam çizmiştir kendine. Evini ve çocuklarını terk edip elinden alınan hayatına yeniden başlayacaktır. Kadının toplumdaki ve aile içindeki konumunu ele alış biçimi ile ve kendi döneminde bir değerlendirme yapıldığında Henrik İbsen'in bu oyunu ile geleceğe ve kadın sorunlarına ışık tutmuştur. İdealize edilen kadın kavramının yıkılması ile birlikte tarihte kocasını terk eden ilk kadın olarak Nora karakteri tiyatro

tarihinde önemli bir dönüm noktası olmuştur.

Sonuç olarak, yalnızlık kavramını çok çeşitli kaynaklar üstünden değerlendirmek mümkündür. Tarihte tıpkı yukarıda gördüğümüz örnekler gibi birçok tiyatro metninde, kadın sorunlarına değinilmiş ve pozitif bir algı yaratılmaya çalışılmıştır. Seçilen örneklerde ve çalışmanın model oyunu olan Shirley Valentine’de de görülen ortak özellik, oyunlardaki kadın karakterlerin bir başkaldırı içerisinde olmasıdır. Bu kadınlar yaşadıkları baskıdan ve kısıtlanan dünyalarından kurtulmak isteyen, yeniden var olmak için adım atma kararı almış kadınlardır.

Yazarlar bu karakterleri oluştururken, yaşamın içerisinde, bizden birilerini, abartısız ve çabası bir biçimde ortaya koymuşlardır. Görmemizi istedikleri ve farkında olmamız gerektiğini düşündükleri konuları seyirci önüne çıkaran yazarlar, toplumun bir aynası olarak tiyatro sahnesini kullanmışlardır. Dario Fo ve France Rame, eleştirel tarzlarını komedi ile birleştirmiş ve anlatmak istedikleri derterleri, güldürü yolu ile izleyiciye sunmuşlardır. France Rame, tecavüze uğrayan, faşist gruplar tarafından istismar edilen, erkekler tarafından zulüm gören bir kadın olarak, kadın sorunlarını ele alırken, Dario Fo ile birlikte hareket etmiş, Dario Fo, daha fazla yazan tarafken, France Rame, icracı ve oynayan taraf olmuştur. Kadına şiddet, baskı ve eşitsizlik konuları çerçevesinde ele aldıkları “Kadın Oyunları” adlı kitaplarında yer alan Yalnız Kadın oyununda, kadının yaşadıkları karşısında duydukları öfkeyi, eleştirel bir biçimde güldürü unsurları ile ele almaya çalışmışlardır. Yine bu iki yazarın elinden çıkan Açık Aile oyununda da intiharın eşğine gelen ve eşi tarafından arzulanmadığı için sevgisizlikten çıkmazlara giren Antonia’nın dilinden, kadın sorunları eleştirilmiştir.

Balay’a göre, Dario Fo’nun tiyatrosu yaşama güler yüzle bakan bir tiyatrodur. Halk tiyatrosunda olduğu gibi Dario Fo, gülmeceyi belirli bir ders çıkarmak için değil bir enerji üretmek için kullanır. Ahlâk, din ve politika karşısındaki tutumu ise, halk tiyatrosu geleneğinin modern çağdaki bir uzantısıdır. Bu konulara, halk tiyatrosu geleneğinde olduğu üzere sıkça değinir; ancak toplumda genel olarak var olan ve kimi zaman birbirine zıt görüşlerin dışında yeni görüşler, tutumlar oluşturacak niteliktedir. Kadının kocasını aldatmasını, katolik kilisesinin boşanmayı yasaklayan fetvalarını eleştirel bir bakış açısıyla anlatır. (Balay, 1196, S.101)

Tiyatro metinlerinde, kadın konusu 20.yüzyılın başlarında işlenmeye başlamış ana temelleri ise 1960'lardan sonra atılmıştır. Tartışmalı olsa bile Ibsen'e kadar kadınların toplumsal kurallara karşı gelenlerin cezalandırıldığı veya ataerkil sistemde arka planda kalan şahıslar olarak ele alınmaya devam edildiği kabul edilmektedir. Toplumda yaşanan savaş, kaos, eşitsizlik, kadının gördüğü zulüm ve işkenceler, onları düşünmeye teşvik etmiş ve daha iyi bir yaşam için cesaretlenmelerine sebep olmuştur. (Gül, 2009, S.42-44.)

4. SHIRLEY VALENTİNE OYUNUNUN İNCELENMESİ

Oyun 42 yaşında, bir İngiliz kadının, yalnız geçirdiği hayatını gözler önüne serer. Oyunda günümüzde kadınların yaşadığı sorunların birçoğunu etkili bir biçimde ele alan yazar, bizi izlerken düşünmeye teşvik etmiştir. Yazar, ailesi tarafından yalnız bir yaşam biçimine terk edilen Shirley’i, coğrafya ve kültür fark etmeksizin tüm dünyadaki kadınları ve onların sorunlarını temsil edebilecek kadar evrensel bir dil ile işlemeyi başarmıştır. Oyun, bencilce duygular üstüne kurulu, yapay ve sahte gerçeklikler ile süren evlilikleri eleştirmiş, kadınların toplumdaki yerini, birey olgusunu ve kadının özgürlüğünü düşündürmek gibi bir kaygı içinde yazılmıştır.

5.1 OYUNUN BİÇİMİ

Biçimsel olarak incelendiğinde, oyunun karakterleri, bölümleri, zaman ve mekanlar bütünlük içindedir. Oyunun başı ve sonu bellidir. Baş karakter olan, Shirley Valentine ile diğer karakterler arasında bir çatışma görülür. Zaman akışı dramatik bir bütünlük içindedir ve etki çevresi seyircidir. Shirley Valentine, baş kişi yani oyunun kahramanıdır. Oyun boyunca neden ve sonuç ilişkisi vardır. Aksiyondan gözleme gidilir. Kişilerin arasındaki ilişkiler oyunun tamamına hakimdir. Seyirci olaylara duygulanır ve özümser. Bu çıkarımlar sonucunda oyunu, Aristotelesçi olmayan tiyatro, kategorisinde değerlendirebiliriz. Aristoteles, kendi çağının koşulları içerisinde egemen güçlerin çıkarlarına uygun düşecek şekilde bir estetik tasarlamış ve bu doğrultuda tiyatroya bir işlev yüklemiştir. Aristotelyen tiyatronun iki önemli ögesi, özdeşleşme ve katharsistir. Aristocu anlayışa göre sanat, yaşamı taklit eder, akla uygun olanı ele alır ve yaşamı olduğu gibi değil olması gerektiği gibi, yani düzelterek, yansıtır. Aristotelyen anlayışa göre oyunlarda, dram ile olaylar dizisi birdir. Shirley Valentine, oyununda da gördüğümüz gibi oyunun ağırlığı kişiler arasındaki ilişkidir. Oyunu yürüten aksiyondur. Aksiyon seyirciyi duygulandırıp, özdeşleştirecek biçimde oyuna yaklaştırılır.

Oğuz Arıcı’ya göre, Aristoteles, kendi çağının koşulları içerisinde egemen güçlerin çıkarlarına uygun düşecek şekilde bir estetik tasarlamış ve bu doğrultuda

tiyatroya bir işlev yüklemişti. Ona göre insanları kötü ve yanlış duygularından arındıracak en etkili sanat dram sanatı, özellikle de tragedyaydı. Aristoteles'in bu düşünceleri, MÖ. V.yy'dan 20.yy'a kadar, neredeyse hiç bozulmadan geldi. Çünkü tarih boyunca egemen güçlerin, sanatı bu doğrultuda kullanmaları işlerine geliyordu. Seyirci, sahnedeki olayla ve oyuncuyla özdeşlik kurduğu sürece duruma bir eleştiri getiremeyecek, toplumsal değişimi göremeyecek ve kendinde saklı olan değiştirme gücünü fark edemeyecekti.

Bertolt Brecht, Aristoteles'in aksine özdeşleşme ve katharsis, konusunda ayrıksı bir çizgi tutturmuştur. Metnin kendisiyle ve sahnelemede kullanılan yabancılaştırmalarla, geleneksel tiyatronun bu iki ögesini yok etmiştir. Bu noktada Brecht, idealist yapıtlardaki duyguyu, bilgisizlikten doğan bir duygu olarak görür. Aristoteles, tiyatroyu, seyircinin, kuraldışı olandan arıtılması olarak görmektedir. Oysa ki Brecht, kavramları aydınlatır, doğruları açıklar ve karşıtlıkları göstererek değişimi önerir. Brecht, gerçekçi tiyatrolarda bireyin merkeze alınmasını da eleştirir. Bu tür oyunlarda bireysel çekişmeler ve bireyin ruh durumu abartılarak ve gerçeklerden saptırılarak verilmektedir. Aristotalyen anlayışa göre, baş karakterlerin dışındaki karakterler, baş kahramana bağlıdır. "Ona rağmen" değil, "onun için" vardır.

Aristoteles tiyatroyu, seyircinin "kuraldışı" olandan arıtılması olarak görmektedir. Oysa ki Brecht, kavramları aydınlatır, doğruları açıklar ve karşıtlıkları göstererek değişimi önerir. Önemli olan bireyin tutkularından arındırılması değildir. İstikrar, değişken toplum tarafından yıkılmalıdır. Brecht'e göre, seyirci sahnedeki olayla ve oyuncuyla özdeşlik kurduğu sürece duruma bir eleştiri getirmeyecek, toplumsal değişimi göremeyecek ve kendinde saklı olan değiştirme gücünü fark edemeyecekti. Seyirci böyle bir özdeşleşme sonunda kolayca koşullandırılabilir, önüne sunulmuş olana düşünmeksizin katılacaktır. İşte bu durumun karşısında yer alan bir tiyatro da ancak "Aristotelesçi olmayan" tiyatro olarak adlandırılmıştır.

Oyunumuza, biçimi çerçevesinde bir sınıflandırma yapacak olursak, baş kişinin oyunun kahramanı olması, aksiyonun oyunu yürütmesi, olaylar dizisindeki nedensellik ve sonuç bağlantısı, kişiler arasındaki ilişkinin oyunu yürüten etki olması, seyircide yaratılan duygu ve özdeşleşme ile seyircinin oyuna yaklaştırılması neticesinde, "Aristotelesçi olan" tiyatro biçiminde değerlendirmemiz gerekir.

5.2 OYUNUN TÜRÜ

Shirley Valentine oyununun türü komedidir. Bir tür olarak komediyi incelediğimizde, konuları özgürce hayatın her alanından seçilebilir. Shirley Valentine oyununda da konunun günlük hayatın içinden olması komedinin önemli özelliğidir. Kişiler, tragedyalardaki karakterler gibi mükemmel değildir. Sosyal sınıf fark etmeksizin hata yapma şansı bulunun kişilerdir. Olaylar, bir neden ve sonuç ilişkisi ile birbirine bağlıdır. Her türlü olay seyircinin karşısında sergilenebilir. Konuşma dili günlük bir dildir. Kaba sözler ve şakalar kullanılırken kısıtlamaya gidilmemiştir.

Bergson, komedi türünü değerlendirirken, gülünç olan niteliklerin başında katılığın ve mekanikliğin geldiğini söylemiştir. Yinelemelerin fazlalığı, hareket ve görüntülerde gülmeyi beraberinde getirir. Komedinin temeli olarak mekaniklik ve sertliği görmüştür. Cümlelerin tersinden söylenmesi durumunda yine anlamlı olması, aynı cümle içinde iki ayrı düşüncenin birbirine karışması, bir fikrin doğal anlatımının başka tonda söylenmesi, tekrarlamalar, komedinin oluşmasında kullanılan yöntemlerdendir. Bergson'a göre, komedyaya, başkalarına karşı heyecanlanma ve duygulanmalarımızın kesildiği yerde başlar. Bu bakımdan gerçek hayata, dramdan daha yakındır. (Şener, 2009, S.202-205) Komedi kendimize dair birçok yönü, hatayı, hayatımızın her anını içerisinde bulabileceğimiz bir tiyatro türüdür.

5.3 OYUNUN KONUSU

Genç yaşta evlenmiş, kendini evliliğine ve çocuklarını yetiştirmeye adanmış olan Shirley, kocasından ve çocuklarından ilgi görmemektedir ve evde yemek yapan, temizlik yapan ev işlerin halleden kişi olarak yalnızlığına terk edilmiştir. Hayatında kendi yapmak istediği hiçbir şeyi gerçekleştiremediğini fark etmiş ve kendini keşfetmek istemiştir. Cinsel hayatı durma noktasına gelmiş olan ve kadınlığını hiçbir şekilde hissedemeyen Shirley, yalnızlıktan duvarlarla konuşur hale gelmiştir. Hayatının bu denli tıkanma noktasına gelmesinden sonra, arkadaşı tarafından Yunanistan'a bir adaya tatile gitme teklifi alır. Kocasını karşı çıkmasına rağmen arkadaşıyla Yunanistan'a tatile gider. Evlendikten sonra belki de ilk defa kendi için bir şey yapan ve özgür kalan Shirley, bu yolculuğunda kendisiyle ilgili

birçok şeyin farkına varacaktır. Yunanistan'a gittiklerinde, Jane ile planladığı şeyleri yapamasa bile özgürlük ona başka kapılar açacak ve Shirley, kadınlığının ve özgürlüğünün farkına varacaktır.

Oyunda kendisi, kocası ve çocukları ile yabancılaşan ve bunun sonucu olarak çaresiz bir yalnızlığa itilen Shirley'nin, yalnızlığı ve bundan kurtulma çabasını izleriz. Günümüzde ve modern toplumlardaki aile düzenlerine eleştiri niteliğinde ele alınan bu oyun, orta halli bir İngiliz ailenin yaşamını ve kendine dayatılan rollerden kurtulma ihtiyacı hisseden bir kadının bu rolleri reddetmeye başladığını görürüz. Shirley'in özgürlüklerini ve hayallerini fark etmeye başladıktan sonra hayatını tekrar eline almak için çabalaması ve bazı kararlar alarak ailesinden uzaklaşıp uzak bir adaya yerleşmesini izleriz. Bir kadının içinde bulunduğu durumları, zorunluluklarını reddederek, kendini arama yolunda başkaldırışını konu alan en doğru örneklerden biridir.

5.4 OYUN ANALİZİ

5.4.1 Sahne 1

Oyun evin düzgün düzenlenmiş mutfağında, samimi bir ortamda başlamıştır. Oyunun daha ilk sahnesinde kadının yalnızlığı gözler önüne şu replikler ile serilmiştir. (Russell, 1986, S.2)

“Biliyor musunuz şarap içmeyi seviyorum. Hele de yemek yaparken... Öyle değil mi duvar? Sen de söylesene! Aksam yemeği hazırlarken bir bardak şarap içmeyi sevmiyor muyum?”

Oyunun bu replikler ile başlaması, oyunun içinde yalnızlık ile mücadele eden bir kadının hikayesini izleyeceğimize dair önemli bir ipucu vermektedir. Etrafında konuşabileceği hiç kimse olmayan Shirley, duvarları kendine arkadaş olarak görmüş ve içindeki çaresizce çırpınışlarını duvarlara anlatmıştır. Gününün ve hayatının çok önemli bir kısmını geçirdiği evindeki eşyalar, onun dostları olmuştur. Shirley, oyunun ilk bölümünde, yemek yapar ve bir yandan şarap içer. Bir yandan yemek yapan Shirley, kızı Millandra'dan ve oğlu Kirkby'den bahseder. Shirley, sorunları hakkında

konusurken bile konuşkan ve şakacı bir konuşma diliyle, hayat dolu bir kadın izlenimi vermektedir. Kirkby, şair olmak isteyen, hevesleri olan bir çocuktur. Gece konu gibi bir yerde yaşamaktadır. Shirley, bunları anlatırken duvarla konuşmaktadır. Anlattıklarını sanki duvar canlıymışçasına ve onun arkadaşymış gibi duvara anlatmaktadır. Shirley, çocukları tarafından da önemsenmeyen bir kadındır. Annelerinin yalnızlığını fark etmeyen çocuklar farklı yerlerde yaşam kurmuşlardır. Shirley, zamanının çoğunu onları özleyerek geçirmektedir ama bunun farkında bile değildir. Daha sonra kocasını anlatır. Kocasını her şeyi olduğu gibi görmek isteyen, kapıdan girdiği an yemeği masanın üstünde görmek isteyen bir adamdır. Eğer istedikleri olmazsa kıyamet koparacak kadar sinirli ve baskın karakterlidir. Shirley'in tüm çabalarına rağmen onu anlamayan ve dinlemeyen birisidir. Öyle ki duvarla konuşsa aynı etkiyi yarattığını söyler. (Russell, 1986, S.3)

Ona bir defa dedim ki: "Bak, dinle Joe, her gece çayın aynı saatte masanın üstünde olmazsa, ne sterlin düşer, ne de dünyada kriz patlak verir. Bu sadece dünyadaki insanlardan bir tanesi, çayını o gece azıcık gecikerek içecek demektir." Eee... Faydası oldu mu dersiniz? Ne münasebet? Sanki seninle konuşmuşum gibi, değil mi duvar? (w.R)

Shirley bu zamana kadar çocuklarını büyütmek ve iyi bir aile ortamında yetiştirmek için kocasına katlandığını söyler. Aklında her zaman çocuklar büyüdüğünde kocasını terk etme fikri vardır. Ama çocuklar büyüdüğünde evi terk edip gidemez. Gidecek bir yeri yoktur. Belki de ailesi veya arkadaşları olsaydı onların yanına gidebilirdi. Ya da eğitim seviyesi yüksek bir kadın olarak kendini geliştirebilseydi, kocasının ona sağladığı imkanları kendi kendine sağlayabilseydi, çocukları büyüdüğünde gidebileceği evi kendi kendine kurabilirdi. Ama 42 yaşına geldiğinde fark etti ki onun gidecek bir yeri yoktu. Şimdi çocukları büyümüş ve başka hayatlar kurmuş bile olsa, Shirley yine istemediği bir eş ile bu evde yapayalnız kalmak zorunda kalmıştı. (Russell, 1986, S.3)

Hep çocuklar büyüsün, bu adamı bırakıp buradan gideceğim derdim Ama çocuklar büyüdüğünde de gidemedim. Çünkü gidecek yerim yoktu.

Shirley, 42 yaşından sonra hayata yeniden başlayabilecek cesareti kendinde

bulamıyordu. Bu yaştan sonra hayatının farklı olabileceği inancına sahip değildi. (Russell, 1986, S.3)

Kırk ikisinden sonra yeniden başlayamazsın ya? Derler ki, “Kırkıktan sonra hayat parlaklığını yitirir, insan iyi şeyleri yalnız geçmişte olduğuna inanmaya başlar.”

Shirley, her şeye rağmen kocasının iyi bir adam olduğunu savunmaktadır ve erkeklerden nefret etmemektedir. Erkeklerle dair fazla bir tecrübesi de yoktur. Belki de tanıma şansı elde ettiği tek erkek kocasıdır. Genelde erkeklerin hep aynı olduğunu, cinsel hayat söz konusu olduğunda kadınlarla ilgilendiklerini ama bunun haricinde her zaman kadınlara karşı ilgisiz ve uzak olduklarını düşünüyordu. Cinsellik söz konusu olduğunda erkeklerin kadınlar için yapmayacakları şey yoktur ancak kadınları elde ettikten sonra her şey değişir diye düşünür. Shirley, ikili ilişkilere o kadar uzaktır ki aslında fikri bile yoktur. Kadınların erkeklere cinsellik ile ilgili istediklerini vermediklerinde daha kıymetli olduklarına inanabilecek kadar deneyimsizdir.

Shirley, oyunun içinde arkadaşı Jane gibi feminist olmadığından söz eder. Jane, erkeklerden nefret eden, cosmopolitan okuyan bir feministtir. Evlenmiş ve boşanmıştır. Shirley, onun kocasını hiçbir zaman tanımamıştır. Jane, duvardan sonra Shirley'nin konuşabildiği tek kişidir. Yunanistan'a tatile gidecektir ve Shirley'i çok üzer. Jane onun tek dostudur ve aklını kaçırmamasını sağlayan tek kişidir. Onun iki haftalık Yunanistan tatilinde Shirley ne yapacağını düşünür. İyice yalnız kalacağını farkeder. Ve Jane, Shirley'i gideceği Yunanistan tatiline çağırmıştır. Shirley, kocasının onu asla bırakmayacağını, tuvalete bile gitse nerede olduğunu bilmesi gerektiğini düşünür. İki hafta boyunca kocasının kendine bakabilmesinin mümkün olmadığını düşünür. Bu repliklerden de anlıyoruz ki Shirley, kocasına bir eş değil, anne görevi gören bir kadındır.

Şarabından bir yudum alan Shirley, üzümün yetiştiği bir yerde şarap içmek istediğini söyler. 42 yaşında yetişkin bir kadın olan Shirley'nin bu denli kolay ulaşabileceği şeyleri hayal olarak algılaması ve imkansız olduğunu düşünmesi ne kadar küçük bir dünyası olduğunu bizlere çok iyi anlatmaktadır. Üzümün yetiştirdiği bir yerde şarap içmek ve denizi seyretmek... Onun için imkansız bir hayaldir. Çünkü kocası, gezmeyi sevmez, üşengeç bir adamdır. Shirley, kocası olmadan bir yere

gidemeyeceğine göre, bu istekleri ancak bir hayaldir. Jane, eğer ben gideceksem kimse beni durduramaz diyerek, Shirley'e kendi başına da bir şeyler yapabileceğini fark ettirmeye çalışır. Ancak Shirley, bunun bir evlilik olduğunu ve evliliklerde tek başınalığın söz konusu olmadığını, kadının her durumda huzursuzluk çıkmaması için isteklerinden vazgeçip, eşinin söylediği her şeyi kabullenmesi gerektiğini düşünmektedir. (Russell, 1986, S.5)

“Jane, bu işe mantık sokamazsın... Biz evlilikten söz ediyoruz. Evlilik, Orta Doğu olayları gibidir, çözümü yoktur. Durumu idare edersin, biraz ona evet dersin biraz da ona. Sonra da kafanı önüne eğip ateşkes olmasını beklersin.”

Ama Jane, uçak biletlerini bile almıştır. Oyun Shirley'in duvarla konuşmaları ile devam eder. Duvara, kocasının çamaşır makinesini dahi çalıştırmayı bilmediğini o Yunanistan'a giderse çamaşır makinesinde, çorap kızartması yapacak kadar ev işlerini bilmediğinden bahseder. Evde bütün işleri Shirley yaptığından kocası hiçbir zaman bunları bilmek zorunda kalmamıştır. Ve şimdi Shirley çok istediği bir yere gitme fırsatı elde etmiş olsa bile kocasını evde tek başına bırakıp gidemeyeceğini düşünür. Eğer Shirley, iki haftalığına bir yere gidecekse kocası bunu seks yapmak için istediğini düşünecektir. İki kadın tek başına Yunanistan'a neden gider ki diye düşünecektir. Shirley, tüm bunların yanında dişiliğini fark edememiş bir kadındır. Cinsellik onun için kocasının mutlu olması için yapılan bir eylemdir. Seksin abartılı bir şey olduğunu düşünür. Cinselliği itiş kakış olarak görür. Belki de kocası hiçbir zaman Shirley'nin isteklerini ve arzularını düşünmediği için, Shirley kendini keşfetme fırsatını hiçbir zaman yakalayamamıştır. Klitorisi ilk defa 28 yaşında öğrenmiştir. Klitorisi ilk öğrendiğinde kocasına “Klitoris diye bir şey duydun mu?” diye soran Shirley'e Joe, “Evet” diye cevap verecek kadar umursamaz ve pervasız bir adamdır.

Shirley, çocukluğunda da özgüveni düşük olan bir çocukluk geçirmiştir. Belki de hayatta hep birilerine ihtiyaç duymasının sebebi küçüklüğünden gelen bir tramvadır. Küçükken hostes olmayı hayal ederken öğretmeni ona, hayatta daha ileriye gidemeyeceğini söylediği bir yazı yazmıştır.

Oyunun devamında Shirley, Jane ile gidip gitmemek konusunda kararsızdır. Brian, git der ama Shirley kocasından çok çekinmektedir. Marjorle adında biriyle bir anısını duvara anlatırken birden evlenmeden önceki soyadını anımsar. “Shirley

Valentine’’ bunu anımsaması ile bir yüzleşme yaşar. Joe ile evlendikten sonra Shirley Valentine ne olmuştu? Eskiden gülerdi, mutlu olduğu zamanlar olmuştu ama sonra ne değişmişti? Kendince bir yüzleşme yaşamaya başladığını oyunun bu bölümünde izleriz. Sonra Shirley, Joe ile birbirlerini sevdikleri günleri hatırladı. Ne olmuştu da bu duruma gelmişlerdi? (Russell, 1986, S.12)

Yolun bir yerinde de Joe artık “o” ya dönüştü. Shirley Valentine de bu hale geldi. Ne zaman oldu? Ne zaman her şeyin tadı kaçtı? Shirley Valentine ne zaman kayıp insanlar listesine girdi?

İşte oyunun tam bu bölümünde Shirley’nin belki de ilk kez bugüne kadar verdiği kararları, geçip giden hayatını, geçmişini hatırlamasına şahit oluruz. Burası Shirley’nin aydınlanmasına şahit olduğumuz ilk kısımdır. Bir ara her şeye gülen, mutlu bir insan olduğunu anımsadı. Hatta Joe ile birlikte güldükleri günler bile vardı. Ne olmuştu da artık bu kadar yalnız kalmıştı bunu sorguladı.

Shirley, birini sevmenin ona kötü davranma hakkını da elde etmek olduğunu düşünüyordu. Çünkü Joe, Shirley’i sevmiyordu. Shirley bunu çok iyi biliyordu ancak Joe onu sevdiğini söyleyerek, her türlü kötü muamele hakkını kendinde bulabiliyordu. Tüm bunları bilmesine rağmen Joe’yu bırakamıyordu. Duvarla olan konuşmasında duvara söylediği ‘‘biri bana beni anlatsa şaka olduğunu sanardım.’’ Repliği, Shirley’nin her şeyin farkında olduğunu ama olanları ya da geleceği değiştirme gücünü kendinde bulamadığını anlayabiliriz. Duvarla konuşmak zorunda kaldığı hayatından nefret ettiğini söyleyen Shirley, yalnızlığın en derinlerinde, çaresizce nefret ettiği hayatını sorgulamaktadır.

Küçük bir çocukken yüksek yerlerden atlamaya bayılan Shirley ne olmuştu? Topuklu ayakkabı bile giyemeyecek kadar korkak bir kadın haline gelmişti? Yaşadığı bu baskı dolu hayat içinde Yunanistan’a gitmek onun için imkansızdı. Duvarlara bakıp denizi görebilirdi ya da hayal edebilirdi. Fazlasını zaten hak etmiyordu. Eşini bırakıp iki hafta tatile gitmek onun için ancak hayal olabilirdi.

Oyunun ikinci perdesine geçtiğimizde, aradan iki hafta geçmiştir. Mutfakta bir bavul vardır. Shirley’i elbise içinde, topuklu ayakkabılarıyla, başında şapkasıyla havalı

bir biçimde görürüz. Jane bir taksi göndermiştir ve Yunanistan'a gideceklerdir. Shirley, bu gidişinin bedelini bir şekilde Tanrı'nın ona ödeceğini düşünmektedir. O kadar uzun zamandır kendi için bir şey yapmamıştır ki sanki kötü bir şey yapmış gibi suçluluk hissetmektedir. Shirley, iki haftalık yemek yapmıştır kocasının her şeyini hazırlamıştır ama gideceğini kocasına söylememiştir. Shirley, her şey yolunda giderse Joe'nun onun yokluğunu bile fark etmeyeceğini düşünmektedir. Karısının evde olduğunu fark etmeyecek bir adam ile birlikte olan Shirley, bu durumu sanki normal bir şeymiş gibi anlatarak, durumu aslında normal karşıladığını da bizlere hissettirmiş olur.

Gidip gitmemek arasında kalan ve bir türlü karar veremeyen Shirley, dışarı çıkıp birilerine gitmek, derdini birilerine anlatmak istemiştir ama gidecek hiçbir yer bulamamış, dışarıda dolaşp geri eve dönmüştür. O sırada kocası eve gelmiş ve Shirley'in yazdığı ve dolaba astığı Yunanistan yazısını görmüştür. Kocası hiçbir yere gitmiyoruz bu yüzden mi düzgün yemek yapmıyorsun der. (Russell, 1986, S.14)

“Ben Yunanistan'a falan gitmiyorum. Eğer dış ülkelerde tatil yapmak için para biriktiriyorsan ve bu yüzden de önüme doğru dürüst et koymuyorsan, boşuna zahmet ediyorsun, bir yere gideceğimiz yok” dedi. İşte o zaman beni bir gülme aldı. Nasıl gülüyorum anlatamam, kendimi yerlerde buldum. Üstümden atladi ve gitti. Ben hala gülmekten kendimi alamıyordum, çünkü o anda artık Yunanistan'a gideceğimi biliyordum.

Joe'nun bu umursamazca ve kendinden başka kimseyi düşünmediğini gördüğümüz cümlelerinden sonra Shirley'nin, siniri bozulur ve gülmeye başlar. Hayatını adadığı, annesi gibi bakımını yaptığı, kendinden daha fazla düşündüğü adamın bu kadar umursamaz ve bencil olması Shirley'nin aklının başına gelmesine sebep oldu. Yeniden Shirley Valentine olabilecek cesareti içinde hissetmeye başladı.

Bundan sonra Shirley, gerçekten karar verir. Yunanistan'a kesin gitmekte kararlıdır. Diğer gün gider tatile gideceği için alışveriş yaptı belki de uzun zamandır ilk defa kendine bir şeyler aldığını görürüz. Orada komşusu Gilian ile karşılaşır ve Gilian'a aldığı iç çamaşırlarını sevgilisinin yanında giyeceğini söyler. Burada özgüven eksikliğinin içinde kavru lan Shirley'nin komşusuna bile kendini kanıtlama gereği

hissettiğini görürüz. Bu sırada kızı Millandra eve gelmiştir, eskisi gibi annesinden sürekli bir şeyler ister, artık bazı şeylerin farkında olan Shirley, kızına dahi artık eskisi gibi olmayacağını belli eder ve o yokken babasına bakacağı için sevindiğini söyler. Ve Yunanistan'a gitme kararını Millandra'ya da açıklar. Buna Millandra çok sinirlenir. Kepazelik olarak adlandırır. Babasının buna ne diyeceğini sorar ve kendi evine geri dönmek için hemen harekete geçer. Buna çok sinirlenen Shirley arkasından bağırır. (Russell, 1986, S.16)

*“Evet Millandra, doğru söyledin. Yunanistan'a seks için gidiyorum.
Kahvaltıda da seks, öğle yemeğinde seks, akşam yemeğinde seks...”*

Shirley, kendini budala gibi hisseder. Hayatı boyunca bütün ailesi tarafından kullanılmış hisseder. Oysa ki onun da kendi için bir şeyler yapmaya hakkı olduğunun hiç kimse farkında değildir. Hayatında değer verdiği hiç kimse tarafından düşünülmediğini fark eder. Biraz düşündükten sonra Shirley, gitme kararından vazgeçtiğini görürüz. Kendisinin böyle bir tatili hak etmediği düşüncesi içine giren Shirley, Millandra'nın söylediği, ne münasebetle Yunanistan'a gidiyorsun sözlerini düşündükçe kendini çok kötü hisseder. Gerçekten buna nasıl cesaret edebildiğini sorgulamaya başlamıştır. Güvenli alanı olan evini ve ailesini bırakıp tatile gidebilecek kadar büyük bir cesareti nasıl topladığını düşünmeye başlar. Yunanistan'ın evi kadar güvenli olmadığını düşünür. Alt tarafı tatile gidecek olan Shirley, sanki hayatının en büyük hatasını yapıyormuşcasına hissetmeye başladığına şahit oluruz. Hiçbir zaman kendisi adına bir karar vermemiş olan ve kendi hayalleri için bir adım atmamış olan Shirley, iki haftalık tatil planı yaptığı için adeta vicdan azabı duyar. Bu sırada Gilian, elinde güzel sarılı bir hediye ile içeri girdi. Shirley'e giymek için hiçbir zaman cesaret edemediği bir elbiseyi hediye olarak getirmişti. Gilian, Shirley'nin cesaretli, yaşamasını bilen, harika bir kadın olduğunu düşünüyordu ve Shirley bundan çok hoşlanmıştı. O artık sıkıcı komşu "Shirley Bradshaw" değil cesur "Shirley Valentine"dir. Shirley hemen elbiseyi denedi. Gerçekten mükemmel olmuştu ve Shirley kendini çok güzel hissetmişti. Ve Yunanistan tatiline gitmek için cesaretini yeniden toplamıştı. Evet artık gerçekten o tatile gitmeliydi. Şimdiye kadar cesaret edemediği her şeyi yapabilecek gücü kendinde bulan Shirley, belki de kendisi için ilk defa bir şey yapacak olmanın verdiği hazzı tattı.

5.4.2 Sahne 2

2. Sahne olduğunda Shirley ve Jane'nin Yunanistan'a gittiğini görürüz. Deniz kenarında bir yer, her tarafta taşlar, deniz manzarası. Sahnede beyaz bir masa ve birkaç sandalye vardır. Akşam vaktidir. Shirley'i, Gilian'nın verdiği ipek elbise içinde görürüz. Shirley, seyirciye beni tanımadınız demi diye sorar. Kendi bile kendini tanıyamaz. Gerçekten Yunanistan'a gelebilme cesaretini göstermiş olması ve o ipek elbise içinden görünen mayo, kendi bile bu değişimine inanamaz.

Shirley'nin buradaki arkadaşı da duvar yerine kayadır. Kayayı işaret ederek seyirci ile tanışır. Jane, Shirley'in yanında değildir. Uçakta bir adamla tanışmıştır ve onunladır. Jane o günden sonra üç dört gün Shirley'nin yanına gelmez. Shirley bu ada da yalnız kalmıştır. Yalnızlığını paylaşması için kayaları kendine dost olarak seçmiştir. Plaja gitmek ister ama Jane yanında olmadığı için tek başına gitmeye cesaret edemez. Yetişkin bir kadın olarak Shirley tek başına, gündüz vakti plaja bile gidemeyecek kadar özgüvensizdir. Akşam yemeğinde onun yalnızlığından rahatsız olan bir çift Shirley'i masalarına davet eder ancak Shirley halinden memnundur. Zaten yalnız olmak onun en çok alışık olduğu konudur. Ama ısrara dayanamayan Shirley bu çiftin yanına gider. Çift daha yemek bitmeden mutfaklarındaki fırının rengine kadar her şeyi anlatmışlardır. Ve bu durum Shirley'i hiç de mutlu etmez. Sohbetlerden çok sıkılan Shirley birden bağırarak konuşmaya başlar, davranışlarına hakim olamaz. Bu sıkıcı konuşmalar karşılıklı atışmalar halinde devam ederken gece olmuştur. Belki de çok uzun zamandır tanımadığı insanlarla sohbet etmeyen, böyle sosyal bir ortamın içinde bulunmayan Shirley, bu durumu bu yüzden sevmemiştir. İnsanlar ile sosyalleşmenin nasıl bir şey olduğuna dair fikri bile yoktur. Ve Shirley odasının yolunu tutar. Yemek sırasında Shirley, Costas adında bir adamla tanışır. Costas yemek yedikleri yerde çalışan bir garsondur. Ona Kristof Kolomb lakabını takmıştır çünkü onun bir teknesi vardır. Shirley çok uzun zaman sonra belki de ilk kez Kristof Kolomb ile kadınlığını keşfetmiştir. Kristof, Shirley'e kendini çok güzel ve özel hissettirmiştir. 42 yaşında yetişkin, evli ve çocukları olan bir kadın olmasına rağmen Costastan etkilenmiştir. Joe'dan sonra onunla ilgilenen ve ona kendini güzel hissettiren ilk erkekten etkilenmiştir. Bu durum bize Shirley'nin birileri tarafından görülme ve ilgi görme isteğinin ne denli fazla olduğunu anlatır niteliktedir. (Russell, 1986, S.22)

“ Hamilelikten kalma çatlak izlerimi öptü. Benim bir parçam oldukları için onların güzel olduğunu söyledi... O öyle söylediği için bende kendimi güzel görüyordum. Çatlaklarımın saklanacak bir şey olmadığını, aksine gururla gösterebileceğimi söyledi. Onlar yaşam izlerimmiş.”

Oyunun devamında Shirley, Costas ile yaptıklarını anlatır. Birlikte klitoris adasını keşfetmişlerdir. Shirley gece otelden çıktığında küçük meydanda bir yürüyüş yapmıştır. Küçük bir tavernaya gidip oturur. İşte Costas da ordadır. Costas tavernada garsondur. Shirley’in yanına gelip ne istediğini sormuştur. Shirley, masa ve sandalyesini deniz kenarında bir yere çekebilmesinin mümkün olup olmadığını sorar. Çünkü normal insanlara göre restorana gelen birinin isteği en fazla yemeklerle ilgili olabilirdi. Ama Shirley hayatı boyunca denize, yıldızlara hasret kalmış bir kadındı. Evinden çıkmadan her yere hayal gücü ile gitmeyi başarmıştı. Deniz kenarında bir masada oturmak onun ancak hayal ederek elde edebileceği bir gerçeklik olabilirdi. Costas buna çok şaşırıldı. (Russell, 1986, S.22)

“Yani şu masayla sandalyeyi denizin kenarına mı çekeyim istiyorsunuz?” dedi. “Evet” dedim. “Burası çok güzel ama hep deniz kenarında bir masada oturmayı düşlerdim de...”

Costas, masa ve sandalyeyi deniz kenarına çeker ve Shirley’e bir kadeh şarap getirir. Shirley artık, deniz, manzara ve yıldızlarla baş başa kalmıştır. Shirley, haftalarca düşlediği o manzaranın artık tam içindedir. Kendisini çok iyi hissetmeyi beklerken birden yaşlı, budala ve deli gibi hisseder. Birden kendi ile yüzleşmiş ve aydınlanmaya başlamıştır. Oysa ne güzel bir yaşamı olabilirdi. O küçük ve anlamsız bir hayat yaşamıştır ve bunun o anda acı bir şekilde farkına varmıştır. (Russell, 1986, S.23)

Kendi kendime şimdiye kadar ki yaşamımın bir cinayet olduğuna karar verdim. Evet, Tanrıya karşı işlenmiş bir cinayet... Çünkü... Çünkü... Hiç dolu bir yaşamım olmamıştı. İçimde bu kadar hayat varken ben bu anlamsız, küçük yaşam kabullenmiştim. Kalbimdeki kıvılcımla çok daha zengin, renkli bir hayatım olabilirdi.

Shirley, burada yaşayamadıklarını, yitip giden hayatını düşünür. Ne kadar haksızlık etmişti kendine ve gençliğine. Orada tüm bunları ve elinden alınan hayatını düşündüğü sırada, Costas masaya gelir ve Shirley'nin şarabına daha dokunmadığını, ağladığını gördüğünde çömelip kuma oturur ve denizi seyre başlar. Shirley'in toparladığını fark ettiğinde Costas lafa girer. (Russell, 1986, S.23)

“Düşler hiç de düşlediğiniz yerde olmuyorlar değil mi?”

Costas, Shirley'i odasına götürdü ve diğer gün için onunla bir tekne planı yaptı. Shirley, ilk başta gitmek istememiştir. Ancak Costas belki de çok uzun zaman sonra ona kendini güzel ve iyi hissettiren tek kişidir. Ona çok güzel bir kadın olduğunu her erkeğin arzulanabileceği biri olduğunu söyler. Diğer gün Jane geri geldiğini görürüz. Otel odasının kapısını çalar. Jane ondan onu yalnız bıraktığı için özür diler. Shirley' yalnız kaldığını ve kesin duvarlarla konuştuğunu söyler. Bunu duyan Shirley yine birileri tarafından bu şekilde hiçbir şeyi başaramayan biri olarak görüldüğünü duyunca hayal kırıklığına uğrar. Etrafındaki herkes onlar olmadan Shirley'nin bir şeyler yapabileceğine inanmaz. Shirley, onlar olmadan da yaşayabildiğini, mutlu olabildiğini, kendi ayakları üstünde durabildiğini herkese kanıtlamayı arzuladı. Çünkü o yalnız kalmamıştı ve birileri tarafından da arzulanmıştı. Artık onlara ihtiyacı yoktu. Aslında belki de hiçbir zaman onlara ihtiyacı yoktu. Ama bunun hiçbir zaman farkına varamamıştı. Bu fırsatı elde edememişti.

Tam o sırada Costas kapıyı çalar. Jane kapıyı açtığı anda ve Costas'ı oda servisi sanar. Costas, Shirley'e birlikte dışarı çıkmayı teklif eder ve Shirley'nin bu teklifi kabul ettiğini izleriz. Çünkü, Shirley eğer Jane onu çocuk yerine koymasaydı belki de Jane ile kalır ve gününü onunla geçirirdi. Ama hayatındaki herkes gibi Jane'nin de onu küçük gördüğünü fark eden Shirley, Jane'i bırakıp, Costas ile yola koyuldu. Shirley ve Costas tekneye gittiler. Shirley kendini gerçekten de güzel bir kadın gibi hissetmektedir. Shirley ve Costas teknede yakınlaşırlar. O sırada Shirley kendini o kadar iyi hissetmektedir ki bir daha geri dönmeyi bile düşünmeye başlar. O sıkıcı ve değer görmediği hayatına dönse ne olacaktır ki zaten? (Russell, 1986, S.25) Shirley, bir repliğinde şöyle söyler,

"Costas'a aşık olmamıştım. Ona aşık olmamıştım ama yaşamak fikrine aşık olmuştum. Sonra da her sabah aklımda hep bu düşünce vardı... İnsanı alt üst eden bu düşünce..."

Shirley, gerçekten yaşama arzusu ile doludur artık. Jane ile kahve keyfi yaparlar ve sonra Costas'ın çalıştığı tavernaya giderlerdi. Günleri o deniz kenarındaki yerde huzur içinde geçiyordu. Aklında da hep geri dönmeme düşüncesi vardı. Burada kalıp "Shirley Valentine" olmak, kendini yeniden keşfetmek istiyordu. Havaalanına giderken sürekli gitmek ve kalmak arasında düşünüp durdu. Bütün bunların suçlusunun kim olduğunu bulmaya çalıştı. Ve evet tam bavulunu vermişken, gitmeye çok az kalmışken fark etti. Gitmeyecekti. Uzaklaştığını fark eden Jane, bağırmaya başladı. Ama Shirley geri dönmedi. Hemen Costas'ın yanına gitti. Costas, bir kadınla oturuyordu. Ama önemli değildi çünkü Shirley ona dönmemişti, o kendi özüne döndü aslında. Costas ya da bir başkası değildi önemli olan. Önemli olan Shirley'nin artık yaşama arzusu vardı. Bugüne kadar ertelediği her şey için pişmandı ve artık erteleyeceği bir günü bile yoktu. Costas olmasa başkası olurdu. Kişiler onun için önemli değildi. Önemli olan Shirley Valentine'di. Ve o tavernada çalışmaya başladı. Oyunun son bölümüne gelirken, Jane'nin tek başına döndüğünü gören Joe, Yunanistan'a Shirley'nin yanına gitmeye karar vermesini izleriz. Shirley için bununda önemi yoktu. O artık çocuklarına bakmak zorunda olan bir anne, kocası tarafından ezilen bir kadın değildi. O masasını denizin kenarına çekip kendi ile kalabilen ve kendini seven bir kadındır. Güçlüdür, hiç kimseye ihtiyacı yoktur.

5.5 SHIRLEY KARAKTERİNİN İNCELENMESİ

Shirley, çok uzun süredir evli olan iki çocuk yetiştirmiş bir kadındır. Hayatı boyunca kocasını ve çocuklarını kendinden çok düşünmüş ve hayatını onlara adamıştır. Kocası tarafından sevilmeyen, değer görmeyen, yalnızlığa itilmiş bir kadındır. Ona yemek yapma, ev işlerini yapma, çocuklara bakma görevi en başından verilmiştir ve o görevine uymak zorundadır. Kendi istekleri ve arzuları olamaz. Kocası geldiğinde yemeği sofrada hazır görmek ister. Çocukları tarafından küçük görülür. Etrafında konuşup, dertleşebileceği hiç kimsesi yoktur. Yalnızlıktan duvarlar ile kayalar ile konuşur. Ama oyunun başlarında görürüz ki içinde bulunduğu bu çıkmazın kendi dahi farkında değildir. Çünkü bir kadın olarak bunlar onun zaten görevidir.

Olması gereken, doğru olan budur diye düşünüp hiçbir zaman sorgulamamış ve hayatını kabullenmiştir. Farklı bir yaşam tarzının belki de farkında bile değildir. Hayatın akışında, onun durması gereken yer bellidir. Ötekileştirilmiş ve sindirilmiştir.

Erkek egemenliğinin olduğu bir dünyada kadın olarak kendini ifade edebilmek, kabul ettirebilmek için büyük mücadeleler vermesi gerekmektedir. Doğduğu andan beri görev olarak üstüne yapıştırılan kalıpları yıkması çok zordur. Herkesi memnun etmek zorundadır ama en son kendi memnuniyetini düşünür. Öncelik sıralamasında kendisi en son sırada gelmektedir. Belki de kocasının ve çocuklarının mutluluğu ve rahatı ne kadar fazla olursa onların içine karışması da o kadar kolay olacaktır. Belki de iç dünyasında kendi kabullendirme çabasına giren Shirley'in var olma biçimi budur. Shirley, kendi arzularına, isteklerine, amacına, heveslerine yabancılaştırılmış bir kadındır. Yalnızlığını, çaresizliğini konuşkanlığı ve komikliği ile ifade eden Shirley, aslında tam olarak bizden biridir. Yazar bu anlamda başarılı bir karakter yaratmış, kendimize dair birçok özellik bulabileceğimiz bu kadın ile seyirciyi buluşturmayı başarmıştır. Shirley, 42 yaşındadır. İngiltere'de yaşamaktadır. Yapmak istedikleri ve yapamadıkları arasında sıkışmıştır. 42 yaşında, hayatında hiçbir şey yaşamamış gibi hissetmiş ve bunun acı bir şekilde pişmanlığını yaşamıştır. 42 yaşında hayata yeniden gelmek ve baştan başlamak istemiştir. Artık başkaları için değil kendi için yaşamak ister. Bu hayat onun hayatıdır ama o hep başkalarına adamıştır. Aynı zamanda Shirley, konuşmayı çok seven, komik bir kadındır. Ama etrafında konuşabileceği hiç kimse yoktur. Yalnızlığını paylaşacağı hiç kimseyi bulamaz. Geçmişi ve yaşamak istediği hayat arasında gidip gelen Shirley, 42 yaşında çıktığı tatilden sonra artık kendi için yaşama kararı alacak kadar da cesur bir kadındır.

Shirley, oyunun sonlarına doğru boyun eğmeden, kadınlığının farkında olarak yeni bir hayata başlama kararı veren, kendi ayaklarının üstünde duran bir kadındır. Arzularının peşinden giden, önceliği çevresindeki insanların mutluluğuna ve isteklerine değil, kendi isteklerine vermeyi öğrenmiş, hayatının geri kalan kısmında, öncesinde yaptığı hataları tekrarlamamayı öğrenmiş, hayattan zevk almak için yaşayacak kararlı bir kadın haline gelmiştir. Shirley, oyunun sonunda yeni bir hayata adım atma cesaretini göstermiş, erkeklerin ilgisini çekebildiğini fark ederek bu yönünü kullanmayı başarmış bir kadın haline gelmiştir. İçinde yaşadığı hayatı değiştirmek için gerekli cesareti bulmuştur ve toplumun dayattığı düzene ve baskıya karşı ayak

uydurmak zorunda değildir.

Shirley'in, var olma mücadelesini anlayabilmek için ve yukarıda saydığımız yalnızlık olguları ile karakteri değerlendirmeye çalışacak olursak, Shirley'nin karakterini incelerken, yalnızlığın insanlar üzerindeki büyük baskısını anlamamız gerekir. Shirley karakteri, Modern dünyada kadının yalnızlığı ve sıkışmışlığını izleyebileceğimiz önemli bir örnektir. Shirley, yaşamını anlamlandırmaya çalışan, içinde bulunduğu şartlara isyan eden, daha iyi bir dünyayı düşleyen bir kadındır. 42 yaşına kadar ona biçilen rol içinde başkasının hayatını yaşayan bir kadın olan Shirley, yaşamının devamında hayallerini gerçekleştirebilmek için özgürlük mücadelesi vermiştir.

Russell, Shirley Valentine oyununu yazarken, Modern dünyanın getirisi olarak kadının aile içerisinde yalnızlaşmasını ve yabancılaştırılmasını, günlük bir dil ile anlatmış ve oyunu okurken kendimize dair birçok ipucu bulabileceğimiz bir tarz ile yansıtarak, eleştirel bir dil ile aydınlanmamızı sağlamaya çalışmıştır.

Shirley'nin, çocukluğunda öğretmenlerinin, hayatının ilerleyen dönemlerinde bundan daha fazlasını elde edemeyeceğini söylediğini, tek başına bir işin üstesinden gelemeyeceğini ona hissettirdiğini oyunu okuduğumuzda çok iyi analiz edebiliriz. Shirley, çocukluğunda başlayan ve sonra devam eden bir ötekileştirilme içerisinde özgüvenini kaybetmiş, kendine güveni olmayan bir kadındır. Kendi başına bir şeyleri başaramayacağına inandırılan bir kadın olduğu için, evlenmeyi, Joe gibi bir adam ile birlikte olmayı, iki çocuk annesi olmayı, çocuklarını yetiştirmesini, Shirley'nin en büyük başarısı olarak görmesini bu özgüven eksikliğine bağlayabiliriz. Böyle bir aileye sahip olabilmek onun için en büyük başarıdır. Bu başarıyı elde edebilmişken daha fazlasını istemek ancak şımarıklık olarak adlandırılabilirdi.

Joe, Shirley'e ilgi göstermeyen, iki haftalığına evden gitse yokluğunu bile hissetmeyecek, sevgisiz bir koca olmasına rağmen, Shirley onun iyi bir insan olduğunu düşünerek, ne kadar şanslı olduğuna inanmış bir şekilde yıllarca evliliğini sürdürmüştür. Çünkü, çocukluğundan beri tek başına hiçbir şekilde var olamayacağı inandırılan Shirley, hayatını kolaylaştıran, birlikte çocuk yapabildiği bu adama, farkında olmadan sonsuz bir bağlılık duygusu hissetmektedir. Joe olmasaydı belki de

başkası ile birlikte olamayacak ve hiçbir zaman çocuk yapamayacaktı. Ona verilen bu nimete sonuna kadar tutunup, kendini ona adamaktan başka bir çaresi yoktu. Özgüven eksikliği ve iletişim sıkıntısı çeken insanlarda bağlanma sorununu sıklıkla görebiliriz. Örneğin, babası vefat etmiş ya da babası tarafından terkedilmiş kadınlarda, karşılıklarına çıkan ilk adamı babalarının yerine koyma, onlara aşık olma, kendini kayıtsız şartsız teslim etme durumunu daha sık görürüz. Hayatları boyunca güven duygusunu hissedemeyen kadınlar, karşılıklarına çıkan ilk adama güvenme eğilimindedirler. Yalnızlığın benliğimizde yarattığı boşluk öyle derindir ki o boşluğu karşımıza çıkan ilk insan ile doldurma isteğinden uzaklaşamayız. Sevgisiz büyüyen, aile içerisinde ya da sosyal ortamında kendini iyi ifade edemeyen, sevgiden yoksun bireylerde, hayatlarının ilerleyen dönemlerinde, bir an önce evlenip aile kurmak, hayatını ailesine adanmak, bağlanmak gibi sosyal hayatı kısıtlayacak eylemler gözlenmektedir.

Bu durumları göz önünde bulundurduğumuzda Shirley'nin yaşadığı yalnızlığı, psikolojik yalnızlık olarak nitelendirebiliriz. Psikolojik yalnızlık, kişilerin ilişkilerinde duyduğu kişisel doyum ile alakalıdır. Aile içerisinde, okulda öğretmenleri tarafından, arkadaş ortamındaki ilişkilerinde başarılı olamayan, belli bir doyum seviyesine ulaşamayan kişilerin, kendi istekleri dışında gelişen bir boşluk hissi hissetmesi durumudur. Oyun daha başında Shirley'nin mutfağının duvarı ile konuştuğunu ve karşısındaki sanki canlı birisiymiş gibi onunla dertleştiğini görürüz. İlerleyen kısımlarda evi terk edip Yunanistan'a giden Shirley, burada da arkadaş olarak kayaları seçmiştir. Okuduğum kadarıyla, aile içerisinde, arkadaş ortamında, topluluklar içerisinde kendini yalnız hisseden kişilerin, bu durumdan kurtulmak için sosyalleşip, insanlar ile iletişim kurmak yerine, kendilerini soyutlayıp, tamamen yabancılaşmayı bir kurtuluş olarak gördüklerini söyleyebilirim. Sosyal kaygı ve özgüven eksikliğinin bu tip kişilerde yalnızlığı ve soyutlanmayı beraberinde getirdiği, çekingen bir hayat tarzı benimsemelerinin kaçınılmaz olduğu ortadadır.

Oyunun ikinci kısmında Shirley ve Jane, Yunanistan'a gittikten sonra, Shirley'in restoran da bir aile ile tanıştığını, birlikte yemek yediklerini izleriz. Tanıştığı ailedeki kadın daha ikinci dakikada mutfağındaki en küçük detayı bile Shirley'e anlatmıştır. İlerleyen dakikalarda yan masadaki kişilerde sohbe dahil olmuş, hoş bir yaz sohbeti oluşmuştur. Ancak Shirley, sohbe hiçbir şekilde dahil olamamış, konuşmalara dair bir fikir geliştirememiştir. Yalnız vakit geçirmeyi ne kadar çok

sevdiğini ve buna alışık olduğunu anımsamış ve oradan gitmek istemiştir. Hayatının çok büyük bir kısmını evinde geçiren, çok kısıtlı bir sosyal çevreye sahip olan Shirley'nin yeni tanıştığı insanlarla yaşadığı bu uyumsuzluğu ise sosyal yalnızlık olarak algılayabiliriz. Yalnızlık içerisinde yaşamını geçirmiş ve bunu hayatının gerçeği olarak kabul etmiş olan Shirley'nin, yeni insanlarla ilişki kurarken zorlanması, yalnızlık çeken kişilerin sosyal beceri eksikliği çekmelerine önemli bir örnektir. Sosyal anlamda doyum yaşayamamış olan, kısıtlı bir çevre içerisinde hayatını sürdüren Shirley, sosyal olarak kendini yetersiz görür ve başkaları ile iletişim kurarken endişe ve kaygı hissetmektedir. Masadan kalkıp gitmek isteyen Shirley, sosyal beceriksizliğini bulunduğu ortamdan uzaklaşıp, kaçarak sonlandırmak istemiştir.

Shirley, alışverişte ilk okul arkadaşı Marjor ile karşılaştıktan sonra, eski anılarını anımsamış, bir zamanlar bolca gülen neşeli biri olduğunu fark etmişti. Kızlık soyadı olan ‘Valentine’i anımsamıştı. Bradshaw olmadan önce Shirley Valentine'di. Bir soy isim onu bu kadar çok değiştirmiş olabilir mi? Shirley Valentine ne zaman kayıp insanlar listesine girmişti? (Russell, 1986, S.11)

*Ne oldu? Kim, beni bu yeni benliğime soktu? Ben bunu istemiyordum ki...
Sen onu hatırlıyor musun duvar? Shirley Valentine'i hatırlıyor musun?*

Shirley'nin istemsiz bir an şekilde, yaşadığı bir an ile hayatını sorguladığına şahit oluruz. Kocasını, çocuklarını ve kendini sorgulayan Shirley, her şeyin nasıl bu hale geldiğini ve bunu nasıl fark edemediğini düşündüğü an hayatını anlamlandırmaya çalışmıştır. Kendinden nefret ettiğini haykırmak isteyen Shirley, yalnızlığın en acıtan yönü ile baş başa kalmıştır. Kaybettiği zamanın farkında olmadan yaşayan Shirley, üstüne düşen görevleri yerine getirirken ve sahip oldukları ile yetinmeyi bilen bir kadın iken, şimdi hissettiğinden çok daha mutlu olduğunu fark etmiştir. Hiçbir şeyin farkında değilken hayat ne kadar da pembe görünür gözümüze. Ama yaşadığı bu aydınlanma ve yitip giden hayatını fark ettiğinde yaşadığı acı sayesinde, Shirley Valentine hayatının iplerini eline almak için cesaret bulacak ve özgürce, hayallerini yaşayacağı bir dünya kurmak için küllerinden doğacaktır. Bazen canımızın en fazla yandığı zamanlarda, kendimiz ile ilgili yüzleştığımız canımızı yakan gerçekler, bize hayatımızın baht dönüşünü yaşatır.

Oyunun bazı bölümlerinde Shirley'nin cinsellik ile ilgili isteksiz konuşmalarını görebiliriz. Örneğin 5.sayfada, onun düşüncesine göre seksin, itiş kakıştan ibaret olduğunu ve insanların seksi çok abarttığını söylemiştir. Hiçbir zaman orgazm yaşayamadığını, benim için titreyen tek şey yatak başlığı sözlerinden açıkça anlayabiliriz. Klitorisin dahi ne demek olduğunu yeni öğrenmiş olan Shirley, hayatında her şeyden mahrum kaldığı gibi, kadınlığını hissetmekten ve cinsel haz yaşamaktan mahrum kalmıştır. Muhtemelen kocası Joe, bencilce davranmış ve Shirley'nin istek ve arzularını hiçbir zaman umursamamıştır. Shirley, cinselliği, gerçekleştirilmesi gereken bir görev olarak algılamış ve fazlasını istemek için fırsat bulamamıştır. Shirley, klitorisi ilk öğrendiğinde 28 yaşındaydı. Hayatta hiçbir zaman kendisi için bir şey istememiş olan ve bütün arzularını bastırmış olan Shirley, cinselliğini de tıpkı hayalleri gibi göz ardı etmiştir. Yalnızlığın cinsellik boyutu işte bu noktada karşımıza çıkmaktadır. Sıkışık kalmış olduğu hayatında hiçbir konuda kendine güveni olmayan Shirley, cinsellik söz konusu olduğunda da kendine güvenmeyip sadece karşısında ki kişinin mutlu olması için çabalamış, kendi arzularını göz ardı etmiştir diye düşünüyorum. Kendini her konuda yetersiz hisseden biri, konu cinsellik olduğunda da başarısız olacağı fikrine kapılmış olabilir. Yanlış yapmaktan korkan ve beceriksizce davranacağını düşünen bir kadın, istemeden de olsa yaşadığı kaygı ve endişelerin neticesinde, kendisini ailesinden, toplumdan, arkadaşlarından, soyutladığı gibi, cinsellikten soyutlayıp, cinsel yalnızlığa itebilir.

Shirley karakterini yalnızlığın tüm değişkenleri ile değerlendirdiğimizde, bunun kendi tercihi olmadığını, içinde bulunduğu şartlar neticesinde, zorunlu bir yalnızlık haline itildiğini söyleyebiliriz. Shirley, yalnızlıktan mutlu olan birisi olsaydı, duvar ya da kaya gibi cansız nesnelere konuşma eğilimine girmezdi. O içinde bulunduğu buhran neticesinde kendince çareler bulmaya çalışmış ve kendisini yalnızlığın derin karanlığına itmemiştir. Yalnızlık hissinin en acı verici noktasının getirdiği bir eylem olan intihara kalkışmamış ya da depresyona girmemiştir. Evet duvar veya kaya ile konuşması sağlıklı birinin yapabileceği bir şey olmasa bile bunun kendince bir tedavi yöntemi olduğunu düşünülebilir. Willy Russell, Shirley karakteri ile modern toplumlarda kadınların yalnızlık ile ilgili yaşadığı sorunları, cinsellikle ilgili sıkıntılarını, kendini var etme çabası içinde olan ve özgür bir birey olmak için mücadele vermek zorunda kalan kadınları anlayabilmemiz için eşsiz bir örnek ortaya koymuştur.

6. YAZAR

Willy Russell, Liverpool'da, Whiston yakınlarında 23 Ağustos 1947 tarihinde doğmuştur. İngiliz oyun, söz yazarı, besteci, ressamdır. Çok yönlü sanatçı kişiliği ile çağdaş bir sanatçıdır. En tanınmış eserleri, Shirley Valentine, Educating Rita ve Blood Brothers'tır. Russell, Merseyside'da doğmuştur. 15 yaşında okulunu bırakmış ve eğitime dönmeden önce kuaför dükkanı açmıştır. 6 yıl farklı işlerde çalışmıştır. Tıpkı Rita oyununda yazdığı gibi, eğitime dönmeden önce başka işlerde çalışmıştır. Yerel halk kulüplerinde söylenen şarkılar yazdığı bilinir. Ayrıca yerel radyo programları için şarkılar ve skeçler yazmıştır.

1969 yılında, olgun bir öğrenci olarak eğitime dönmüştür. 20 yaşına kadar açtığı kuaför dükkanını işlettiği bilinir. Bu süreçten sonra öğretmenliği kazanmıştır ve bu yıllarda yarı zamanlı şarkıcı ve besteci olarak çalışmıştır. 20 yaşında üniversiteye döndü ve mezun olduktan sonra Toxteth'e öğretmen oldu. Okul masraflarını makinelerin üstündeki yağları temizleyerek kazandı. Bu iş tehlikeli olduğu için sadece eğitim masraflarını çıkarana kadar çalıştığı bilinir. Willy Russell, tıpkı Rita gibi, işçi sınıfında bulamadığı bir şeye açlık çekiyordu. Rita gibi o da sanat ve müzik ile yaşayacağı bir hayat ve ruhen beslenmek istiyordu diye bilinir. 1970, yılında başladığı öğretmenlik hayatını, on sekiz ay boyunca devam ettirdiği bilinir. Ancak Education Rita da kaleme aldığı Frank karakteri gibi o da öğretme konusunda pek başarılı olamamıştır. Öğretmenliğin, eğitim sisteminde herhangi bir yenilik veya değişiklik yapabilmek için yeterli olmadığını düşünüyordu. 1972 yılında öğretmenliği bırakmış ve zamanının tamamını yazarlığa ayırmıştır.

O zamandan sonra sahne, film ve televizyon için çok sayıda başarılı eser üretmiştir. Üniversitede İngilizce öğrenmeye karar veren işçi sınıfından bir kadının hikayesini anlatan Education Rita ile En iyi senaryo dalında, Oscar adaylığı kazanan Willy Russell, Shirley Valentine ve Education Rita oyunlarını, kendi senaryolarından film haline getirmiştir. 1986 yılında "Shirley Valentine" Olivier Ödüllerinde- En İyi Yeni Komedi & En İyi Yeni Kadın Oyuncu ödülü ve Tony Ödüllerinde, Broadway- En İyi Kadın Oyuncu ödülleri almıştır. 1986 yılında Shirley Valentine, ilk kez Everyman Tiyatrosunda oynanmıştır. 1989 yılında, Shirley Valentine oyunu Tony

Award ve Drama Desk ödülleri en iyi oyun dalında aday olmuştur. 1990 yılında, Shirley Valentine filmi Lewis Gilbert tarafından yönetilmiştir.

Willy Russell, 1960'ın başından beri şarkılar yazmaya başlamıştır. Russell'in önemli diğer bir başarısı ise, doğduklarında ayrılan ve farklı ortamlarda ortaya çıkan ikizler hakkında yazdığı "Blood Brothers" dır. 1983 yılında, Olivier en iyi yeni müzikal ödülünü kazanmıştır. Ayrıca Shirley Valentine ve diğer birkaç televizyon dizisi ve oyununun müziklerini yazdı. Russell, Blood Brothers müzikali'nin sözlerini 1986'da yazmıştır. İlk albümü Hoovering the Moon, 2003 yılında yayınlandı. 1998'de iki tane kitap yazmaya başlamıştır. Bu kitaplardan biri daha sonra çok popüler olacak olan The Wrong Boy isimli kitaptır. The Wrong Boy, 2000 yılında yayınlanmış ve 15 farklı dile çevrilmiştir. Bu roman, şu an hala televizyon için uyarlanmaktadır. Russell daha sonra Day Out'u geliştirme çabasına girmiş ve Our Day Out müzikalini yaratmıştır. Müzikal 2010 yılında, Liverpool'da ki Royal Court Tiyatrosunda oynanmıştır. Yazdığı ilk oyun "Keep your eyes down" dur. 1972'de, Blind Scouse adlı oyunun, Edinburg festivalinde prömiyeri yapılmıştır. Çocuklar için olan "Tam Lin" isimli oyunu da o sene Liverpool'da, gösterilmiştir. 1975'te Breezblock Park oyunu Everyman tiyatrosu Liverpool'da prömiyer yapmıştır.

Willy Russell, çok sayıda televizyon dizisi ve oyun yazmıştır. Russell, The Beatles hakkında bir müzikal olan Bert'i yazmış ve bu eser" West End'e "En İyi Müzikal" ve Londra Tiyatro Eleştirmenleri Ödülleri kazanmıştır. Russell, 43 yıldır yapımcı ve öğretmen olan Annie ile evlidir ve iki kızı vardır. 2013 yılında Liverpool John Moores Üniversitesi'nde özel Willy Russell sergisini açtı. Kariyerini incelediğimizde karşımıza çıkan, oyunları, mektupları, fotoğrafları vb. eşyaları bu sergide sergilendi. Blood Brothers'ı yazdığı daktilosu dahil olmak üzere, arşiv malzemeleri de bu sergide izleyici ile buluşmuştur.¹

¹ Yazarın hayatına ilişkin biyografik bilgilere, www.englishtheatre.de/fileadmin/user_upload/images/TeachingMaterial/Educating_Rita.pdf, <https://literature.britishcouncil.org/writer/willy-russell>, <https://www.gradesaver.com/author/willy-russell>, adreslerinden ulaşılmıştır.

7. SONUÇ

Bu çalışmada, yalnızlık olgusunun hayatımızdaki etkileri değerlendirilmiş, yalnızlık kavramının bireylere ve topluma yönelik olumlu ve olumsuz etkileri araştırılmıştır. Bunun yanında yabancılaşma olgusunun tarihçesine değinilmiş, farklı düşünürlerin yabancılaşma olgusu ile ilgili fikirleri incelenmiştir. Yabancılaşma olgusunun, varoluş süreci ve kişilerde ortaya çıkmaya başlama süreçleri anlaşılmasına çalışılmıştır. Bu kavramların desteklenmesi için çeşitli örnekler incelenmiş, tiyatro sanatının farklı dönemlerinden oyunlar ele alınarak, çeşitli örnekler ile kadının toplumdaki ve aile içerisindeki yeri anlatılmaya çalışılmıştır.

Kadın sorunlarını ele alan oyunların incelenmesi ile değiştirilebilecek normlar üzerinde durulmuş ve istenildiğinde baskıdan uzak, özgür bir yaşamın var olabileceği anlatılmaya çalışılmıştır. Kadının yaşadığı sorunların ele alındığı bu eserler seçilirken dikkat edilen en önemli olgu, erkek egemen toplumlarda, daha iyi bir dünya hayali içerisinde olan kadınların ortak özellikleri saptanarak, farklı aile düzenleri içerisinde, ekonomik şartları ve yetişme koşulları farklı olan bu kadınların, aslında şartlar farklı olsa bile aynı sorunlara sahip olması düşüncesi, bu eserlerin seçilmesinde önemli bir etkidir.

Toplumun dayattığı ve süregelen düzen içerisinde, gelenek ve göreneklerin bir getirisi olarak erkeklerin kadınları, süs objesi olarak görmesi, kendinden daha alt bir pozisyonda olduklarını düşünmeleri eleştirilmiştir. Belki de erkekler doğduklarında onların beslenme, barınma gibi ihtiyaçlarını karşılayan, onlara her türlü ilgi ve şefkati hiçbir karşılık beklemeden veren annelerinin bir yansıması olarak eşlerini gördükleri için, aile içerisindeki hiyerarşi ve sistem buna göre şekillenmektedir. Ama kadın istediğinde, besleme, yetiştirme, karşılıksız sevgi gösterme gibi tüm verici özelliklerinin yanında, kendini yetiştiren, erkeğe muhtaç olmayan, her şeye sahip olabilme gücüne sahip bir varlıktır. Shirley, mutsuzluk, ilgisizlik, çaresizlik ve sevgisizlik çemberinin içinde, hep daha iyi bir dünyanın hayalini kuran, yalnızlığın en derinlerinde bile kendi kendine dost olabilmeyi öğrenmiş bir kadındır. Oyunun sonlarında gördüğümüz üzere, daha iyi bir yaşam için evlilik ve iyi bir eş seçimini kurtuluş olarak görmeden, kendi ayakları üzerinde durmayı başarmış, gerektiğinde her şeyi bırakıp gitmesini bilen bir kadındır.

Sonuç olarak, en büyük hayali deniz kenarında bir masada oturmak olan Shirley'nin, çeşitliliğin ve imkanın bu kadar çok olduğu dünyada, bu denli küçük hayaller içerisinde, duvarlar ile konuştuğu bir evin içerisinde, çocukları ve eşi tarafından yok sayılarak ve görünmeyerek geçirdiği hayatının, nasıl bu noktaya geldiği, Shirley'nin hayatının hangi bölümünde, ipleri elinden bıraktığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Ve Shirley'nin kendisi ve hayalleri için attığı adımlardan sonra ne kadar mutlu hissettiği ve tamamlanmışlığının sonucu olarak kaybettiği özgürlüğünü, içindeki güç ile tekrar kazanmasından sonra, tüm kadınların aslında geç kalmadığı, zamanın bizim yaşadığımızdan bağımsız işlediği anlatılmaya çalışılmış, daha iyi bir yaşam için hiç kimsenin geç kalmadığı, istenildiğinde her şeye baştan başlayarak, yeni bir dünya kurulabileceği gösterilmek istenmiştir. Yalnızlık sorununa, kadınların evlilik içerisinde ve sosyal çevresinde yaşadıkları yalnızlık sıkıntısı üstünde düşünülerek bu konuya değinilmeye çalışılmış ve evlilik içerisinde bir kadının, yalnızlaştırılma yoluna hangi aşamada girdiği anlaşılmaya çalışılmıştır. Kadınların, çocuklarını ve kocasını kendi menfaatlerinin önüne koymasının ne denli yanlış olduğu, huzur ve mutluluğun ilk önce bireyin kendinde başlaması gerektiği ifade edilmek istenmiştir. Bu yönde bir düzenin sağlanamadığı ortamlarda, kadınlar bir birey olmanın dışında, evdeki işlerin düzenini sağlayan birer obje, herkesi mutlu etmek zorunda olan bir makine gibi, değersizleştirilerek yaşamına devam etmek zorundadırlar. Ve bu değersizleştirmenin sonucunda kadınların önüne iki seçenek çıkar. Ya hayatı fark etmediği bir döngü içinde elinden alınan, başkalarına adanmış bir beden içinde yaşayacaklardır ya da yalnızlıklarını ve etrafındaki sınırları ilk fark ettikleri an, kendilerine yeni bir yaşam alanı yaratacaklardır.

Hangi kesimden olduğundan bağımsız, kadınların ortak sorununu başarılı bir şekilde ele alan yazar Willy Russell, okuyucusunda, kendini yerine koyabilme ve teşvik edici bir etki yaratabilmeyi çok iyi bir şekilde başarmıştır. Shirley'nin yalnızlık ile mücadelesinde, kendisine arkadaş olarak cansız nesnelere seçmesindeki çaresizliği, kimlik bunalımı, iç çatışmaları, yeni bir "Shirley Valentine" var edebilmek için her şeye baştan başlayabilme potansiyeli başarılı bir biçimde anlatılmıştır. Aile içi mutluluk ve evliliklerin devamı için, huzurlu bir ortam ve karşılıklı sevginin hakim olduğu bir aile düzeni kaçınılmazdır. Ailenin temel taşlarından biri olan kadının, özgüvenli, kendinden emin bir birey olması, kimlik çatışmasına girmeden kendini

tamamlayabilmesine imkan sağlanması, evliliklerin selameti için ve huzurlu bir ortamın yaratılmasında en önemli etkenlerdendir. Kadınların, kendini tamamlayabilmesi, kendini geliştirmesi ve mutlu bir birey olarak hayatını sürdürmesi, annelik ve eş vasıflarından da önce gelmelidir. Çünkü ancak bu sosyal ortam içerisinde var olabilen kadın, etrafındaki insanlara, ailesine, çocuklarına ve eşine iyi yönde katkı sağlayabilir. İnsan ilk önce kendisini var edebilmelidir ki sağlıklı birer nesil yetiştirebilsin.

Sonuç olarak, yalnızlık kavramı ve yabancılaşma olgusu bir kadın için, çaresizlik ve umutsuzluk olarak görülse bile kadın her şeye yeniden başlama gücüne sahiptir ve kendi isteklerini ön planda tutarak yaşadığı bir hayatı, ancak kendi çabaları ve gücü sayesinde elde edecektir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

Başkaya Fikret, Ördek Aydın, 2008, Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü, Özgür Üniversite Kitaplığı.

Camus Albert, 2008, Yabancı, İstanbul, Can Yayınları, S.11

Cevizci, A, 2000, Paradigma Felsefe Sözlüğü, İstanbul: Paradigma Yayınları.

Demirer, Temel ve Özbudun Sibel, 1999, Yabancılaşma, 2. Baskı, Ankara: Öteki Yayınları.

Özsosyal Fakiye, 2008, Oyunlarda Kadınlar, Çağdaş Türk Tiyatrosu Üstüne Feminist Eleştirel Bir Okuma, E Yayınları, İstanbul, S.194.

Fromm Erich, 1996, Özgürlükten Kaçış, (Çev. Şemsa Yeğın), 4. Baskı, Payel Yayınevi, İstanbul, S.5.

Fromm, Erich (2003); Özgürlük Korkusu, (Çev.: Selma Koçak), Doruk Yayıncılık, Ankara, S.121.

FROMM Erich, 2004, Çağdaş Toplumların Geleceği, (çev.Aydın Arıtan,Kaan H. Ökten), İstanbul,Arıtan Yayınevi,S. 63

Fo Dario, Rame France, 2014, Kadın Oyunları, Füsun Demirel (Çev.), Açılım Yayınları.

Horney Karen, 1998, Nevrozlar ve İnsanın Gelişimi, Çev. Selçuk Budak, Öteki Yayınevi, Öteki Psikoloji Dizisi, 2. Baskı Ankara, S.17.

Ibsen Henrik, 2012, Bir Bebek Evi (Nora), Jale Karabekir, Feride Eralp (Çev.), Agora Kitaplığı.

Kızıltan Güven Savaş, 1986, Çağımızda Yabancılaşma Sorunu, Metis Yayınları.

Marx Karl, 2000, Yabancılaşma, Kenan Somer, Ahmet Kardam, Sevim Belli, Arif Gelen, Yurdakul Fincancı, Alaattin Bilgi (Çev.), Sol Yayınları

Nutku Özdemir, 2008, Dünya Tiyatrosu Tarihi 2, Mitos Boyut Yayınları.

Öz Fatma, 2010, Sağlık Alanında Temel Kavramlar, Ankara: Mattek Matbaacılık.

Russell Willy, Shirley Valentine, Ahmet Alparslan Sağır (Çev.), Pearson Hikaye Kitapları Yayınları.

Seidenberg Robert, Crow De, Eviyle Evli Kadınlar, 2. Baskı, 1989, Nur Nirven (Çev.), Afa Yayınları.

Şener Sevda, 2019, Dünden Bugüne Tiyatro Düşüncesi, Dost Kitapevi

Tolan Barlas, 1996, Toplum Bilimlerine Giriş, 4. Baskı, Adım Yayıncılık, Ankara.

Tunalı İsmail, 1976, Marksist Estetik, Altın Kitaplar Evi, İstanbul, S. 138.

Woolf Virginia, 2019, Kendine Ait Bir Oda, Bilgi Yayınevi, Ankara, S.129.

Sürelî Yayınlar

And Metin, 1970, Tiyatroda Açık Biçim ve Türk Tiyatrosu Bakımından Önemi, Tiyatro Araştırmaları Dergisi, Sayı 1.

Avşar Timuçin, 1992, Yabancılaşma Sorununa Genel Bakış, Felsefe Dünyası Dergisi, Türk Felsefe Derneği Yayını, Sayı 5, Ankara.

Balay A Metin, 1996, Halk Tiyatrosu ve Dario Fo, Mitos Boyut/Tiyatro Kültür Dizisi:18, S.101

Balcı Yunus, 2003, Tazminat romanında modernleşme tarzı olarak kahramanın ‘‘Yabancılaşma’’ meselesi, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, S.88-89.

Baştan Ajda, 2015, Feminizm ve İngiliz feminist tiyatrosu, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, yıl 3, sayı:21 s.175-185.

Demir, Zafer, 2018, Karl Marx'ın bakış açısından kapitalist toplumda yabancılaşma ve sonuçları, Abant Kültürel Araştırmalar Dergisi, Cilt 3, Sayı 5, S 63-74.

Engin Esra, Uğurluyol Merve, Kaçmaz Deniz Elif, 2016, Yalnızlık Kavramı ve Sağlıklı Yaşam Üzerine Etkileri, Gözden Geçirme, Cilt 6, Sayı 9, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, S.1102.

İlhan Nilüfer, 2012, Yabancılaşma olgusu ve kürk mantolu madonna romanı, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 5, Sayı 20, S.42-59.

Arıcı Oğuz, Galilei'nin Yaşamı, Dergi Park, S.146.

Osmanoğlu Ömer, 2016, Hegel'den Marcuse'ye Yabancılaşma Olgusu, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Yıl:2 Sayı:3, S.69

Ofluoğlu Gökhan, Büyükyılmaz Ozan, 2008, Yabancılaşmanın teorik olarak gelişimi ve tarihsel süreç içinde farklı anlamda görünüşleri, S.119.

Öztalay Cem, Barlas Tolun'dan Hareketle Anomi ve Yabancılaşma Üzerine Bir Sorgulama, S.117.

Paula Karnick, 2011, Yalnızlık Hissi: Teorik Yaklaşımlar, Cilt XI, Sayı 3, Din Bilimleri Araştırma Dergisi. S. 217-229

Pirpir Avan Y, 2019, Feminist tiyatro "Tiyatro Boyalı Kuş" örneği üzerinden Türkiye'deki feminist tiyatrolara genel bir bakış, Rumelide Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, S. 123-138.

Timur K, 2011, Rasim Özdenören'in Öykülerinde Yabancılaşma, Kayseri Memursen kültür hizmetleri yayımları, Kayseri, S.3.

Diğer Yayınlar

Abacı M. Kemal, Sanat ve Yabancılaşma Etkinliği, Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi S.266.

Gül Sinan, 2009, Feminist Tiyatro Metninin Nitelikleri ve Model Oyunlarda Yansıması, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, S.43.

İmamoğlu Seval, 2008, Genç Yetişkinlikte Kişiler Arası Cinsiyet, Cinsiyet Roller ve Yalnızlık Algısı açısından incelenmesi, S.111, Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Kiraz Sibel, 2011, Yabancılaşma Sorunu ve Hegel, İstanbul Üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü, Yüksek Lisans tezi, İstanbul, S. 4.

Ünaldı Halime, 2011, Türk romanı ve yabancılaşma: Bir edebiyat sosyolojisi denemesi, Yüksek Lisans Tez, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya S.15.

Subaşı Yakup, 2014, Erich Fromm ve Türkiye’de Sosyal Bilimler Eğitimi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adıyaman, S.63.

Yürek Hasan, 2005, Cumhuriyet Dönemi Türk Romanında Modernizmin Yeri, Yüksek Lisans Tezi, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin. S.58

Elektronik Kaynaklar

http://www.englishtheatre.de/fileadmin/user_upload/images/TeachingMaterial/Educating_Rita.pdf, Erişim Tarihi, 01. 01. 2021

<https://literature.britishcouncil.org/writer/willy-russell>, Erişim Tarihi, 02.01.2021

<https://www.gradesaver.com/author/willy-russell>, Erişim Tarihi. 03.01.2021